

Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси
Алишер Навоий номидаги Адабиёт институти
Ҳ. С. Сулаймонов номидаги Қўлғезмалар институти

АЛИШЕР НАВОИЙ

**МУКАММАЛ
АСАРЛАР ТЎПЛАМИ**

Йигирма томлик

Ўн иккинчи том

ЛИСОНУТ-ТАЙР

Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси
«Фан» нашриёти
Тошкент — 1996

Таҳрир хайъати:

*К. ЯШИН, Э. ЮСУПОВ, ИЗЗАТ СУЛТОН, А. ҚАЮМОВ, Б. НАЗАРОВ,
А. ҲАЙИТМЕТОВ, Ф. СУЛАЙМОНОВА, С. ҒАНИЕВА, М. ҲАКИМОВ*

Изоҳлар билан нашрга тайёрловчи:

Ш. ЭШОНХЎЖАЕВ

Масъул муҳаррир:

А. ҚАЮМОВ

Тақризчилар:

М. ҲАКИМОВ, С. ОЛИМОВ, Д. РАҲМАТОВА

ЛИСОНУТ-ТАЙР

БИСМИЛЛОҲИР-РАҲМОНИР-РАҲИМ

Жон қуши чун мантиқи роз айлағай,
Тенгри ҳамди бирла оғоз айлағай.

Улки махлуқот халлоқидур ул,
Ондин ўзга фонию боқийдур ул.

Сониъиким чекти чун сунъи қалам,
Офариниш тарҳини қилди рақам.

Айлагач дойир тўқуз афлокни,
Қосир этти фаҳмидин идрокни.

Кўкни тун-кундин муламмаъ айлади,
Меҳру анжумдин мурассаъ айлади.

Ойни кўк тирноғидин қилди мисол,
Олғон ул тирноғ бир ёнин ҳилол.

Сайрдин гардунға солди изтирор,
Ерга онинг жавфида берди қарор.

Ер юзин ёмғур суви бирла юди,
Гарду чирки ул юмоғдин ўксуди.

Баҳр уза жўнг айлади туфроғдин,
Жўнг учун лангар ясоди тоғдин.

Қилди дарёға бухорин пардапўш,

Меҳр ўтидин тушмасун деб суға жўш.

Ошкор айлаб адолат оламин,
Еб суда мавжуд қурту қуш ғамин.

Берди найсон ёмғуриға ул шараф,
Ким гуҳар қозғонди базлидин садаф.

Дурға берди ул баҳо бирла ривож,
Ким сарир аҳлиға бўлди зеби тож.

Чун Ҳамалдин берди ойини баҳор,
Бўлди тенг мезонида лайлу наҳор.

Тонг насимин Исоосо айлади,
Боғ амвотини эҳё айлади.

Жилвагар қилди чаман зеболарин,
Боғ аро ёйиб чечак раъноларин.

Рўзи этти елга руҳосо шамим,
Ким шажарға топти жон азми рамим.

Ҳам ёрутти субҳи кофури асос,
Ҳам тузотти шомни мушкин либос.

Меҳрни кундуз дурахшон айлади,
Ойни шамъи шабистон айлади.

Ҳар ғаройибким ёйиб саҳро аро,
Ондин ортуғ кўргузуб дарё аро

Дашт аро ҳар не таковар айлабон,
Сувда юз онча шиновар айлабон.

Чун қуюнни дашт аро айландуруб,
Сувда игримни доғи тўлғандуруб.

Уйлаким душман яротиб ўтқа сув,
Елни ҳам туфроққа айлаб адув.

Сунъидин кўргилки мундоқ тўрт зид,
Бўлуб инсон хилқатида муттаҳид.

Офаринишдин қилиб инсон ғараз,
Они айлаб халқ ичинда безаваз.

Кўнглин онинг махзани ирфон қилиб,
Ул тилисм ичра ўзин пинҳон қилиб.

Рози махфий ганж ўлуб бу турфа жисм,
Сунъидин ул ганж ҳифзиға тилисм.

Ҳам тилисм ул махзан узра, ҳам амин,
Офарин сунъунгға, эй жон, офарин.

Айлаганда розининг ганжини арз,
Не само айлаб қабул они, не арз.

Ғайри инсонким қилиб онн қабул,
Ҳам залум айлаб хитобин, ҳам жаҳул.

Чун халойиқдин они мумтоз этиб,
«Кунту канзан» сирриға ҳамроз этиб.

Бошиға қўюб ҳидоят тожини,
Қисмати айлаб шараф меърожини.

Олам ичра андоқ айлаб муқтадо,
Ким бўлуб хайли малакка пешво.

Чун малак хайлиға ул масжуд ўлуб,
Кимки саркашлик қилиб мардуд ўлуб.

Яъни ул жинну малоик сарвари,
Тахти фармонида олам кишвари.

Неча минг йил зуҳду тоат айлаган,
Амриға онинг итоат айлаган.

Бир важаб ер қолмоғон офоқ аро,
Балки бу кирёс нили тоқ аро.

Кимки ҳақ оллинда тоат қилмағон,
Касби ойини саодат қилмағон.

Бу саодатларға топқон дастрас,
Урмағон ҳақ ёдидин айру нафас.

Чун тақаррубда топиб доруссурур,
Кўнглига ул қурбдин солғон ғурур.

Бу ажаб мазҳарни кўзга илмағон,
Саждасин хайли малакдек қилмағон.

Бўйинини сунмай аён этконда таън,
Солибон бўйниға онинг тавқи лаън.

Бўйниға итдек қалода солибон,
Кўнглиға итлик ирода солибон.

Хайли одамға адуйи жон бўлуб,

Душману ғоратгари имон бўлуб.

То қиёмат бу шақоватқа қолиб,
Дўзахи макру адоватқа қолиб.

Ул шарафлар бирла андоқ пеш хайл,
Ким аён айлаб такаббур сори майл.

То абад мардуду малъун айлабон,
Ибрату офоқу гардун айлабон.

Бир овуч туфроғдин айлаб пайкари,
Одамийлиғда ажойиб мазҳари.

Ҳам қилиб ўз сирри бирла ганжи роз,
Ҳам хилофат бирла айлаб сарфароз.

Бўлди саркашлиқдин онинг офати,
Ажзу туфроғлиқ бу бирнинг рофати.

Бирга ул масжудлуғ берган ўзи,
Бирга бу мардудлуғ берган ўзи.

Ҳам ўзи ул бирни маълул айлаган,
Ҳам ўзи бу бирни мақбул айлаган.

Ул не қилди, бу не қилди-ул билур:
Ул бу қилмас, ҳар не қилса-ул қилур

Ҳикматидин воқиф эрмастур киши,
Бўлмади бу иш кишининг чун иши.

Иш эрур улким ўзи они қилур,
Ҳикмат улким ҳам ўзи они билур.

Подшоҳеким анго йўқтур назир,
Не шарикуне адилу не вазир.

Сунъунгга юз офарин, эй кирдигор,
Ғайр йўқ сен сенки дерлар-они бор.

Борсен сен борлиғ зебандаси,
Бирлику жабборлиғ арзандаси.

Сендадур ҳам бирлику ҳам борлиғ,
Ҳайлиғу қодирлиғу ғаффорлиғ.

Баҳри ғуфронингга тушкан чоғда мавж,
Журм эрур ҳар неча тутқон бўлса авж.

II

Муножот қозиюл-ҳожот ҳазратида ўз тақсиротининг шармандалиғида ва ул уётдин мазалат туфроғиға сарафкандалиғида

Ё раб, ўз ҳолимға ҳайронмен бәсе,
Осию масту паришонмен бәсе.

Нафс маъмури ҳаво мағлуби ҳам,
Сидқ мардуди сафо манкуби ҳам.

Жонима исён майидин мастлиғ,
Кўнглума фиққ аҳлиға побастлиғ.

Юз ҳаво бошимға солиб нафси шум,
Хайли шайтон айлабон ҳарён ҳужум.

Айлабон ул хайл бўлғунча хабар,

Жону кўнглим кишварин зеру забар.

Бир таадди пешаликни хўб деб,
Ўзни ошиқ деб, они маҳбуб деб.

Ҳар ситамким тундхўедин етиб,
Ул чу етғоч оҳ уруб, ўздин кетиб.

Оташин лаълидин ўт жоним аро,
Рўзгорим зулфу холидин қаро.

Нуктаси нутқум тилин лол айлабон,
Жилваси ақлимни беҳол айлабон.

Васлу ҳажрин умру марг айлаб лақаб,
Бирдин осийиш топиб бирдин тааб.

Ҳажри андуҳида жоми май ичиб,
Васли жомин чун топиб жондин кечиб.

Онглабон онсиз тирикликни ўлум,
Жонға айлаб ҳажрида юз уштулум.

Они фаҳм айлаб ҳаётимдин мурод,
Ондин ўзга келмайин кўнглумга ёд.

Ғайри ёдимдин чиқиб фирқат чоғи,
Чунки воқифсен, чин айтай мен доғи.

Ҳажри чун кўнглумга бедод айлабон,
Они истарга сени ёд айлабон.

Оллоҳ, Оллоҳ, ўлтурур шармандалиқ,
Ёдима келса бу янглиғ бандалиқ.

Юз қаролиғ онча бўлмиш жаҳл аро,
Ким кўзимга қилди оламини қаро.

Қилмадим умрумда бир рақъат намоз,
Сар-басир маҳзи ниёз, эй бениёз.

Ҳаргиз андоқ қўймадим туфроққа бош,
Ким кераклик бўлмағай бошимга тош.

Бермадим ҳаргиз гадоға бир дирам,
То ўзумни кўрмадим соҳиб карам.

Тутмадим отинг қилиб фарзоналиқ,
Сабҳа элдин осмайин юз доналиқ.

Бир амал ҳаргиз риёсиз қилмадим,
Зарқсиз ҳаргиз ўзумни билмадим.

Ўйлаким мендурмен инсон бўлмасун,
Йўққи инсон-деву шайтон бўлмасун.

Ўз фиолимдин ажаб озурдамен,
Дам-бадам афсурдау дилмурдамен.

Бас хижолатдин манга йўқтур ҳаёт,
Не учунким ўлтурур ҳардам уёт.

Бу маразлар ичраким ўтти сўзум,
Ўз иложимни қила олмон ўзум.

Бермадим мунча балиятқа ризо,
Найлағаймен сендин ўлғонға қазо.

Гар манга бу дард бедармон эрур,
Лек дармони санга осон эрур.

Дардима дармон иноят айлагил,
Тавбаи комил ҳидоят айлагил,

Адлу эҳсонингга хос этгил мени,
Нафси золимдин халос этгил мени.

Жонда шавқунг шуъласин мавжуд қил,
Ҳар не ғайринг кўнглума мардуд қил.

Ончаким бўлғай бадан қайдида руҳ,
Қил анга рўзи шухудингдин футуҳ.

Чун бу қушқа рихлат оғоз ўлғуси,
Гулшани аслиға парвоз ўлғуси.

Қуш таважжуҳ айласа учмоқ сари,
Туфроқ этса майл ҳам туфроқ сари.

Чун ҳар иш бобида қилғунгдур хитоб,
Топмағон чоғда саволингга жавоб.

Бошима еткур мени қўймай ҳазин,
Ониким деб сен шафиъул-музаннибин.

III

**Бу номиға Саидул-мурсалин наъти била туғро тузмак ва
шафиъул-музаннибин мадҳи билан зийнат кўргузмак**

Анбиё сархайли султони русул,
Ким эрур онинг туфайли жузви кул.

Улки Одамдин бурун ул бор эди,
Ҳам Наби ҳам соҳиби асрор эди.

Нури мавжуд офаринишдин бурун,
Ким эди халқиға муддат олти кун.

Қайси нур, улким топиб юз иззу ноз,
Ул келиб маъшуку холиқ ишқи боз.

Бе ниҳоят йил топиб ҳақдин назар,
Токи ҳақ мавжуд қилди Булбашар.

Булбашар рухсори чун тутти жамол,
Кавкаби ул нурдин топти камол.

Чунки ул Ҳаввоға¹ бўлди мунтақил,
Жабҳасидин меҳр эрди мунфаил.

Шиснинг² топти вужуди чун вуқуъ.
Ул қуёш қилди жабинидин тулуъ.

Борди ондин маҳрами дилбандиға,
Ондин ўлди мунтақил фарзандиға.

Жуфтиға ондин етишти ул шараф,
Ўйла гавҳар ҳуққаси қилғоч садаф.

Бир-бирига бу сифат текурдилар,
Токи Абдуллоҳға³ топшурдилар.

Ул доғи еткурди ул дастур ила,
То уйи бўлди ёруғ ул нур ила.

Токи ул уйдин тулуъ этти қуёш,

Оразида ул нубувват нури фош.

Нур йўқким ҳақ таоло сояси,
Ло журм ўтти қуёштин пояси.

Дин ливоси кундек ўлди муртафиъ,
Зулмати куфр ўлди ондин мундафиъ.

Матлаъи бўлди онинг байтул-ҳаром,
Ким фалақдин топти олийроқ мақом.

Маккада бўлғоч ул ахтар нури фош,
Борча бутлар қўйдилар туфроққа бош.

Куфр аҳлидин намудор ўлдилар,
Барчаси, яъни нигунсор ўлдилар.

Дин ливоси бўлди гардундин бийик,
Шаръи тиғи насси қотиъдин итик.

Табъи чун бўлди рисолат росихи,
Миллати бўлди милалнинг носихи.

Ройи чун кўргузди шамъи муъжизот,
Партавидин равшан ўлди коинот.

Лот ноқислиғ била бўлди табоҳ,
Зоҳир ўлди куфр элига ло илоҳ.

Ондин ўлди элга иллаллоҳ аён,
Қилди афсаҳ нутқ ила они баён.

Айлагон ирсоли иллаллоҳ ўзи,
Ёнида онинг расулуллоҳ ўзи.

Зоти олам дуржида дурри самин,
Балки ҳақдин раҳматан лилоламин.

Ўзи пок азвож ила авлоди пок,
Зоти пок асҳоб ила аҳфоди пок.

Онга ҳардам юз дуруду минг салом,
Олам аҳлидин ила ёвмулқийём.

Пок авлодию асҳобиға ҳам,
Сўнгра хаддомию аҳбобиға ҳам.

IV

Ул рисолат Қофи Анқосининг баландпарвозлиғи ва маҳбуби ҳақиқий васлиға етиб қуш тили била такаллум ва ҳамрозлиғи

Ул кеча ким, ул шаҳи гардунмақом,
Ким они ҳақ истади гардунхиром.

Уммаҳони ҳужрасида эрди хуш,
Даҳри дун ашғолидин осудаваш.

Ким етишти оллиға руҳул-амин,
Арз этиб пайғоми раббул-оламин.

Илкида эрди Буроқи барқ хез,
Барқ онинг бирла қила олмай ситез.

Дедиким-эй тенгрига жонинг қариб,
Жисм ила ҳам бул эрурсен чун ҳабиб.

Рокиб ўлким келтурубтурмен Буроқ2,

Гарди роҳинг айла бу фируза тоқ.

Чиқти шаҳ рахш узра чун маҳкум эди,
Ҳукм қойдин эркони маълум эди.

Чун ҳумоюн маркаби қилди ҳаво,
Мақдамидин чарх эли топти наво.

Чун қамарға маркабидин етти қадр,
Ул қуёш ташрифидин ой бўлди бадр.

Чун иккинчи авж уза урди алам,
Дурфишон бўлди Аторудға қалам.

Зотидин топқач шараф учунчи саҳн,
Зухра хунёгарлик айлаб чекти лаҳн.

Сурди чун тўртинчи айвонға асос,
Шоҳ анжум айлади нур иқтибос.

Солди чун бешинчи айвон сори от,
Наҳс Асғар Саъд Акбар бўлди бот.

Саъд Акбар сори чун қилди гузар,
Топти ул нури саодатдин назар.

Қилди чун еттинчи торамға убур,
Ҳиндуи мазлум деди Оллоҳи нур.

Икки водий чун яно қилди уруж,
Зоҳир ўлди қуббаи зотул-буруж.

Фарридин топти қўзи қўчқорлиқ,
Саврға етти асад кирдорлиқ.

Хидматиға боғлади Жавзо камар,
Бўлди Саратон ростравлиққа самар.

Арслон итдек оёғиға тушиб,
Хўша тухми дур бўлурға ёвушиб,

Каффажон мезонлиғин айлаб аён,
Заҳрини тарёк этиб ондин чаён.

Ёни айлаб қоши таъзими ҳилол,
Мақдамидин Жадй ўлуб заррин ғизол.

Далв олиб нуктасидин жон суйи,
Хут топиб нутқидин ҳайвон суйи.

Чун буларға бу шарафлар еткуруб,
Борчасидин юқори маркаб суруб.

Аршу курсиға уруб фаррух алам,
Бўлуб ондин муҳтарам лавҳу қалам.

Ломакон майдонида жавлон қилиб,
Ондин оҳанги ажаб майдон қилиб.

Пайк ила маркаб қолиб ул сайрдин,
Икки пар тушгон масаллиқ тайрдин.

Чун аносир меҳнатидин шод ўлуб,
Ҳам жиҳот итлоқидин озод ўлуб.

Эгнидин солиб аноният тўнин,
Ойириб ўтдин башарлик учқунин.

Ўзни ўзлук қайдидин айлаб халос,
Тошиб ўздин ўзгаликка ихтисос.

Елу туфроғу ўту сувдин ориб,
Ҳам мену сен ҳам улу будин ориб.

Боргоҳи қурб аро тошиб мақом,
Майл этиб ондин яқинроқ ҳам хиром.

Айлабон чун рафъ етмиш минг ҳижоб,
Қолмай ўзга мониъи онинг ҳижоб.

Чун мавониъ бору йўқ маслуб ўлуб,
Ул ҳабиб онда етиб маҳбуб ўлуб.

Ли маъоллоҳ остонин ёстониб,
Қоба қовсайн иттиҳодин қозғониб.

Ли била маъни ҳам ўздин солибон,
Бу солинғоч не қолур ул қолибон.

Ёрутуб айнини мозоғал-басар,
Рафъ ўлуб андишаи фийан-назар.

Топибон ул рутбаким топмай киши,
Ким эмас бу иш кишилиқнинг иши.

Ўзлуги бирла ўзидин йўқ хабар,
Балки ўзу ўзлугидин йўқ асар.

Ғайр осориға имкон қолмайин,
Бориб ўз ҳам ғайри жонон қолмайин.

Ҳам кўруб жонон жамолин кўз била,

Васлидин ҳам баҳра топиб сўз била.

Айлабон идрок тўқсон минг калом,
Лек асносида юз минг эҳтиром.

Осий умматнинг гуноҳин истабон,
Барча аҳволи табоҳин истабон.

Ҳар не истаб ҳайи мутлоқдин топиб,
Ҳақ тилаб, ҳақдин тилаб, ҳақдин топиб.

Ҳосил айлаб улча имкони мурод,
Қайтиб ул меърождин, масруру шод.

Васлидин масрур ўлуб ул боргоҳ:
Буйруғидин мунтазам бу коргоҳ.

Борғонида бор эди дурри шигарф,
Лек ёнғонда келиб дарёи жарф.

Турфатул-айн ичра онглаб билгони,
Турфаким бир онда бориб келгони.

Ўзга оламдин ёниб тутқоч мақом,
Берди бу олам ишига интизом.

Биз нечаким осию гумроҳбиз,
Бок йўқ чун мунчадин огоҳбиз.

Ким онингдек ҳомию зоти рафиъ,
Журмумизга бўлғуси тонгла шафиъ.

Ёраб ул кунким; шафиъ ўлғой расул,
Кимниким ул истаса қилғунг қабул.

Юз тумон минг аҳли исёну гуноҳ,
Топқуси раҳмат етиб фазли илоҳ.

Бўлғуси ул хайл аро фоний доғи,
Қилмоғойсен ноумид они доғи.

V

Амирул-мўъминин Абу Бакр¹ Сиддиқ розиоллоҳу анҳу таърифида

Улки султони расулнинг ёридур,
Соний иснайн азхума филғоридур.

Содику сиддиқ ҳамрози онинг,
Ҳар ёмон-яхшида дамсози онинг.

Ул эди олам элига раҳнамун,
Келди чун вассобиқун ассибиқун.

Муқтадои зумраи таҳқиқ ул,
Собиқ ислом аҳлиға сиддиқ ул.

Ғор аро ёриға айлаб жон нисор,
Ёри онинг отин айлаб ёриғор.

Ганжким ғор ичра пинҳонлиқ қилиб,
Аждаҳодек ул нигоҳбонлиқ қилиб.

Ғор зулмотида тортиб чунки ранж,
Топиб онда Хизр² суйи бирла ганж.

Ганж худ, ганжи илоҳий ёнида,
Ким келиб пинҳон жаҳон вайронида.

Бас недур гар топмади оби ҳаёт,
То жаҳон бўлғай тирик қолмоғлиғ от.

Чун йилондин захм аёғиға етиб,
Оби ҳайвон нўши они дафъ этиб.

Ўрниға они расул айлаб имом,
Ой бўлиб хуршидға қойим мақом.

Чун бўлиб хуршидға воқиъ ғуруб,
Дин уйи ул ой фуруғидин ёруб.

Ёраб, ул ой шамъи то ёвмул-ҳисоб,
Олмасун ислом уйидин нуру тоб.

VI

Ҳикоят

Мустафодин¹ сўнгра аҳли иртидод,
Чун хилофатқа ул ўлди истинод.

Дин тариқида адоват туздилар,
Ким ҳужум айлаб жадал кўргуздилар.

Бергали ислом рукниға халал,
Ким закот эрди аён айлаб жадал.

Ул ғазаб айлаб бу навъ этти хитоб,
Ким наби² қонунидин бир ришта тоб.

Ўксумак тағйир ила имкони йўқ,
Ўксутур элга қиличдур доғи ўқ.

Шаръ ишига улки мундоқ қилса жаҳд,
Ким онинг осори қолғай то бу аҳд.

Ким қила олғай бу ишни ошкор,
Жуз Абубакр улки эрди ёри ғор.

VII

Амирул-мўъминин Умар Форуқ¹розиоллоху анху васфида

Улки пайғамбарға ҳамдам эрди ул.
Шубҳасиз Форуқи аъзам эрди ул.

Ҳақни ботилдин бировким қилди фарқ,
Адли бирла равшан этти ғарбу шарқ.

Ондин ўзга йўқ эди офоқ аро,
Балки ушбу қасри олий тоқ аро.

Шаръ аро шоҳи Расулнинг пайрави,
Адл ила дин пуштини қилғон қави.

Хон базлидин жаҳон аҳли тўюб,
Ул ўзин тўйғорғоли кирпич қўюб.

Рубъи маскун адли меъмориға паст,
Тушколи бир хишт янглиғ зери даст.

Нафсин ўлтургон ичибон заҳри ноб,
Ўғлин ўлтургон қилурда ихтисоб.

Динидин меҳробу минбар равнақи,
Адли бирла мулку кишвар равнақи.

Тиғи суйи шаръини бўстон этиб,
Куфр мулку дайрини вайрон этиб.

Қаҳри кисролар бошидин олди тож,
Ваҳми қайсарларға ҳамл этти хирож.

Фатҳ ўлуб давронида мулки Ажам²,
Ул билод узра араб тортиб алам.

Олди шаҳлар мулкини чокарлари,
Куфр уйини бузди дин парварлари.

VIII

Ҳикоят

Хайле чун фатҳи Мадойин қилдилар,
Ахзи амволу хазойин қилдилар.

Неча юз йиллиқ салотин ганжини,
Жамъ айлар чоғда кўргон ранжини.

Юклаб эттилар онинг оллиға нақл,
Ким тамошосида ҳайрон эрди ақл.

Кўз учидин боқмай ул амволға,
Борчани жамъ этти байтул-молға.

Ким ғазо аҳлиға ул бўлғай мадад,
Ҳар бирига ончаким еткай расад.

Кимнинг илкидин келур бу навъ иш,
Жуз Умарким бўйла қонун айламиш.

IX

Амирул-мўъминин Усмони зуннурайн розиоллоху анху шонида

Ул ҳаё коники нурул-айн эди,
Ўйлаким айнайн зун-нурайн эди.

Сидқ конию мурувват махзани,
Ҳилм баҳрию футувват маъдани.

Ҳам Мадина¹ аҳлиға шайху имом,
Ҳам келиб шайхайға қойим мақом.

Тенгри айлаб жомии Қуръон² они,
Халқ деб Усмон бин Аффон³ они.

Чун Каломуллоҳни руҳул-амин,
Айлаб ирсоли шафиъул-музнабин.

Ул замондин то онинг даврониға,
Ер тутиб эрди ҳафо зиндониға.

Неча оят жамъ айлаб ҳар араб,
Жамъу тартибиға ул бўлди сабаб.

Суралар ўрнини таъйин айлади,
Булажаб девонни тадвин айлади.

Бу шараф басдурки то ҳоли анго,
Ашрафи уммат эрур толиъ анго.

Кимга бергай дастким рабби ғафур,
Кулбасиға солғай андоқ икки нур.

Х

Ҳикоят

Нақл эрур бу навъким бир кун наби,
Ул халойиққа саодат кавкаби.

Хилват ичра истою элдин фароғ,
Ўлтуруб эрди узотиб бир оёғ.

Кирдилар баъзи кибар асҳобдин,
Ҳам азизу ҳам шариф аҳбобдин.

Бўлмади тағйир ҳазрат ҳолиға,
Ул фароғ ичра хумоюн фолиға.

Лек Усмон киргач ул миллатқа шамъ,
Ўлтуруб сўнғон аёғин қилди жамъ.

Ким эрур осру ҳаёлиғ кимса ул,
Топқуси тағйир онинг ҳолиға йўл.

Улки мундоқ ҳурматин тутқай расул,
Эътибори йўқ неким дер ҳар фузул.

ХІ

Амирул-мўъминин Али¹ розиоллоҳу анҳу ҳазратида

Илм дарёси вилоят гавҳари,
Олам аҳлида ажойиб мазҳари.

Анбиё сархайлиға фарзанд ул,
Хайли одам ичра бемонанд ул.

Макка тоқидин тушурмакта Хубал²,
Эгни хазратнинг оёғига маҳал.

Қатлдин пайғамбар этконда фирор,
Жонин ўйнаб ўрнига тутқон қарор.

Олам авсофиға зоти муттасаф,
Ким сўзики ман арафки лав кашаф.

Аҳли дин ичра амирул-мўъминин,
Тақвий аҳлиға имомул-муттақин.

Илм шаҳри анбиёға интиҳо,
Васфида айтиб Алиюн бобаҳо.

Дулдулининг пўяси андоқки барқ,
Зулфиқоридин³ адув қон ичра ғарқ.

Иттиҳодида нубувват шамъининг
Сўзи бу ким сен менингсен, мен сенинг.

Лаҳмака лаҳми ҳам онинг шонида,
Дамака дами ҳам истиҳсонида.

Бешаи тақдир шери шарзаси,
Шернинг ондин ҳаросу ларзаси.

Куфр аҳлининг жавобин еткуруб,
Балки гулбонги салувни ул уруб.

Ҳам наби фарзанди пайванди онинг,
Ҳам мунинг фарзанди, фарзанди онинг.

ХII

Ҳикоят

Бир ғазода нақл мундоқдурки шоҳ,
Ебдур ўқ заҳмики отмиш кийнахоҳ.

Ер тутиб пайкон сўнгатка ўйла руст,
Ким чекордин бўлмайин чиқмоққа суст.

Чун Набиға арз этибдурлар они,
Бўйла дебтур ул ҳидоят махзани.

Ким ул этгон чоғда эҳроми намоз,
Они тортарға бўлунгуз чорасоз.

Ондаким ул захмнинг пайкони бор,
Зўр айланг ончаким имкони бор.

Онча истиғроқдиндур баҳравар,
Ким ул иштин бўлғусидур беҳабар.

Ўйлаким ҳукм этти ул шамъи худо,
Қилдилар ул ишни фатҳ этти худо.

Шаҳ намозининг саломин чун деди,
Захмда не дарду не пайкон эди.

Қилди чун ул ҳол истифсорини,
Дедилар шоҳи расул гуфторини.

Ҳайдари каррор шукр айлаб аён,
Ушбу иш сиррин бу навъ этти баён.

Ким халос ўлмоқ ажал пайконидин,
Мумкин эрмас жуз наби эҳсонидин.

Бизга ҳар ғамдин нажот ондиндурур,
Балки ойини ҳаёт ондиндурур.

ХIII

**Қудватул-аҳрор ва қиблатул-аброр Шайх Фаридиддин
Аттор¹ қаддасоллоҳу руҳаҳуға мадҳу сано оғозим ва ўз арзи
ниёзи**

Ҳар не гардун баҳр ила конида бор,
Онча юз Аттор дўконида бор.

Баҳрида анжумдин ўлмиш зебу фар,
Ҳар кеча дур янглиғ ўлмоқ жилвагар.

Конининг ёқути шом ўлғон шафақ,
Субҳи анвор сори андоқким фалақ.

Ул гуҳар йўқким ҳаводис тошидур,
Синғучи ондин забунлар бошидур.

Бу бирин ёқут йўқким, қон дегил,
Олам аҳли қатлидин оққон дегил.

Ул дўкон шарҳин қилай эмди рақам,
Гарчи авсофида ожиздур қалам.

Одами табъини жаҳл айлаб залил,
Ҳар ямон ахлоқдин қилса алил.

Бўлғоли зойил ҳар андоқ иллоти,
Бу дўкон ичра муҳайё шарбати.

Сандалу мушку абиру заъфарон,
Табъ жаҳлидин саросар заъфарон.

Файз боғидин гулобу мушки бид,
Ҳар биридин табъға юз файз умид.

Нукта ҳилвидин базе қанду набот,
Ким топиб ўлгон кўнгил ондин ҳаёт.

Ваъзу ирфондин базе шаҳду шакар,
Ким бўлуб бечораларға чорагар.

Назму насридинки таҳрир айлабон,
Ваҳдад асрорини тафсир айлабон.

Халқ учун махлут этиб гул бирла қанд,
Табъға гулқанд янглиғ судманд.

Чун «Мусибатнома»син айлаб баён,
Юз мусибат нафсқа айлаб аён,

Ҳар мусибатдин кўнгулга сур ўлуб,
Ким кўнгул ул сурдин масрур ўлуб.

Чун рақам айлаб «Илоҳийнома»ни,
Ваҳйига айлаб муҳаррир хомани.

Шарҳи асрори илоҳи айлабон,
Халқ аро шарҳин камоҳи айлабон.

Чунки «Уштурнома» айлаб ошкор,
Нуктаси бухтиларин тортиб қатор.

Неча минг бухти нечукким чархи дун,
Дурру гавҳар ҳамлидин бори забун.

Чунки ғавси лужжаи ҳилож этиб,
Ҳар дурун шоҳлар бошиға тож этиб.

Балки айлаб шоҳ тожи зийнати,
Мулк нақди ҳар бирининг қиймати.

Чун қасоид даштиға солиб кумайт,
Водийи қатъ айлабон ҳар турфа байт.

Лек ҳар водида юз мулки ғариб,
Мулклардин ҳар бирида минг ажиб.

Чун ғазал гулзорида мажмаъ тузуб,
Булбул ойин минг тараннум кўргузуб.

Лекин ул ҳар бир тараннумдин аён,
Сирри ваҳдат шарҳиға равшан баён.

Чун рубоийдин бериб девонға зайн,
Рубъи маскун ичра солиб шўру шайн.

Олами маъни аро тақсимдин,
Ҳар бири мухбир неча иқлимдин.

Наср ила чун «Тазкира» мавжуд этиб,
Авлиё арвоҳини хушнуд этиб.

Ҳар бирининг руҳидин юз тийра зот,
Жон топиб ичкон киби оби ҳаёт.

Бир тараф бориға ойину шараф,

«Мантикут-тайр»иға² ойн бир тараф.

Ондаким дарж этти қушлардин мақол,
Ўзга тилдир, ўзга сўздур, ўзга ҳол.

Фаҳмиға махфий забондони керак,
Йўқ забондонким — Сулаймони³ керак.

Юз туман қуш нутқи мушкил келди бил,
Турфа буқим ҳар бирига ўзга тил.

Ҳар бирига лаҳну қонуни ажаб,
Ақл-идрокида мажнуни ажаб.

Лек ҳақ тавфиқ берса, мен — гадо,
Шайхнинг руҳиға айлаб иқтидо.

Ўйла қушлар-нутқини изҳор этай,
Булбулу тўти киби ғуфтор этай.

Ким халойиқ чун тараннум айлағай,
Қуш тили бирла такаллум айлағай.

Лек сурмак нуктани тўти мисол,
Будур инсоф ўлса, эй фархунда фол.

Ким бу тўти тўъмаси бўлғой шакар,
Ул шакар фикр айласанг бўлғай магар.

Тенгрининг лутфу иноят хонидин,
Яъни, ул Атторнинг дўконидин.

XIV

Қушлар ижтимоъи ва тақдим ва таъхир учун бир-бири била НИЗОЪИ

Жамъ ўлуб бир кун гулистон қушлари,
Бешау баҳру биёбон қушлари.

Борча бир манзилда мажмаъ туздилар,
Ҳар бир ўз хайлу сафин кўргуздилар.

Ким муҳаббат бирла тузгайлар наво,
Чун тугонса базм, тутқойлар ҳаво.

Ўлтурурда чунки ойин йўқ эди,
Ҳар бирининг ўрни таъйин йўқ эди.

Юқори ўлтурди тўтидин калоғ
Булбулу қумридин ул янглиғки зоғ.

Ход сунғурдин бийик тутти мақом,
Юртачи товус уза қилди хиром.

Чун хунарвар узра чикди беҳунар,
Тоздин қолди қуйироқ тожвар.

Хайли ашроф эттилар зоҳир низоъ,
Қилмади ул сўзга арзол истимоъ.

Тушти қушлар ичра ғавғо ҳар тараф,
Можаро бирла муҳоко ҳар тараф.

Бир-биридин ўтмади ул можаро,
Ҳар дам ошти можаро ул хайл аро.

Бўлдилар муҳтож охир ул гуруҳ,

Ким агар бўлса шаҳи соҳиб шукуҳ,

Ҳокими инсофлиғ доно диле,
Ҳуш ойин шаҳриёри одиле,

Етмагай аднодин аълоға шикаст,
Бўлмагай ашраф ахас оллинда паст.

Ҳар гуруҳ эрди ўзига чун азиз,
Истади борча шаҳи соҳиб тамиз.

Йўқлиғидин зору маҳзун бўлдилар,
Ҳар бир ўз ҳолиға мағбун бўлдилар.

Яъс оҳангин тузуб тортиб навид,
Бўлдилар шаҳдин саросар ноумид.

Бу таабдин ҳар бири кўнглида тоб,
Ним бисмил қушдек айлаб изтироб.

XV

Қушлар шоҳ тилаб топмоғондин мутаҳаййир бўлғонда, Қудҳуд Симурғдин хабар дегони

Қудҳуд ул нури хираддин баҳраманд,
Роқбарлиғ афсаридин сарбаланд.

Зотида иззат шараф меърожидин,
Бошида зевар ҳидоят тожидин.

Жабраилосо аён юз роз анго,
Қурб арши авжида парвоз анго.

Кирди ул мажмаъ аро девонавор,

Шамъи мақсад васфида парвонавор.

Деди: «К-эй ғофил, гуруҳи беҳабар,
Ҳолингиз ғафлат аро зеру забар.

Сизга шоҳе бор бешибҳу, мисол,
Васфини айтурда юз минг нутқ лол.

Борча олам қушлариға шоҳ ул,
Ҳолингиздин мў-бамў огоҳ ул.

Ул ёқин сизга-у сиз ондин йироқ,
Васл анга ойин, вале сизга — фироқ.

Ҳар парида юз туман ранги ажиб,
Лек ҳар рангида юз нақши ғариб.

Нақшу рангидин хирад огоҳ йўқ,
Ғофил эрконга хирад икроҳ йўқ.

Ким хирад идрокидин афзундур ул,
Мундин идрокиға топмас ақл йўл.

Ҳам нишиман Қофи истиғно анго,
Ҳам лақаб ул Қоф уза Анқо анго.

Шухрати Симурғ ила офоқ аро,
Зоти мамлу чарх олий тоқ аро.

Сиз тушуб ул шоҳдин беҳад байд.
Ул ёқинроқ сизга мин ҳаблил варид.

Ҳар кишй бўлса тирик ондин йироқ,
Ул тирикликдин ўлум кўб яхшироқ».

XVI

Худхуд Симурғдин хабар дегоч, қушлар хушҳол бўлуб, таҳқиқ қилғонлари

Сарбасар қушлар аоло қилдилар,
Худхуд атрофинда ғавғо қилдилар.

— «К-эй даминг жонбахшу нутқунг дилписанд,
Иккиси жону кўнгулга судманд.

Ҳам Сулаймон базмида топқан қабул,
Ҳам расул эткон сени андоқ расул.

Хизматида қурб ҳосил айлаган,
Йўлида қатъи манозил айлаган.

Амри бирла онча водий қатъ этиб,
Ким баса, олий манозилға етиб.

Қойда азм этса Сулаймон, сен —далил,
Мустафоға ул сифатким Жабраил¹.

Ҳарне ўлса айлаган дамсозлиқ,
Айшида қилғон аён ҳамрозлиқ.

Истаса Билқис² ҳолидин хабар,
Сен бўлуб шаҳри Сабоға раҳбар.

Еридан сен еткуруб, пайғом анга,
Изтироб ичра бериб ором анга.

Ўйла пайғамбарға маҳрамлиқ қилиб,
Ҳар ғаме юзланса ҳамдамлиқ қилиб.

Базми гар шаҳр ўлса, гар ёзи ябон,
Без қилиб бошиға пардин соябон.

Юз туман минг қуш бўлуб шамёнаси,
Сен ва лек ул сояда ҳамхонаси.

Базми ичра комрон айлаб сени,
Маҳрами рози ниҳон айлаб сени.

Берди ҳақ — топтинг чу ондин рифъате,
Ҳар пару узвунгға бир хосияте.

Бизга чун монӣдурур гумроҳлиқ,
Берсанг ул шоҳ сирридин огоҳлиқ.

Ҳам сифотидин ривоят айласанг,
Зоти сори ҳам ҳидоят айласанг.

Қўймасанг бизни бу ғафлат домида,
Тийралиқ бирла залолат шомида.

Воқиф этсанг бизни шоҳ асроридин,
Баҳраманд этсанг бу сир изҳоридин.

Жаҳл аро афтодалиқдин қўлдасанг,
Шоҳимизни истамакка йўлдасанг.

Комимиздин етса бархурдорлиқ,
Сендин ўлғой борча миннатдорлиғ».

XVII

**Қушлар диққат била сўргондин сўнгра, Худҳуд Симурғдин
нишонлар айтқони**

Худхуд анфосин шакаррез айлади,
Ул шакарни нуктаомез айлади.

Кўрди чун қушларда андоқ изтироб,
Берди ул мажмаъга бу янглиғ жавоб.

Ким:— «Онинг аҳволидин билгонни дей,
Кўнглума асроридин келгонни дей.

Лек бу афсона бирла бутмас иш,
Сўз била эл васл ганжин топмаиш.

Иш улукдур, шоҳ улук, даргоҳ улук,
Йўл қотиқ, водий узун, дилхоҳ улук.

Буки — дерсиз шоҳ сўзидин сур калом,
Гар они минг йил десам бўлмас тамом.

Кимса идрок этмоишдур зотини,
Лек шарт улдур тутарға отини.

Ким юбон ҳайвон суйи бирла оғиз,
Йўқ ўну юз қатлаким андозасиз.

Тил била оғизни айлаб бўйла пок,
Тутқай эл отин ва лекин ҳавлнок.

Ондин аълодур жаноб ул шоҳға,
Ондин авсаъ фусҳат ул даргоҳға.

Ким мен айлай олғомен тақрир они,
Ё лисон килки била таҳрир они.

Лек чун қушларға будур орзу,
Ким шаҳ авсофидин ўлғай гуфтуғў.

Мен доғи мингдин бирин айлай баён,
Сизга бирдин минггача айлай аён.

Бизга шоҳедурки шаҳлар шоҳидур,
Ким бори аҳволимиз огоҳидур.

Бирлик ойинида зотидур онинг,
Лек мингдин кўп сифотидур онинг.

Ул сифат офоқ аро шойеъ бўлуб,
Борча онинг зотиға рожиъ бўлуб.

Кимсага урмоқ нафас имкон эмас,
Бўлмайин ондин ирода ул нафас.

Сиздин ар бўлсун азим, ар худ ҳақир,
Тавру вазъ ичра сағир, ар худ кабир.

Ҳар бирида неча минг пар бордур,
Ҳар парида неча ҳар ён тордур.

Борчасиға бор онинг илми муҳит,
Гар мураккаб бўлсун ул шай, гар басит.

Сизга онинг нашъасидиндур ҳаёт,
Ким учарсиз ҳар тараф очиб қанот.

Они аъзонгизда қон янглиғ билинг,
Жисм ихёсида жон янглиғ билинг.

Тан ичинда сизга ул жондин яқин,

Ҳарне йўқ ондин яқин, ондин яқин.

Лек сиз минг йилчилик ондин йироқ,
Қайси минг йиллиқки, имкондин йироқ.

Ондин ойру кимсага жондин не суд,
Жонки онсиз бўлғай-ул ондин не суд.

Васли бирдамлиқки тушкай иттифоқ,
Икки олам шоҳлиғидин яхшироқ.

Фирқатидаким ўлумдиндур хатар,
Секкиз учмоқ, етти дўзахдин батар.

Лек мундоқ шаҳға васл осон эмас,
Истамай кўп саъй ила имкон эмас.

Йўлида етса талабдин минг тааб,
Ҳам анга етмас киши қилмай талаб.

Лекин ул водий ниҳоятдин узун,
Қатъида офат ниҳоятдин фузун.

Умрлар урмоқ керак тинмай қанот,
Неча каркас умрича бўлса ҳаёт.

Йўлда дарёлардурур хунобдин,
Демайин хуноб — захри нобдин.

Тоғлардур тортқон гардунға тиғ,
Тиғи барча қон тўкарга бедариғ.

Ўт туташқон даштлар ҳар сори фош,
Тортибон ёлинлари гардунға бош.

Бешалар муҳлик балолардин тўло,
Шоҳи — андуҳу тааб, барги — бало.

Ҳам ҳавосинда булутлар чарх уруб,
Бошқа ёмғур ўрнида тош ёғдуруб.

Ҳам саҳобидин чоқинлар чоқилиб,
Тобидин оламда ўтлар ёқилиб.

Онда бир тун қўнғоли кошона йўқ,
Жисми қут олмоққа суву дона йўқ.

Минг туман қуш айлабон ул ён сафар,
Урса минг йил ул ҳавода болу пар,

Бўйла йўл қатъ этмаги маълум эмас,
Мақсадиға етмаги маълум эмас.

Лек улким бу талабда берса жон,
Яхшироқким юз ҳаёти жовидон.

Чун жаҳон бўстонида ҳар навъ қуш,
Неча кун топса учуш ёхуд қўнуш.

Навҳаи боғи фано тузмак керак,
Ул тараф парвоз кўргузмак керак.

Чун улар водийи ҳижрон йўлида,
Берса авли жонни жонон йўлида.

Эй хуш ул ўлмакки юз минг жонча бор,
Қайси жонким умри жовидонча бор.

Давлату иқбол гар ёвар бўлуб,
Толиъу бахту шараф раҳбар бўлуб.

Бўлса қатъ ул беҳаду андоза дашт,
Ким фазосидин дейилди саргузашт.

Рўзи ўлғай то абад беинтиқол,
Қатъ қилғон қушқа гулзори висол.

Ваҳдати жовид топқай шоҳға,
Восил этгай ўзни зиллуллоҳға.

Пояси рифъатда бўлғай аршсой,
Соясидин бумни қилғой ҳумой».

XVIII

Қушлар Худхуддин Симурғнинг зуҳури бидоятин сўруб, ул оларға бу маънидин фасонае ва бу махфийдин нишонае дегони

Бори қушлар дедилар:— «К-эй роҳбар,
Бизга бер иш ибтидосидин хабар.

Ким бу султонким сипоҳидир туюр,
Халқ аро аввал не навъ этти зуҳур?

Ким кўрубтур онию ҳолотини,
Феълу асмоу сифоту зотини?

Тавфу сайрининг дегил кайфиятин,
Амру наҳйининг дағи хосиятин.

Ким эрур сўз мушкилу бегона табъ,

Бўлғудек девона юз фарзона табъ».

XIX

Чин шаҳри сифати ва Симуруғ пари онда тушконнинг кайфияти

Деди Худхудким:— «Бу иш бўлмиш яқин,
Ким эрур машриқда шаҳри, оти — Чин.

Шаҳр йўқким, вусъат ичра бир жаҳон,
Ўн жаҳон халқи саводинда ниҳон.

Хиттаси хушроқ Эрам гулзоридин,
Суйи дилкашроқ биҳишт анҳоридин.

Бир кеча ул шоҳи давлат ошён,
Даҳр аро парвозини айлаб аён.

Иттифоқо сайри тушмиш Чин сари,
Ул саводу мулки хулд ойин сари.

Ул тун ул кишвар саросар ёрумиш,
Воқиф элни бешуур этмиш ул иш.

Силкиниб Чин ичра тушмиш бир пари,
Топмиш андин зебу фар Чин кишвари.

Рангу нақш ул парда ғоятдин фузун,
Ким онинг шарҳида сўз бўлғай узун.

Тонгласи чун келмиш эл ўз ҳолиға,
Боқиб ул бу ранг ила ашколиға.

Ҳар киши боғлаб тахайюлдин қалам,
Қилмиш ул пар нақшидин тарҳи рақам.

Борчанинг нақшу хаёл андешаси,
Бу иш ондин бўлмиш ул эл пешаси.

Бир кишини қилмиш ул нақшу хаёл,
Нақшу тасвир амрида соҳиб камол.

Оти — Моний¹, хомаси — муъжизнамой,
Санъати наззораси ҳайратфизой.

Бўйла нисбатлардин аҳли маънавий,
Чинда дерлар коргоҳи Монавий,

Ул пар эмди гўйёким Чиндадур,
Хурдек ул мулки хулд ойиндадур.

Бу эмиш ул пар зуҳурининг иши,
Мундин ортуқ фаҳм қилмайдур киши.

Кўрмагидин кимса дам урмайдурур,
Сўзни бу ғоятда еткурмайдурур.

Зотидин демайдурур худ кимса сўз,
Ким эрур кўр, онда ҳар бинанда кўз.

Ул пар узра ҳар тараф тори онинг,
Бил сифотининг намудори онинг.

Беадад нақш ўлди ул пар ҳолидин,
Ноқил ул пар соҳиби афъолидин,

Ранглар ул парда беҳадду қиёс,

Ҳукм асмосиға қилди раҳшунос.

Кимса тавфу сайри аҳволин демас,
Ҳаргиз ондин ҳеч ер ҳоли эмас.

Амру наҳйи барчамизға фарзи айн,
Тарк амру наҳйида юз шўру шайн.

Келди маъмуриға уммиди висол,
Осию обисиға бийми накол.

Ҳеч қайси қавм аро йўқ бўйла шоҳ,
Онсиз ўлғонларға юз минг дарду оҳ».

Тушти қушларға бу ҳолатдин хурўш,
Шавқ солди ҳар бири кўнглига жўш.

XX

Ҳудхуднинг Симуридин фасона сургони ва шавқ ўти қушлар ниҳодидин забона урғони

Дедилар Ҳудхудғаким:— «Эй пешво,
Бўйла шаҳнинг фирқати эрмас раво.

Даҳр аро бўлғай бу янглиғ шоҳимиз,
Барча турлук ҳолдин огоҳимиз.

Биз жаҳолатқа гирифтор ўлғобиз,
Фирқати ошубидин зор ўлғобиз.

Бўйла ғафлатқа ўлум рожихдурур,
Аҳли ҳуш оллинда бу возихдурур.

Сен аромизда чу келдинг раҳшунос,

Борчамиздин будур эмди илтимос.

Ким бориға муқтадолиқ қилғосен,
Бу сафарда пешволиқ қилғосен.

Киргобиз ул шаҳ йўлиға жон била,
Жон овучлаб дидаи гирён била.

Васли комин айлагайбиз мултамас,
Истамақдин тинмағайбиз бир нафас.

Онча урғайбиз бу йўлда болу пар,
Айлагайбиз қатъи онча баҳру бар.

Ким висоли комиға ё етқобиз,
Ё таманносида жон тарк этқобиз».

XXI

Худхуд қушларға кўнгил бериб, бу йўлга тарғиб эткони

Худхуд ул сўзлардин ўлди шоду хуш,
Дедиким:— «Эй бир сурук афтодаваш.

Бизга чарх ўлса мусоид бахтиёр,
Қилсангиз мундоқ сафарни ихтиёр.

Мен доғи бу йўлда жоним борича,
Жисм аро тобу тавоним борича.

Борингизға айлайин ҳамроҳлиқ,
Борча манзилдин берай огоҳлиқ.

Йўлда ҳар ғам етса ҳамдамлиқ қилай,

Ёшурун дард ўлса маҳрамлик қилай.

Оллингизга мушките еткан маҳал,
Саъй бирла айлай ул мушкилни ҳал.

Оллингизга келса ҳар яхши-ямон,
Дафъида маъзур бўлмай бир замон.

Ҳам учарда ҳаминонлик айлайин,
Ҳам қўнарда посбонлик айлайин».

Қавмдин фаҳм айлагач бу муддао,
Айлабон борини таҳсину дуо,

Бошлаб ул мажмаъда асрори шигарф,
Ҷош қилди бўйла сармастона ҳарф:

— «К-эй бори асрори ирфон мойили,
Зотингиз бу ганжи пинҳон қойили.

Бадви фитратда биҳишти Адн аро,
Шохсори хулд аро дoston саро.

Борчангиз шаҳ сиррига маҳрам келиб,
Розиға бир-бир била ҳамдам келиб.

Ҳам онинг тасбеҳидин илҳонингиз,
Ҳам онинг таҳлилидин дostonингиз.

Қутунгиз зикри ғизонгиз ёди ҳам,
Зикр ила фикридин урмай айру дам.

То фузули ўргутуб ул жамъни,
Кўзунгуздин ёшуруб ул шамъни».

Етгоч ул мажмаъга мундоқ кўзғолон,
Ҳар бири аввораи бехонумон,

Топмайин ул гулшани аслиға йўл,
Балки кулли маҳв ўлуб хотирдин ул.

Даҳр боғи сори майл этган аён,
Айлаган бу хокдонни ошён.

— «Бу ғарибистон аро бўлғон муқим,
Кўнглунгуздин кетган ул нозу наъим.

Берса ҳақ тавфиқ жидду жаҳд этай,
То яна сизни анга ҳамаҳд этай.

Бу сафарда ранжлардур таъмия,
Кўнглунгузга етса ондин тасфия,

Бу манозил қатъидин етгач футух,
Софий ўлса жисмингиз андоқки руҳ.

Жилва кўргузгай ҳамул аввалғи ҳол,
Зоҳир ўлғай сизга айёми висол.

Шаҳ сифотиға бўлуб ирфонингиз,
Зиндаи жовид бўлғай жонингиз.

Бўлғосиз сирру риёзат воқифи,
Шоҳ бирла нафсингизнинг орифи».

XXII

**Худхуднинг Тўтини мухотаб қилиб, мақсад қасдиға тарғиб
қилғони**

— «Сайроғил, эй Тўтии ширин калом,
Нутқ ташрифи била олий мақом.

Хилъати ахзар била жуёи шах,
Йўл озиққонларға бўлғил Хизри раҳ.

Аввал ўз манзилгаҳингни ёд қил,
Кўнглунг ул уммид бирла шод қил.

Ким ватан зотингга Ҳиндистон эди,
Шаҳ ҳаримида саро бўстон эди.

Ҳам мақоминг шаккаристони висол,
Ул шакардин нўш этиб, айлаб мақол,

Шоҳ илки маскану манзилгоҳинг,
Ҳар такаллум ҳолатидин огаҳинг.

Кел бу ғурбатдин раҳил оғоз қил,
Ул чаман сори яна парвоз қил».

XXIII

Товус хитобида Ҳудҳуднинг нуктасаролиғи

— «Кўргуз, эй Товуси, гулзори аласт,
Жилваиким қилғосен давронни маст.

Ҳам бошинг тожи раёсат маскани,
Ҳам танинг нақди латофат махзани.

Қоматингга қисвати ҳусну жамол,
Уйлаким васфида онинг нутқ лол.

Ҳам ярошиб хилқатингға хўблиқ,
Ҳам мувофиқ зотингга маҳбублиқ.

Лек ёдингдин чиқиб ўз масканинг,
Шаҳ қошинда жилва айлар гулшанинг.

Бир йўли ул равзани қилма унут,
Бу харобобод маҳбас тарки тут.

Шоҳ базми шавқидин тортиб наво,
Ул саро бўстон сари қилғил ҳаво».

XXIV

Булбул навоси оҳангида Ҳудхуднинг гулбонги

— «Чек наво, эй Булбули гулзори шавқ,
Савти алҳонинг келиб асрори шавқ.

Ишқ лаҳнин минг наво бирла тузуб,
Бенаволиғлар суруди кўргузуб,

Шаҳ гулистонида гул ҳусниға маст,
Тортиб ул гул ишқидин жоми аласт.

Оташин гул жилва қилғач гул чоғи,
Ҳар парингға ўт ёқиб бир яфроғи.

То тушуб ул тоза гулшандин йироқ,
Кул қилиб жисмингни нийрони фироқ.

Қил ҳаво ул гулшани мийно сари,
Майл кўргуз ул гули ҳумро сари.

Шоҳ бўстонида юз гул жилвасоз,
Сенда ҳижрон шуъласидин минг гудоз».

XXV

Қумри лаҳни усулида Худхуднинг нағмасозлиғи

— «Нағма туз эй Қумрийи бўстони ҳол,
Нағманг ичра мундариж алҳони ҳол.

Тайр хайлин бир нафас лол айлагил,
Савту лаҳнинг бирла беҳол айлагил.

Солғонингдин бўйнунгга тасбеҳи юср,
Тилга онинг васфида юзланди уср.

Буки ҳар бўстон аро саргаштасен,
Қон била туфроқға ҳам оғуштасен.

Ким қилурсен нола маҳзунлар киби,
Ишқ савдосида мажнунлар киби.

Ёд этиб сен гўйе боғи висол,
Ким бўлубсен бу сифат ошуфта ҳол.

Муждаким ул ғамда қолмай бенаво,
Ҳам ўшул гулшан сари қилдинг ҳаво».

XXVI

Каклик хуруши савтиға Худхуднинг заҳма пардозлиғи

— «Қил хиром, эй Кабки кўҳсори фироқ,
Лаъл этиб кўзунгни дарди иштиёқ.

Ҳажр кўҳистонида фарҳодвор¹,
Пўя қилмоғдин дами тутмай қарор,

Буки минқоринг бўлубтур лола фом,
Қон ютардин бу далилидур тамом.

Қурб Қофин гўйиё ёд айладинг,
Буъд аро мундоқки фарёд айладинг.

Қаҳқаҳа эрмаски тортарсен баланд,
Ким эрур ўз мотамингға захрханд.

Чунки қилдинг қурб Қофи сори азм,
Тузгил эмди васл умиди бирла базм.

Васл умиди чун яқиндур шод бўл,
Ҳажр тоғи тошидин озод бўл».

XXVII

Тазарв хироми суръатида Ҳудхуднинг сайрдин дам урғони

— «Ишваи ноз айла, эй раъно Тазарв,
Ким қулунг гулшан аро озода сарв.

Гулистон зеби жамолингдин сенинг,
Гул хижил рухсори олингдин сенинг.

Жилвагоҳинг гоҳ боғу гоҳ роғ,
Муфтахир зеболиғингдин роғу боғ.

Ҳам чаман аҳлиға сен маҳбубсен,
Ҳам даман хайлиға сен марғубсен.

Гарчи беғоятдурур раънолиғинг,
Бениҳоят хусн ила зеболиғинг.

Асру ўз хуснунгға мағрур ўлмағил,
Ўз жамолинг бирла масрур ўлмағил.

Ёд қил ул хусни бенуқсонни ҳам,
Ўтдек ул гулшан сари чеккил алам».

XXVIII

Дуррож равиши нисбатида Худхуднинг қадам урғони

— «Кел-кел, эй Дуррожким, бас хуб сен,
Жон қушидек барчаға матлуб сен.

Беша ичра зеб гоминтдин сенинг,
Сабзаға равнақ хиромингдин сенинг.

Мастлиғдин савтинг асру дилфиреб,
Мустамеълар кўнглидин олиб шикеб.

Ҳайъатинг матбуъу шаклинг дилпазир,
Суратинг мавзуну нутқунг беназир.

Бўйла вазъу ҳайъати мафтун ила,
Бўйла нутқу нағмаи мавзун ила.

Лойиқ аввал сенки беқайд ўлғосен,
Саъй этиб, бир шоҳға сайд ўлғосен.

Жон фидо қилғойсен, ул сургач, саманд,
Бўлғосен умри абадқа баҳраманд».

XXIX

Кабутар ҳавоси парвозида Худхуднинг парвоз ҳавоси

— «Эй Кабутар, чарх уза парвоз қил,
Ул ҳавода тоб урарни соз қил.

Неча бўлмоқ тийра ўз кошонада,
Хонагўр ўлдунг кабутар хонада.
Шоҳ қасрининг ҳавосин қил хаёл,
Ул ҳавода ур замоне парру бол.

То қолибдурсен кўнгул парвозидин,
Шоҳ қасри томининг андозидин.

Хотирингдин гўйё чиқмиш тамом
Қаср султони уза олий мақом.

Ул тараф ур тобу кўн ул том уза,
Сарфароз ўл гардиши айём уза.

Пай кўйиб бўйнунгга шояд тутқай ул,
Топқосен асли кабутар хонға йўл».

XXX

Шоҳбоз ҳусну истиғноси васфида Худхуднинг раҳнамоилиғи

— «Ҳаббазо, эй Шоҳбози шоҳваш,
Ҳайъатинг ҳам хуш, жамолинг доғи хуш.

Сарфароз айлаб сени қушларда ҳақ,
Хўблугда барчадин элтиб сабақ.

Шоҳ илки масканинг бўлғон мудом,

Тўъманг ул тортиб едурғон бардавом.

Ул силаб илкини парру болингга,
Еткуруб минқор ила чанголингга.

Муддатеким чарх этиб зоҳир нифоқ,
Шоҳ илкидин сени солди йироқ.

Мубтало бўлдунг чу ҳижрон домиға,
Табъинг ўрганди фироқ айёмиға.

Бўл яна шоҳға гирифтору нажанд,
Илкини ўпмак била бўл сарбаланд».

XXXI

Шунқорнинг шоҳвашлиғи таърифида Худхуднинг мадҳоройлиғи

— «Марҳабо, эй Сунғури чарх ошён,
Шаҳ қўлинда манзилинг айлаб аён.

Қушлар ичра шоҳлардек тожвар,
Шаҳ кўруб бошингга лойиқ тожи зар.

Тожвар қушларға сен сархайл ўлуб,
Шаҳға ондин суҳбатингга майл ўлуб.

Шоҳ базмида сенга олин мақом,
Бениҳоят эҳтирому эҳтимом.

Чун келиб ўн ўзгаларча журъатинг,
Шаҳ бериб ўн ўзгаларча қисматинг.

Илкини бўйнунигга мойил айлабон,
Дурру гавҳардин ҳамойил айлабон.

Кўп йироқ туштунг бу ҳижронни унут,
Шаҳ қўлига туш, ватан илкида тут»»

XXXII

Қушларнинг йўл азмига ҳужум кўргузгонлари ва риёзат шиддатидин баъзининг азиматиға футур юзлангони

Чунки Худхуд айлабон оғози ишқ,
Бу сифат қушларға сурди рози ишқ.

Қуш тили бирла тараннум айлади,
Васлу ҳижрондин такаллум айлади.

Бўлди ул қушларға ҳижрондин малол,
Васлдин ҳар бирга тушти юз хаёл.

Ҳар бири ёдиға келди ҳоллар,
Ҳажр дардидин қотиқ аҳволлар.

Васл давронин унутмоғлиғлари,
Ҳажр ойинини тутмоғлиғлари.

Билдилар ул бул ажаб асрордин,
Ул румузи ишқ аро гуфтордин.

Не саодатдин йироқ тушконларин,
Не ҳидоятдин қироқ тушконларин.

Бўлди Худхуд сўзидин огоҳлиғ,
Ким алар-не жаҳл ила гумроҳлиғ.

Ишқ тариқидин йироқ этмиш баса,
Бастаи доми фироқ этмиш баса.

Ўртаниб ўз шуълаи хирмонидин,
Дуд чиқти ҳар бирининг жонидин.

Ёқин эрди ўчколи шамъи ҳаёт,
Ҳар бирига баски юзланди уёт.

Бўлдилар ўз феълининг шармандаси,
Ўз сулуку феълининг афкандаси.

Гарчи кўб хуноби ҳайрат юттилар,
Узри мофот ўзларига туттилар.

Ким не янглиғ бўлса то бўлғай ҳаёт,
Туну кун ул йўлда урғойлар қанот.

Бошлариға келса юз турлук бало,
Ҳар балода бўлса юз минг ибтило,

Ёнмағайлар ул талаб водисидин,
Қолмағайлар ул шараф ҳодисидин.

Чун бориға бўлди мундоқ иттифоқ,
Чектилар давронға оҳанги фироқ.

Бўлдилар Худхудға пайрав сар-басар,
Роҳрав ул хайлу Худхуд — роҳбар.

Туштилар йўлға нашоту ноз ила,
Васл умедиға итик парвоз ила.

Чун неча кун бўйла тайрон қилдилар,
Саъй ила қатъи биёбон қилдилар.

Меҳнати ранжу алам юзланди кўп,
Шиддату ошубу ғам юзланди кўп.

Бўйла чун қатъи масофат қўйди юз,
Нотавонларға кўп офат қўнди юз.

Нозпарвард эрдилар бўстон аро,
Соялиғ ашжори туби сон аро.

Бўлдилар йўл ранжидин фарсуда ҳол,
Ҳар бирига қўйди юз беҳад малол.

Соғиниб осудалиғ бирла ватан,
Боғу бўстон бирла гулзору чаман.

Нафс комию фароғат маъмани,
Айш ойинию ишрат гулшани.

Ул азиматда топиб баъзи футур,
Фаҳм айлаб ул таважжухда қусур.

Нотавонлиғ бирла ажз айлаб аён,
Ҳар бири бир узр қилдилар баён.

Ўз қошинда узрини мақбул этиб,
Ул таважжухдин ўзин маъзул этиб.

Қилдилар Ҳудхудға боре илтимос,
Ким:— «Таваққуф қил даме, эй раҳшунос.

Бизда баъзи нотавон бўлмиш баса,

Йўл борурдин хастажон бўлмиш бaсе.

Баъзи оллиға келибтур мушкилот,
Ким сенинг раъйингдин истарлар нажот.

Баъзи оллинда суубатлар дурур,
Ул суубатдин уқубатлар дурур.

Ким эрур они баён қилмоқ зарур,
Йўқса йўл азмиға юзлангай футур».

Раҳбар чун кўрди ожизлиғларин,
Кўнди бир водида жамъ айлаб барин.

Ул чу бори нуктасиға тикти кўз,
Деди:— «Айтинг қайси бирга бўлса сўз».

Чунки Худхуд ул ҳаводин бўлди паст,
Сўрғали кушлар сўзин қилди нишаст.

XXXIII

Тўтининг узри

Тўти аввал узрин оғоз айлади,
Бўйла ажз ойинини соз айлади.

Ким:— «Қушедурмен маконим гармсер,
Ҳинд ақсосида қилғон сайри тайр.

Эл аро шуҳрат фасоҳатдин тутуб,
Нукта бирла ғамлиғ элни овутуб.

Комронлар манзилим айлаб қафас,
Ҳар малолат етса айлаб ҳамнафас.

Нозанинлар илкидин олиб хўриш,
Қанду шаккар бирла топиб парвариш.

Рўбарўйим гоҳ бир кўзгу бўлуб,
Гоҳ кўзгу чеҳралик маҳрў бўлуб.

Кўрмайин умрумда жуз кому нишот,
Элга нутқумдин етиб юз инбисот.

То билиб ўзни қотиғлиқ кўрмаган,
Ранж захридин ачиғлиқ кўрмаган.

Даргаҳеким пашшадур анда уқоб
Пашшадин ожизроқ элга не ҳисоб.

Онгламон ўзники ул ён кетгомен?
Ўзга қушлардек бу йўл қатъ этгомен?

Айлай олғаймен санга ҳамроҳлиғ?
Ҳолатимдин бўйла топ огоҳлиғ».

XXXIV

Худҳуднинг жавоби

Деди Худҳуд:— «К-эй узун ҳарфинг ғалат,
Барча гуфторинг хато бирла сахат.

Ҳарза нутқунгни фасоҳат соғиниб,
Кажжа лафзингни балоғат соғиниб.

Айтиб ўз васфингда гуногун хилоф,
Барча ҳашву барча лағву барча лоф.

Худпарастесен, ўзунгнинг ошиқи,
Худписандесен — мазаммат лойиқи.

Фахр этарсен нутқ бирла кўзгуга,
Ким эрур нутқунг муносиб кулгуга.

Кўзгу ул бўлғайки тортиб юз бало,
Бергосен лавҳи замирингга жило.

Буки ҳар ҳинду қошингда шоҳдур,
Дер бу сўзни ҳашвким огоҳдур.

Шоҳ улдурким — йўлидин қойтасен,
Ҳар замон йўлсиз ҳадисе ойтасен.

Барча фосиддур хаёлотинг сенинг,
Узр айтурға мақолотинг сенинг.

Бўлди монеъ ғафлату гумроҳлиғ,
Ким етишмас кўнглунгга огоҳлиғ.

Уйғониб билсангки ҳолингдур қотиғ,
Қилмағай ул дам пушаймонлиғ осиг.

Қилғонингдин юз хижолат чеккасен,
Қавлу нутқунгдин малолат чеккосен.

Бўлғон эрмиш борча нақдинг носара,
Нафс ила шайтонға зотинг масхара».

XXXV

Истишҳодиға ҳикоят

— «Ғофиле қўйди қадам бозорға,

www.ziyouz.com kutubxonasi

Хайлу тобеъ нафси бадкирдорға.

Зарқ учун эгнида далқи Хизрваш.
Лек ёшил барг бирла нафси хуш.

Урмиш эрди ташлағон асрори тоб,
Кўрди дўконларда неъмат беҳисоб.

Эгри йўллар кўргузуб нафси даний,
Солибон шайду гадолиққа ани.

Гоҳ талтифи мақол айлар эди,
Гоҳ изҳори камол айлар эди.

Гаҳ каромотин қилиб эл ичра нақл,
Гаҳ этиб зоҳир тариқи шаръу ақл.

Айлабон бу навъ юз афсуну дам,
Олғуча ё луқмае, ё бир дирам.

Бўйла юз бози ебу бози бериб,
Нафс матлубин юрур эрди териб.

Бангдин ҳар лаҳза юз фосид хаёл,
Солибон кўнглига бир фикри мақол.

Етти ногаҳ бошиға соҳибдиле,
Кўп манозил қатъ қилғон комиле.

Кўргач-ўқ, комилни шайёди дағал,
Ул ямон ҳолидин ўлди мубтадал.

Деди:— «Пир оллимда касб этканни-тут,
Ким кўрайким ҳосил айлабсен не қут.

Чун харита бошини очти лаим,
Ким йиғилмиш эрди заққуми жаҳим.

Кўрди жамъ ўлғон нажосатлар баче,
Тушти ўт жисмиға андоқким хаче.

Пир ердин бир овуч туфроғу тош,
Олибон берди ангаким қил маош.

Боқса ул туфроғ эмас олтун эрур,
Тошлари лаълу дуру макнун эрур.

Ноқис ул ҳолатни кўргач ногихон,
Комил ўлмиш эрди оллиндин ниҳон.

Ўзни ул хижлатдин ўлтурмак не суд?
Оҳу войин кўкка еткурмак не суд?

Санга ҳолатким қилурсен кўп хурўш,
Билки бор ул навъким ул сабзпўш».

XXXVI

Товус узри

Сўнгра Товус этти узрин ибтидо,
Деди:—«К-эй, сен барчамизға муқтадо.

Мен қушемен қасру гулшан зийнати,
Нақшу рангим аҳли олам ҳайрати,

Суратим гулшанға оройиш дурур,
Ҳайъатим кўрганга осойиш дурур.

Боғ аро мендин хазонда бўстон,
Бешада мендан қиш ичра гулситон.

Жилва айлар чоғда ҳуллам зевари,
Сар-басар оинаи Искандари.

Тенгри бермиш хусну зеболиғ манга,
Ҳаддин ортиғ зебу раънолиғ манга.

Ким улус хуснум тамошо айлағай,
Офарини сунъ ифшо айлағай.

Ҳар кишини қилди ҳақ бир иш учун,
Нўш учун бирнию бирни ниш учун.

Ишки қилмиш эзиди доно насиб,
Ҳам ул ишта ҳар не келса ё насиб.

Тенгри амридин бири маҳбуб эрур,
Лек шайтони лаин манкуб эрур.

Ҳар бирига ўз тариқидин фироқ,
Зоҳиран таклиф зрур «мо ло ютоқ».

XXXVII

Худҳуднинг жавоби Товусқа

Худҳуд ул сўз нафйиға очиб нафас,
Деди:— «К-эй жаҳл аҳли янглиғ булҳавас.

Улча зоҳир айладинг ақволдин,
Келгай ул мажнундину атфолдин.

Одам ўлғон зеби зоҳирдин демас,

Кимки ондин фахр этар одам эмас.

Ноз ила хусн ўлди шоҳидлар иши,
Дарду меҳнат бирла хуштур эр киши.

Барча сурат аҳлиға ашрафдур ул,
Ким сувардин элтгай маъниға йўл.

Сенки бу суратқа бўлдунг мубтало,
Ур тамасхурға улус ичра сало.

Зеби зоҳир жуз тамасхур келмади,
Кимсага ондин тафохур келмади».

XXXVIII

Ҳикоят

— «Ҳиндуйи зоҳир қилиб нақшу нигор,
Айлади кўп булажаблиғ ошкор.

Тож қўйди бошиға ул масхара,
Даврида онинг саросар кунгира.

Тож ила кисватки тартиб айлабон,
Бори кимсон бирла тазҳиб айлабон.

Ёнида бир табл ҳинди чолғучи,
Ҳиндуйу раққос оёлғу олғучи.

Тебратиб бошин ҳамон, илкин ҳамон,
Ҳиндуосо лаъб бирла ҳар замон.

Зеб аро оройиши бўстон киби,
Жилвада товуси Ҳиндустон киби.

Айлади майдон аро ҳангома тез,
Даврида авбош солиб рустахез.

Бу маҳалда муҳтасиблар етилар,
Ул ғулув ҳарён ҳазимат эттилар.

Туттилар ҳиндуи нофаржомни,
Ҳашвлиғда нодири айёмни.

Табли бирла тожини синдурдилар,
Дарра аъзосин яланглаб урдилар.

Бўлди ибрат олғудек ул санъати,
Тожи давлат бўлди тожи зийнати».

XXXIX

Булбул узри

Деди Булбул:— «К-эй бу мажмаъга далил,
Мен бўлубмен гул ҳавосидин залил.

Ондин ойру ошиқу девонамен,
Ақлу ҳушу сабрдин бегонамен.

Онсизин йўқ сабр ила тоқат манга,
Қойда, ёро, чеккали фирқат манга.

Токи гул бўстонда бўлғай жилвасоз,
Минг наво бирла қилурмен шарҳи роз.

Ишқида ҳар лаҳза афзун шиддатим,
Ҳусниға ҳар лаҳза ортиб ҳайратим.

Боғдин ул кетгач, ўлдум гунгу лол,
Йилға тегру йўқ тараннумға мажол.

Ҳам онинг ёди била боғ ичрамен,
Ҳажридин юз дард ила доғ ичрамен.

Ул дурур кўнглумда ҳам, жонимда ҳам,
Кўзда ҳам, пайдоу пинҳонимда ҳам.

Шоҳға комил таважжухдур равиш,
Бўйла ошиққа қачон бўлғай ул иш».

XL

Худхуд жавоби Булбулға

Худхуд ул афсонани чун қилди гўш,
Деди:— «Кўп қилма бу ишқингдин хурўш.

Ишқ эмастур бу — ҳавасдур сар-басар,
Гар ҳавасдур, мунча, бас, эй беҳабар.

Сен киби оламда нодон бўлмағай,
Нафсқа маъмури фармон бўлмағай.

Ким ясаб сен ўзни ошиқ зўр ила,
Кўргузурсен ишқ аро минг шўр ила.

Бир чечаккаким — вафоси йўқ онинг,
Умр боғинда бақоси йўқ онинг.

Йилда беш кунким чаманда очилур,
Ўн кун ўтмай туфроғ узра сочилур,—

Кимса бу пайкарга ошиқ бўлмағай,

Ким бу ошиқликқа лойиқ бўлмағай.

Бил они маъшуқким юз хаста ҳол,
Ўлсау этса — анга йўқтур завол.

Гарчи бу ишқингда шайдолик дурур,
Лек онинг поёни расволик дурур».

ХЛІ

Ҳикоят

«Сайр учун шоҳи сурар чоғда фарас,
Ошиқ ўлди бир гадои булҳавас.

Оҳу вовайлоу афғон бошлади,
Халқ аро ғавғоу тўфон бошлади.

Сендек ошуб айлабон афғон ила,
Нола айлар эрди минг достон ила.

Телбалардек турмайин маскан аро,
Ўзни кулга булғабон гулхан аро.

Шаҳға маълум ўлғоч ул ишқу жунун,
Истади ошиқни қилмоқ озмун.

Отланиб филҳол андоқким дурахш,
Имтиҳонға сурди гулхан сори рахш.

Деди:— «Ул гумроҳни судраб келтурунг,
Хизматимға еткуруб бўйнин узунг».

Чунки они тортибон келтурдилар,

Ишқ аро матлубиға еткурдилар.

Қатл ҳукми қилди шоҳи бахтиёр,
Ваҳмдин қочти гадо беихтиёр.

Айлар эрди ҳушсиз ҳар сори майл,
Тутмағиға пўягар ҳар сори хайл.

Тутти энтиккондин ул гулханга йўл,
Беҳуд ўзни ўтқа ташлаб куйди ул.

Шоҳға бу уммид ким ошиқ эса,
Ишқ даъвоси аро содиқ эса.

Қатл ҳукми чун етар қилса қабул,
Шоҳ отдин оллида қилған нузул.

Узр ила дилхоҳлиғлар айлағай,
Ҳолидин огоҳлиғлар айлағай.

Шаҳга қилғай сидқ ила ихлос они,
Ҳам мусоҳиб, ҳам надими хос они.

Ул гадо чун ишқ аро эрди дағал,
Бўлди расволиққа аҳволи масал.

Гар санга ҳам етса гулдан бир тикан,
Гулхан ўлғай масканинг, йўқким чаман».

ХIII

Қумри узри

Деди Қумриким:— «Аё фархундарой,
Ғафлату гумроҳларға раҳнамой.

Мен қушидурмен чамандин чиқмағон,
Дашту водий сайридин ториқмағон.

Заъфу ожизлиқ шиор ўлғон манга,
Шоҳу барг ичра қарор ўлғон манга.

Не совуғ кўрган жаҳонда, не исиф,
Не ирик бошимға келган, не қотиғ.

Боғдин боғ ичра кўргузгон сафар,
Шохлардин барг аро қилғон мафар.

Бўйла йўл ранжи чека олғайму мен,
Бу ҳавас тухмин экаолғайму мен.

Қўйдум эрса бу машаққат жонима,
Куч била кирмакдурур ўз қонима».

XLIII

Худхуднинг жавоби Қумриға

Деди Худхуд:— «К-эй забуни ажзкеш,
Шавқу дард ичра кўнгулни иста реш.

Минг йил ўлса боғ аро манзил санга,
Шоҳ ила барг ичра не ҳосил санга.

Файр улким ётибон йўлунгда шук,
Қормабон қонингни ичкой бир мушук.

Ё биров газ бирла бўлғай қотилинг,
Ё гуруҳа бирла қилғай бисмилинг.

Мундин ўзга айшу коминг не экан?
Гулшан ичра эҳтироминг не экан?

Бўйла мурдор ўлгуча ғафлат аро,
Ўзни ўртаб шуълаи фирқат аро,

Эр эсанг, мақсуди асли истабон,
Йўлға кирсанг ёр васли истабон,

Ўлсанг ул йўл ичра ранжу дард ила,
Жисми зору жони ғампарвард ила,

Яхшироқ юз қатла ул офотдин,
Ор қилғудек даний авқотдин».

XLIV

Ҳикоят

— «Боғбоне бор эди бас беҳунар,
Боғбонлиқ санъатидин беҳабар.

Не шажар пайванд қилмоқ шеваси,
Ким ҳаловат ҳосил эткай меваси.

Не ёғоч паркови бирла парвариш —
Айлай олибким, шажар қилғай равиш.

Вақт ила не дона сочмоғни билиб,
Ким фараҳ қилғай гули ҳосил қилиб.

Боғ аро анборкашлиғ бирла хуш,
Боғбон йўқким, дегил анборкаш.

Чун кўруб бу навъ ранжу тоб анга,

Пандлар деб аҳли хуш аҳбоб анга.

Ким бу беҳосил ишингни тарк тут,
Ўзни бир ҳосиллиқ иш бирла овут.

Жоҳил ул меҳнатдин ўлмай мужтаниб,
Эрди ул меҳнат чекорга муртакиб.

Токи бир жўя аро кесмакта ток,
Айлади они йилон санчиб ҳалок».

XLV

Кабутар узри

Сўнгра шарҳ этти Кабутар арзи ҳол,
—«К-эй ҳидоят фаннида соҳиб камол.

Барча қушлар ичра ҳайи ло ямут,
Манга қисм этмиш улус илкида қут.

Эл ясаб маскан манга кошона ҳам,
Келтуруб оллимға суву дона ҳам.

Даҳр аро эл бандининг маҳбуси мен,
Бу сабаб бирла олар маънуси мен.

Тенгри бу ҳолат насиб этмиш манга,
Хони қисматдин бу иш етмиш манга.

Ҳақ насиб эткондин этмак ижтиноб,
Ақл қонунида бўлғайму ҳисоб?

Шукр айлаб қисмат этконга илоҳ,
Чекмасам авло бу ранжи умрқоҳ».

XLVI

Худхуд жавоби Кабутарга

Деди Худхуд: «К-эй баҳона фан санга,
Гўшаи макру хайл маскан санга.

Қушлар айлаб ҳолатингдин ҳайрате,
Йўқ сенингдек бир яна беғайрате.

Ким санга тенгри насиб айлаб қанот,
Қилғудек бир дамда қатъи коинот.

Сен халойиққа бўлуб фармонпазир,
Дона бирла сув учун зору асир.

Қовғали хайлингни тобар эҳтимол,
Латтани бошиға боғлаб бемалол.

Қовубон сиз хайли нофаржомни,
Лавсунгиздин холи айлаб томни.

Сиз бу жавру зажр бирла кетмайин,
Ғайр ул том узра-ўқ майл этмайин».

XLVII

Ҳикоят

— «Халқ ичинда бор эди беғайрате,
Элга беғайратлиғидин ҳайрате.

Мушту силли бирла аппони ебон,
Элдин олиб луқмау они ебон.

Қовлабон, кетмай халойиқ кўйидин,
Балки чиқмай дун сифатлар уйидин.

Бу жафоларға туз этмиш эрди нарх,
Қайси бир тепса, уруб бир қатла чарх.

Ул муқаррар муздин олур эди,
Нафс комин оғзиға солур эди.

То бериб бир пора нон чуст даст,
Қилди бир мушт урғоч, ондоқ ерга паст.

Гарчи силлилар емоқдин тўқ эди,
Мушт еб гўёки ҳаргиз йўқ эди.

XIVIII

Кабки дарий узри

Ёна ажз айлаб аён Кабки дарий,
Деди:—«К-эй мажмуъи қушлар раҳбари.

Мен қушидурмен — кўҳистон манзилим,
Онда тенгри ҳамдиға зокир тилим.
Даҳр эли ошубидин силкиб этак,
Тоғ этогинда топиб орому так.

Чун бўлиб толеъ рафиқу бахт ёр,
Қуллаи узлатни айлаб ихтиёр.

Тоғ ганжи чун манга бўлди мафар,
Не муносиб ҳолима мундоқ сафар.

Кон уза доим хиромимдур менинг,
Гавҳари бу ишта комимдур менинг.

Гавҳари маъни ҳамоно ул дурур:
Сайри бемаъни манга бу йўл дурур».

XLIX

Ҳудҳуд жавоби Кабутарға

Деди Ҳудҳуд:— «К-эй хаёлотинг маҳол,
Йўқ димоғинг ичра жуз ботил хаёл.

Тоғ аро дерсенки туттум инзиво,
Инзиво эрмас эрур нафсу ҳаво.

Ҳарза гардисен югурмаклик ишинг,
Пўя тоғу қулла узра варзишинг.

Қаҳқаҳа ҳар лаҳза айлаб бежиҳат,
Ким мажонин шевасидур бу сифат.

Гавҳари маъники мазкур айладинг,
Номуносиб амр мазбур айладинг.

Сен киму маъни ким, эй мажҳули маст,
Жаҳл бирла мастлиғдин худпараст.

Гавҳари маъни саридин урма дам,
Ўзни бу ёлғонға қилма муттаҳам.

Ким эрур ул маҳз бадгавҳарлиғинг,
Айни бемаънилиғу абтарлиғинг.

Ким ҳамул ёлғонға бўлғунг мубтало,
Келгуси ондин бошингға юз бало».

L

Ҳикоят

— «Бир улуснинг қалбию бад ахтари,
Қўйди бир шаҳр ичра отин жавҳари.

Тонимай хармуҳрани ферузадин,
Фориғ этти нафсни дарюзадин.

Айлабон гавҳар вуқуфи бирла хос,
Айлади ўзни гадолиғдин халос.

Ранги гуногун қилиб биллури соф,
Лаъл ила ёқут деб ойтиб газоф.

Бўйла маҳмалларки деб ул нотамом,
Чин гумон айлаб тамом ондин авом.

Токи сотти бир кун ул қалби дағал,
Бир ғаниға соз этиб мундоқ амал.

Бениҳоят нақдға бир пора тош,
Ким они хуш ранг айлаб эрди фош.

Важҳни оз кунда борин сийпади,
Гавҳар олғон чун ул ишни онглади.

Ким бир олтунлуқ биллури лаългун,
Юз минг олтунға сотибдур қалби дун.

Гавҳари беайн иқола айлади,

Туттию важҳин ҳавола айлади.

Ҳаббаси йўқ эрди чунким кўрдилар,
Қалбни қин остида ўлтурдилар».

LI

Тазарв узри

Ёна арз этти Тазарви гулузор:
— «К-эй ҳидоят шевасида номдор.

Мен қушидурменки қилмиш ҳусну зеб,
Гулшан ичра суратимни дилфиреб.

Тенгри рўзи ҳусну зеб этмиш манга,
Лутфу раънолиғ насиб этмиш манга.

Чунки ифроти жамолу хўблуг,
Айлади зоҳир манга маҳбублуг.

Нозу истиғно бўлиб маҳбуб иши,
Ранжи хўб элға раво тутмас киши».

LII

Худҳуд жавоби Тазарвга

Деди Худҳуд:— «К-эй хаёлинг булажаб,
Ҳам хисолинг, ҳам мақолинг булажаб.

Кимса мундоқ ҳарф ҳаргиз сурмади,
Ўз жамолу ҳуснидин лоф урмади.

Келмагай бу сўз мажонин хайлидин,

Жамъи гўлу тифл ойин хайлидин.

Қаҳбаларким ҳулла қилғой ранг-ранг,
Бу такаллумдин аларға ору нанг.

Кимса бу даъвий муҳаддас қилмағой,
Демойин эрким муханнас қилмағой.

Ноқисеки сўрса бу янглиғ калом,
Қўймағон хушроқ бу йўл азмиға гом.

Сенки хотунлар кибисен худписанд,
Еткуси зотингға эрлиқдин газанд.

Эр кирар эр сониға ҳиммат била,
Эр эмас фахр айлағон зийнат била.

Эрга хулқу феъл эрур зебу камол,
Янги заркаш ҳулласидур эски шол».

ЛШ

Ҳикоят

— «Туштилар бир йўл аро икки рафиқ,
Бир эди йўлсиз, бири соҳиб тариқ.

Бири ноқисваш, бири комил сифот,
Онга Мудбир мунга Муқбил эрди от.

Ҳар бирига зот эди оти киби,
Ул сифатким от эди зоти киби.

Муқбил айтур эрди аҳлиллоҳдин,
Динда хайли комилу огоҳдин.

Аҳли нуқсондин эди Мудбирға сўз,
Ўйлаким бут васфидин кофирға сўз.

Дарду сўзи ҳолдин ул нукта деб,
Лавну зебу рангдин бу ҳарза деб.

Топмайин бир-бирларидан ҳеч баҳр,
То намудор ўлди бир фархунда шаҳр.

Иккиси они ғанимат билдилар,
Бир-бирисидин равон ойрилдилар.

Бу бирига кўйи фақр эрди тараф,
Бўлди ул бир озими байтул-латаф.

Шаҳ муни кўрмакка келди сарфароз,
Кўргузуб юз ҳурмату ажзу ниёз.

Онда эрди шаҳки, боғлаб устивор,
Мудбири ноқисравиш, не хожавор.

Келтуруб арз эттилар хайли асас,
Ким ичиб бу-кеча жамъи булҳавас.

Воқеъ ўлмиш қону бу боис эмиш,
Ким муни мақтул бадҳайъат демиш.

Мунча сўзга бу лаими худписанд,
Онга ханжар бирла еткурмиш газанд.

Шоҳ эшитгач бўлди адл амриға хос,
Қилди Мудбирға равон ҳукми қасос.

Худ шиканга етти ул олий мақом,
Худнамо топти бу янглиғ интиқом.

Учқун ўлди озими чархи барин,
Қолди қозурот уза ишнар чибин».

LIV

Қорчиғой узри

Қорчиғой қилди аён гуфторини,
Кўргузуб чангол ила минқорини:

— «Ким, манга қушлар киби эрмас ҳисоб,
Ким базе қушларға мен молик риқоб.

Мунча қушким бўлди гуфтори санга,
Билки, тўъмадурлар ул бори манга.

Зотима шаҳлар қўли оромгоҳ,
Тўъма ҳар кун еткуруб оллимға шоҳ.

Қайси қуш қасдиға очсам пару бол,
Насри тойир бўлса махласдур маҳол.

Шаҳлар оллинда топиб бу эътибор,
Шавкатим Симурғча билфеъл бор.

Шаҳ қўли тахтимдуру бошимда тож,
Йўқ манга Симурғ сори эҳтиёж».

LV

Худхуд жавоби Қарчиғойға

Деди Худхуд:— «К-эй ғурур илкида паст,
Жаҳл ила ғафлатқа бўлғон зери даст.

Шоҳ аёғингға солиб банди азим,
Йўқки шаҳ, ҳар қайси сайёди лаим.

Очлиғу беҳоблиғ онча бериб,
Ким сўнғак узра этинг бори эриб.

Еткуча бир луқма эт бедод ила,
Еб улус мағзин ўкуш фарёд ила.

Тенгри қисм этконни еб, эй зори дун,
Лек ўлуб дунларға муҳтожу забун.

Қайси сайдеким сен они овлабон,
Қушчи ташлаб, табл чолиб, қовлабон.

Сен ўзунгдин ҳар забунроқ чун топиб,
Жуъдин беҳуд учуб, етгоч қопиб.

Топшуруб элга, итоат айлабон,
Қушчи бергонга қаноат айлабон.

Бу забунлуғлар била мунча газоф,
Ҳам қилиб изҳор урғон чоғда лоф.

Гар ҳамият бўлса эрди ё уёт,
Бўлмағой эрди уётингдан ҳаёт.

Лек чун нодонлиғинг ғолибдурур,
Нафс мундоқ ёваға роғибдурур».

LVI

Ҳикоят

— «Кўҳие тоғ ичра бир ойиғ тутуб,
Ўргатиб эрди они кўп қон ютуб.

Ром бўлғунча еб эрди ул саёғ —
Кунда икки қатла ўлғунча таёғ.

Очлиғ бирла таёғи беҳисоб,
Ичу тошин айлабон бетўшу тоб.

Ўйлаким солса ёғоч ҳар чирадаст,
Ўзга сори ул бўлуб туфроққа паст.

Ҳам эшикларда ўйунчилик этиб,
Ҳам уйи сори ўтунчилик этиб.

Юклабон эгнига беандоза юк,
Юк таширдин қолмайин эгнида тук.

Ҳар жафоким мумкин ўлғай тортибон,
Жаҳлдин нафсида пиндор ортибон.

Гаҳ хаёл айлабки қоплон бошини,
Ёнчқай отиб макру удвон тошини.

Гаҳ гумон улким йўлуқса шарза шер,
Тўъма айлой қорнини ёриб далер,

Бу сифат тўъма хаёл этти басы,
Токи охир бўлди итлар тўъмаси.

Ҳар замон бу ҳарза қилмоқтин гумон,
Халқ ичинда сен ҳамон сен, ул ҳамон».

LVII

Шунқор узри

Деди Сунғур:— «К-эй улусқа роҳбар,
Амринга тобеъ келиб огоҳлар.

Манга ҳақ бир рутба зоҳир айламиш,
Ким бори қушларға қодир айламиш.

Борча шаҳлар чун мубоҳидур манга,
Исм қушлар подшоҳидур манга.

Бошима олтун тумоға тожи зар,
Чун мени ҳақ бўйла қилмиш тожвар.

Сен чун воқифсен бори ҳолотима,
Хайл аро ҳам зотима ҳам отима.

Ҳўб эмас бир шаҳ кўюб бошиға тож,
Ўзга шаҳга зоҳир этмак эҳтиёж.

Шоҳлиғ ойиниға рожеъ бўлай,
Невчун ўзга шоҳга тобеъ бўлай?»

LVIII

Ҳудҳуд жавоби Шунқорға

Деди Ҳудҳуд:— «К-эй фақир тийра рой,
Бу хаёлинг зотинга ваҳшатфизой.

Буки шаҳлиққа таҳаввурдур санга,
Бас ажаб ботил тасаввурдур санга.

Эй басо зангеки келди тийра зот,
Ким анга халқ ичра кофур ўлди от.

Исм аро султонун шаҳ шоеъдурур,
Бу бори арзолға воқеъдурур.

Ҳар киши эрмен дебон эрму бўлур,
Келмас ишни илкидин дерму бўлур.

Қавми нодонким дегайлар сени шоҳ,
Бутни ё ўтни дегондекдур илоҳ.

Зотинга шатранж шоҳидур адил,
Ким ўзидек ўтрусиндадур бадил.

Не шаҳ ўлғойким, они ҳар дуни хас —
Кўкка элтиб, ерга урғай ҳар нафас.

Ул шаҳу сен шаҳ эрур беҳад йироқ,
Бўйла шаҳлиғдин гадолиғ яхшироқ».

LIX

Ҳикоят

— «Хисраве тарҳ этти бир фархунда сур,
Кишвар аҳлиға аён бўлди сурур.

Онда зийнат ҳадду поёндин фузун,
Ҳарне ким бўлғай гумон ондин фузун.

Боғладилар мулкин ойин сар-басар,

Шаҳр элида зебу тазйин сар-басар.

Санъат аҳли боғлабон бисёр тоқ,
Меҳри рахшон авжидек юз чор тоқ.

Таъбия боғлаб баса аҳли ҳунар,
Топиб ондин мулку кишвар зебу фар.

Кўб ажуба зоҳир айлаб рўзгор,
Ўз фусунидин бўлуб омузгор.

Ҳар киши лаъби қилиб кулмак учун,
Ишрат ортиб ҳузн ўксулмак учун.

Жамъ аро бир қалтабони беҳаё,
Отин айлаб подшоҳи бўрё.

Бўрёдан сар-басар кисват анга,
Содоғу қалқон ила роят анга.

Ўзидек ёсаб нечани ёр сара,
Йўқ сара, неча лаими масхара.

Базм майдони аларға жилвагоҳ,
Зоҳир айлаб бидъати ҳар дам табоҳ.

Ўзни шоҳи кишваройин соғиниб,
Ҳарне қилса ҳазл ила чин соғиниб.

Чунки охир бўлди суру таъбия,
Тутти ул аблаҳ ўзига таъзия.

Чатр ила тожин бошиға урдилар,
Бўрё тўнин бузуб куйдирдилар.

Бўлди бу ҳамгомадин оғоҳлиғи,
Ким тамасхур эрмиш онинг шаҳлиғи».

LX

Бургут узри

Кирди Бургут ўртаға, яъни Уқоб, Деди:—
«Эй қушлар аро молик риқоб.

Манга ҳолат ўзга қушлардек эмас,
Қумрию булбулдек эл васфим демас.

Савлатим муфритдуру қаҳрим ямон,
Тоғ мулки ичра менмен қаҳрамон.

Неча каклик тўъмадур ҳар кун манга,
Бўлмаса бу уйқу келмас тун манга.

Тўъма истаб чун ҳаво туттум бийик,
Эмин эрмас не қулону не кийик,

Улки бўлғай бўғзи бу янглиғ улуғ,
Йўл нетиб қатъ айлагой бўлмай озуқ.

Мени бу йўлда қанот кўп солди тут,
Қорин оч ўлғоч — йиқилиб қолди тут».

LXI

Ҳудҳуд жавоби Бургутга

Деди Ҳудҳуд:—«К-эй хидеви комгор,
Кўрмаган бир сендек аҳли рўзгор.

Ҳам йигитлик васфи лойиқ зотинга,
Ҳам мусаллам паҳлавонлиғ отинга.

Ҳайф бу мунқору чанголин сенинг,
Фарру шавкатлиғ пару болинг сенинг.

Сенки мақсуд истой, эй баднафси дун,
Азм этордин бўйла бўлғойсен забун.

Озим ўлмай йўлга солғойсен қанот,
Чангу минқору қанотингдин уёт.

Мунча бирла ўзни тавсиф эткасен,
Зўру шавкат бирла таъриф эткасен.

Паҳлавону қаҳрамон ул бўлди, ул —
Ким кечиб жонидин эткой азми йўл».

LXII

Ҳикоят

— «Бор эди бир паҳлавони зўргар,
Беҳунарлиғ фаннида соҳиб хунар.

Чоштгоҳ ер эрди ўн ботмон таом,
Ёна мунча айлар эрди қути шом.

Бу иккн ҳангомнинг мобайни ҳам,
Ёна мунча ўтлар эрди бешу кам.

Зўрлар айлар эдиким пили маст,
Қилса топқай эрди андоми шикаст.

Иттифоқо ҳодисоти рўзгор,
Мулк аро қилди бузуғлуғ ошкор.

Ўйлаким бўлғоч аён андоқ бало,
Вожиб ўлди мулк аҳлиға жало.

Халқ ўзга мулк азми эттилар,
Жон овучлаб бош олибон кеттилар.

Зўргар ҳам айлади ҳамроҳлиқ,
Йўқ анга йўл ранжидин огоҳлиқ.

Йўл узунроқ тушти-ю обод йўқ,
Қилғоли баднафс эл нафсини тўқ.

Зўргар чун топмади бир кун ғизо,
Бошлади ўз ҳолиға тутмоқ азо.

Чун иккинчи кунга етти паҳлавон,
Кетмиш эрди жисмидин тобу тавон

Лек учунчи кун анга бебарглик,
Айлади зоҳир биёбон марглик.

Қатъ этиб йўлни ёёқ атфол ҳам,
Ҳар тараф икки букулгон зол ҳам.

Икки-уч кун тортибон ранжу ано,
Маъман ичра комлар топиб яно.

Паҳлавон топиб бу меҳнатдин шикаст,
Ўйлаким бўлди ажал йўлинда паст».

LXIII

Куф узри

Зоҳир этти ажз аҳволини Куф:
— «Ким эрурмен мен заифу йўл махуф.

Ўткарибмен умрни вайронада,
Бошима емулгудек кошонада.

Барча авқатим ўтуб андуҳ ила,
Мотам аҳлидек фиғону ваҳ ила.

Ганж умидига фиғонлар кўргузуб,
Лек ул уммид ила ўзни бузуб.

Дебки гарчи торттим умрумда ранж,
Бок эмас бир кун насибим бўлса ганж.

Менки ганж уммедидин девонамен,
Кеча-кундуз сокини вайронамен.

Бу узун йўлдин мени тутқил маоф,
Мен киму Симурғ бирла Кўҳи Қоф».

LXIV

Худҳуд жавоби Куфга

Деди Худҳуд:— «К-эй ишинг макру хайл,
Қасди жонинг айлабон тули амал.

Ер тутуб кўнглунгда уммиди маҳол,
Ким вукуъиға онинг йўқ эҳтимол.

Филмасал билфарз топсанг ҳам бу ганж,
Қил хаёл, эй нотавони ғуссасанж.

Ким не бўлғай баҳринг ондин жуз бало,
Ҳардам ўзга ғамға бўлмоқ мубтало.

Ул балолар бирла ўлмак хору зор,
Ганж тутмоқ душман илкида қарор».

LXV

Ҳикоят

— «Бор эди бир мулк аро девонае,
Кеча-кундуз маскани вайронае.

Ганж умиди бирла умрин ўткозиб,
Ҳар дам ул вайрона бир ёнин қозиб.

Иттифоқо баски чекти ранж ул,
Бахти бир кун ганжға бошқарди йўл.

Бир эшик бўлди аён нақби аро,
Кирди эрса бир улуғ ишрат саро.

Қирқ хум онда Фаридун ганжидек,
Йўқ Фаридун, балки Қорун¹ ганжидек.

Кўрмагинин телба этти тарки ҳуш,
Етти ногоҳ бир лаими сахткўш.

Кўрди ул вайронада девонани,
Ҳуш зойил қилғучи хумхонани.

Кўрмай ул мажнунни мужрим чекти тиғ,

Қонини ганж узра тўкти бедариф.

Ганж эрди умри онинг вояси,
Борди ганж устида жон сармояси».

LXVI

Ҳумой узри

Бошлади узрини соҳибфар Ҳумой,
Деди:— «Эй саргашталарга раҳнамой.

Ондадур иқболдин поям менинг,
Ким берур тахти шараф соям менинг.

Зотима онча шараф берса илоҳ,
Ким менинг соям гадони қилса шоҳ.

Мен яна шоҳ истамак яъники не!
Ўзни ранжур айламак яъники не!

Қилмоғим хушроқ ҳавои жилвагоҳ,
Бермагим соямда шаҳларға паноҳ».

LXVII

Худҳуд жавоби Ҳумойға

Деди Худҳуд:— «К-эй сўзунг афсонае,
Ким они қилғой баён девонае.

Улки зотингда балоҳат чоғламиш,
Санга бу янглиғ сақифа боғламиш.

Ким етар соянгдин элга шоҳлиғ,

Санга бовар қилдуруб гумроҳлиғ.

Шоҳлар тарихиким мастур эрур,
Қайсининг васфида бу мазкур эрур!

Ким они шоҳ айламиш соянг сенинг,
Ким эрур бу муддао воянг сенинг.

Бу ғалат афсона шод айлаб сени,
Бўйла фосид эътиқод айлаб сени.

Филмасал бўлса бу даъво рост ҳам,
Келса сендин бу сифат бехост ҳам.

Берса элга шоҳлиғ ҳаййи-вадуд,
Сен де бориким санга ондин не суд.

Тўманг итдек дашт аро қолғон сўнгах,
Турфароқ бу ишки қоқшалғон сўнгах.

Билгил, эй ботил хаёл ичра асир,
Ким эрур ҳолингға лойиқ бу назир».

LXVIII

Ҳикоят

— «Соҳили Уммонда савдопеша хайл,
Баҳр савдосида судандеша хайл —

Берсалар беш-ўн дирам, ғаввоси дун —
Баҳр ичра солур ўзни сарнигун.

Жонни юз ранж ўтиға айлаб ҳадаф
Баҳр қаъринда иликлар бир садаф.

Ул садаф ичра агар минг донадур,
Ё агар худ бир дури шоҳонадур —

Ким эрур ул шоҳ тожи равнақи,
Онгла они музд берганнинг ҳақи.

Тожир олиб ул сифат нақди азиз,
Ахз этиб ғаввос бир-икки пашиз.

Ул олиб музду санга ул доғи йўқ,
Ит киби айлаб сўнгак нафсингни тўқ.

Оқил эрсанг кўп дема мундоқ газоф,
Ким саросар бу сўзунг бордур хилоф».

LXIX

Ўрдак узри

Ўрдак оғоз этти:— «К-эй фархунда зот,
Сув била бўлмиш манга қойим ҳаёт.

Ондин ойру музтарибмен қайғудин,
Ўйлаким тушкай йироқ болиғ су(в)дин.

Чун сув ичра зотима таскин бўлуб,
Пок доманлиғ манга ойин бўлуб.

Поклик чун сувдин эттим иктисоб,
Лойиқ ўлди васфима хуснул-маоб.

Бўлмасам бир лаҳза ориғ сув аро,
Фирқатида айларам юз можаро.

Мавждин сажжодани солиб сувда,
Кўргузуб мақсуд юз ул кўзгуда.

Сувдадур мақсудума чун етмагим,
Бас хатодур ўзга ён азм этмагим».

LXX

Ҳудхуд жавоби Ўрдакка

Деди Ҳудхудким:— «Хато сўз келди бу,
Ким дединг, эй пок юб ақлингни су.

Сувғаким сажжода солибмен дединг,
Чуғз ҳолидин магар ғофил эдинг.

Пок доманлиғ қилибмен фан дема,
Ўзни сувда ғайр тар доман дема.

Пок эсанг недур сувға чўммоқ ишинг,
Кеча-кундуз ғўта урмоқ варзишинг.

Фисқ тухмин нафс аро улким торир,
Сув аро ҳар ғўтаким урди орир.

Не жанобатдур бу-у бебоклик,
Ким чўмуб тун-кун етишмас поклик.

Эр эсанг, оллингдадур баҳри фано,
Чўмғилу қилгил ўзунгни ошно».

LXXI

Ҳикоят

— «Ҳинд дарёсида эрди тожире,
Суду савдо шевасинда моҳире.

Мояи савдо димоғиға тушуб,
Ғарқи баҳри фикр ўлурға ёвушуб.

Тутмайин бир мулкда ўн кун мақом,
Айлагач савдо сувға айлаб хиром.

Йиллар айлаб эрди бу янглиғ сафар,
Баҳрни онглаб ҳар офатдин мафар.

Макка атрофин сув ичра айланиб,
Фарз адо этмай, яқин етгоч ёниб.

Халқ дебким, бўл мушарраф ҳажға ҳам
Майл бермай ул тараф ҳирси дирам.

Тотки бир кун тушти дарё узра мавж,
Кемага ер гаҳ ҳазизу гоҳ авж.

Бўлди тожир лужжаи савдода ғарқ,
Лек бўлди кемаси дарёда ғарқ.

Бермади дарё хаёли ҳажга йўл,
Токи бир болиққа бўлди тўъма ул».

LXXII

Товуғ узри

Товуғ этти бўйла узрин ошкор:
— «К-эй туюр ичра раиси тождор.

Биз иковга тож рўзи қилди ҳақ,
Лек ҳар бирга бир иш қилди насақ.

Санга айлаб роҳбарлиғни ато,
Қилди қушларға раису пешво.

Манга берди савти дилкаш бардавом,
Элни тоатқа тилларға субҳу шом.

Улки маҳлуқ этти сунъи ваҳшу тайр,
Бизга таскин рўзи этти, санга сайр.

Чун саромад келди эрликда хурўс.
Ҳақ анга берди неча зебо арўс.

Тутти ҳарён сайр қилмоғдин маоф,
Ул киму Симурғ бирла Кўҳи Қоф?»

LXXIII

Ҳудҳуд жавоби Товуғка

Деди Ҳудҳудким:— «Бу сўз беважҳ эмас,
Гар киши бу сўзни ҳолидин демас.

Бор онингдек қушки очмай болу пар,
Сидра шоҳи устида айлар мақар.

Келди хилватгоҳи онинг анжуман,
Сайр этар лекин ери доим ватан.

Арш парвоз ўлдию сидранишин,
Элга зоҳир айламай парвоз ишин.

Эрмас ул Симурғдин айру даме,

Васлидин кўнглига ўзга оламе.

Етмайин жониға ҳажридин газанд,
Сурати васлида ҳар дам нақшбанд.

Боши узра мавҳибат тожи онинг,
Жилвагоҳи васл меърожи онинг.

Васлдин мамлу, вале дам асрабон,
Ғайрдин ҳолини мубҳам асрабон.

Васл юз минг дурридин кўнглида жўш,
Лек ўлуб оғзи садаф янглиғ хамўш,

Ул қуш эрмассен сен, эй хориж наво,
Ҳарза гарду ҳарзагўю беҳаё.

Фисқи муфрит кеча-кундуз варзишинг,
Бежихат ғавғоу қичкирмоқ ишнинг.

Юз ямонлиғ бирла шанъат айлабон.
Яхшиларға ўзни нисбат айлабон.

Сустлуғлар бирлаким қилдинг аён,
Демагил ўзни хурўс, эй мокиён».

LXXIV

Қушлар ўз нисбатларин Симурғқа Ҳудҳуддин сўрғонлари

Ҳар бири бир узрким қилди хитоб,
Берди чун Ҳудҳуд анга шофий жавоб.

Нуктадин ожиз бўлиб ул лаҳза хайл,
Қилмадилар ўзга узр айтурға майл.

Борчани саргашта айлаб заъф ҳол,
Муттафиқ Худхуддин этдилар савол:

— «К-эй сенинг зотинг раёсат гавҳари,
Бошинга лойиқ ҳидоят афсари.

Сайр аро қатъи биёбон айлаган,
Тайи маслак улча имкон айлаган.

Йўл рижоу хавфини билган тамом,
Ҳавфи ислоҳида қилғон ихтимом.

Биз гуруҳи ожизу зору забун,
Барчани хор айлабон бахти нигун.

Кўнглумизга бўлмағон равшан бу роз,
Жаҳлимиз кўптин кўпу, илм оздин оз.

Заррадек саргашта аҳволу қаҳир,
Ул камол авжи уза меҳри мунир.

Манзилатда чарх олийдин рафеъ,
Фусҳат ичра арш азмидин васеъ.

Ул келиб ортуқ тўқуз афлокдин,
Лек биз ўксук баче хошоқдин.

Бизга онинг бирла нисбат не экин?
Ё бу нисбат ичра ҳикмат не экин?

Шоҳлар шоҳи келиб ул подшоҳ,
Биз гадоларнинг гадойи хоки роҳ.

Бизга маълум этки бас, мажҳул эрур,
Ақл онинг идрокидин маъзул эрур.

Биз ҳақиру олий онинг ҳазрати,
Қатранинг дарёға недур нисбати?»

LXXV

Худхуд қушларға жавоби ва Симурғ зухуридин хитоби

Берди Худхуд қавмга мундоқ жавоб,
Ким:—Ўшал шоҳаншаҳи олий жаноб.

— «Ганж эрди лек махфий зот анга,
Ёшурун ҳусн эрди, кун миръот анга.

Ўз зухурин чун таманно айлади,
Чиқти-ю аввал тажалло айлади.

Бу тажаллоси аро хуршедвор,
Юз туман минг соя солди ошкор.

Сояким покиза бўлди жилвагар,
Айлади ул сояга кўпрак назар.

Барча олам қушларининг сурати,
Билгил, онинг сояи пур ҳикмати.

Чун муҳаққақ бўлди бу ҳикмат санга,
Бўлди туз Симурғ ила нисбат санга.

Бу санга маълум чун бўлди яқин,
Фош қилма розни, эй хурдабин.

Кимга бу кашф ўлди мустағрақдур ул,

«Ҳоша лиллоҳ!» ким дегайсен ҳақдур ул.

Ҳаққа мустағрақ не бўлмас ҳақ демак,
Бўлғай они ҳаққа мустағрақ демак.

Сен чу фаҳм эттингки, кимга соясен,
Ўз яқинингда қавий сармоясен.

Соя истай бўлмаса гар жилвагар,
Билки Симурғ ўлмас эрди соявар.

Ўзни Симурғ истаса эрди ниҳон,
Сояси бўлмас эди ҳаргиз аён.

Сояфканнинг вужудидин далил,
Соя зоҳир бўлмоғин таҳқиқ бил.

Кўзларинг Симурғбин гар бўлмағай,
Кўзгудек кўнглунг мунаввар бўлмағай.

Кимга ул юзни кўрар гар кўз эмас,
Ҳар неким дер ғайр — ортуқ сўз эмас.

Истади ҳусниға ошиқлиғни фош,
Кўзгу пайдо қилди андоқким қуёш.

Токи онда жилвае ноз айлағай,
Ҳусниға ошиқлиқ оғоз айлағай.

Бўлди ул кўзгу кўнгул, эй аҳли дил,
Ким ҳақ анда жилва айлар муттасил.

Ул қилибон жилваи ҳусн ошкор,
Сен кўнгул бирла анга оинадор».

LXXVI

Ул шоҳ ҳикоятим, ҳуснини зоҳир қилурға кўзгуни васила қилди

Бор эди шоҳи жамол авжида моҳ,
Моҳ пайкарлар — сипоҳ, ул эрди шоҳ.

Қоматидин сарвға афкандалик,
Оразидин меҳрға шармандалик.

Олам ошуби келиб рухсораси,
Муҳлик ул рухсорининг наззораси.

Ҳусни ғавғоси жаҳон ичра тушуб,
Ишқининг яғмоси жон ичра тушуб.

Ончаким ҳусни жаҳон аро анга,
Юз минг онча нозу истиғно анга.

Чиқса гоҳи отланиб майдон аро,
Солса эрди рахшини жавлон аро,

Ҳар киши оллиға келса ул замон,
Ҳуснини кўрмак ҳамон, ўлмак ҳамон.

Бўлмиш эрди ўлғон элдин банд йўл,
Сайр этиб ёнғунча жавлонгоҳин ул.

Ҳуснидин офоқ аро ғавғо эди,
Зулмидин жон мулкига яғмо эди.

Халқ беҳад қатлидин топти малол,
Элга юз кўргузмагин қилди хаёл.

Кўзгу ҳукм эттики пайдо қилдилар,
Тахти оллинда муҳайё қилдилар.

Қасри оллинда ясатти манзаре,
Онда насб этти чу равшан ахтаре.

Ўзи хусниға назар солур эди,
Баҳра эл ҳам аксидин олур эди:

То бу янглиғ кўзгу тартиб этмади,
Хуснидин нозирға баҳра етмади.

Ҳам ўзи хуснидин ўлди баҳравар,
Баҳра ҳам топти онга қилғон назар.

Сен бу кўзгуни кўнгул қилғил хаёл,
Ким солур аксини онда ул жамол.

Қасри тан онда кўнгулни кўзгу бил,
Кўзгуда шаҳ хуснини наззора қил.

Бермайин бу кўзгуга аввал жило,
Акс анда солмағай ул подшо.

Онглағил ул хусн аксин кўзгуда,
Сен тамошосиға турғон ўтруда.

Кўзгу равшанроқ неча қилса зухур,
Зоҳир ўлғай акс онда беқусур.

LXXVII

Искандарнинг элчиликка борғон ҳикояти

— «Бир кун Искандар¹ бу ойин айлади,
Элчиликка ўзни таъйин айлади.

Айлади Симурғни ул номвар,
Ул кабутардекки бўлғай номабар.

Борди ул кишварғаким борғай расул,
Айлади онда расулona нузул.

Деди элга будур Искандар сўзи,
Турфа буким эрди Искандар ўзи.

Элчилардек сўз баён айлар эди,
Ўзи ўз ҳукмин аён айлар эди.

Эл не билсунларки Искандардур ул,
Йўқки қосид ҳокими кишвардур ул.

Еткуруб аҳком номаъдудни,
Элга қосид кўргузуб мақсудни.

Халқнинг мингдин бири билмай бу ҳол,
Ким недур бу парда нақшида хаёл.

Сен доғи шаҳдин қилурсен нуқтагўш,
Соғинурсен лек ноқилни Сурўш»².

Билдилар қушлар чу бу гуфторни,
Англадилар пардада асрорни.

Бори мақсудиға рухсат топтилар,
Қому матлубиға улфат топтилар.

Ошно сўзлар била ул пешво,
Қилди ул бегоналарни ошно.

Қилдилар бори яна ондин савол,
К-эй ҳидоят амрида соҳиб камол.

Биз гуруҳебиз баса зору заъиф,
Жисм зору жон низору тан наҳиф.

Иш азиму йўл йироқу хавф кўп,
Нечук ўлғой азмимиз бу йўлда жўп.

LXXVIII

Қушларнинг йўл кайфиятин Ҳудҳуддин саволи ва онинг жавоби

Берди Ҳудҳуд қавмға мундоқ жавоб,
Ким:— «Бу янглиғ онглангиз ройи савоб.

Ким бу йўлда ишқдур кулли сифат,
Ишқ аҳлидин йироқдур маслаҳат.

Кимки ошиқдур — анга жондин не бок,
Куфр олиб бермак имондин не бок.

Гар керак ошиққа ўз жононидин,
Саҳл эрур кечмак жаҳону жонидин.

Жон эрур ошиқ йўлида садди роҳ,
Ўйлаким бўлғой биров йўлинда чоҳ.

Фард эрур ошиқ тану жондин доғи,
Ақлу ҳушу куфру имондин доғи.

Ишқ оламсўз эрур, жонсўз ҳам,
Шавқ ўтидин куфру имонсўз ҳам.

Ошиқ ўлғон кечти нангу номдин,
Миллату имондину исломдин.

Лозими ишқ ўлди шавқу сўзи дард,
Барқ янглиғ пўяи гитинавард.

Кимга дарду ишқ муставлидурур,
Тарки жон этмак анга авлйдурур.

Кимки жонон сори онинг ройи бор,
Жонға офат етса не парвойи бор.

Ишқ иши ғам шоми дарду сўздур,
Шамъ анга оҳи жаҳон афрўздур.

Дард келди ишқ сўзидин нишон,
Дард бўлмай ошиқ ўлмас жонфишон.

Мутрибо, туз бир суруди дарднок,
Соқиё, бедардлиғдин мен ҳалок.

Дард жомин тут мени зор этгудек,
Ишқ дарди кўнглума кор этгудек.

То они нўш айлабон жондин кечай,
Ақлу ҳушу дину имондин кечай.

Куфр дайри ичра маъво айлайн,
Азми зуннору чалипо айлайн.

Пири дайр оллида айлаб ўзни маст,

Куйдуруб Мусҳаф бўлойин бутпараст.

Ишқ дайри ичра айлаб ўзни хос,
Жонни имон нангиндин айлай халос.

Дайр аро исмоъ ноқус айлайн,
Бут сужудинда замин бўс айлайн.

Белга маҳкам боғлабон зуннорни,
Ўздин айлай шодмон куффорни».

LXXIX

Ҳикоят

Шайх Санъон¹ восили даргоҳ эди,
Кўнгли ғайб асроридин огоҳ эди.

Каъбада² автод ила ақтоб аро,
Ўйла эрдиким наби асҳоб аро.

Халқ иршодиға росих эрди ул,
Каъбада шайхул-машойих эрди ул.

Остонининг гадойи шоҳлар,
Қуллуғиға муфтахир огоҳлар.

Ҳар дуоким қилса бир ғамгин учун,
Қўл очиб хайли малак омин учун.

Чеҳраи мақсуд онинг ўтрусида
Жилва айлаб кўнглининг кўзгусида.

Тўрт юз оллида асҳобу мурид,
Ҳар бир андоғким Жунайду³ Боязид⁴.

Чархи аълога шукуҳидин шикаст,
Арши аъзам ҳиммати оллинда паст.

Дуду офатдин қарорса олами,
Ёрубон етгач дуосидин дами.

Кимки бўлса бир балоға мубтало,
Ул дуо қилғоч, бўлуб дафъи бало.

Воридоти аршдин пайғомдек,
Воқеоти ваҳй⁵ ила илҳомдек.

Ҳарна кўрса воқеа таъбир анга,
Кўргани-ўқ юзланиб бир-бир анга.

Неча тун бир туш анга кўргуздилар,
Риштаи сабру қарорин уздилар.

Уйғониб ҳолиға истиғфор эди,
Юмса кўз ул тушга-ўқ такрор эди.

Ким матофи эрди бир бегона бум,
Айласа маълум, ул бум эрди Рум⁶.

Онда бир дайр ичра эрди зору маст,
Мастлиғдин дайр элидек бутпараст.

Чун бу туш бўлди мукаррар ганжи роз,
Деди:— «Бўлмас бу балодин эҳтироз.

Кимсага маъво ҳарамдур ё куништ,
Кўрмай ўлмас улча бўлмиш сарнавишт.

Ботроқ ул кишварға азм этмак керак,
Ҳар қаён тортар қазо — кетмак керак,

Чунки бўлса бизга ул маъво насиб,
Бошимизға ҳарна келса ё насиб».

Қилди чун ўз ҳолиға наззорае,
Топмади бормоқдин ўзга чорае.

Юз ҳарамга қўйди соҳиб инқитоъ,
Қилди юз ошуб ила тавфи видоъ.

Қилди чун минг ҳузн ила тавфи ҳарам,
Рум иқлими сари қўйди қадам.

Топтилар асҳоб чун огоҳлиғ,
Ул сафарда қилдилар ҳамроҳлиғ.

Йўлни қатъ айлар эди пири тариқ,
Тўрт юз аҳли тариқ эрди рафиқ.

Шайхнинг кўнглиға савдолар тушуб,
Ким ани зоеъ қилурға ёвушуб.

Ҳар замон бир навъ ўлуб андешаси,
Йўқ бажуз андеша онинг пешаси.

Ҳолида асҳоб тағйир англабон,
Ҳуш ила сабрини бир бир англабон.

Хослар айлаб савол ул ҳолдин,
Воқиф ўлмай ул ғариб аҳволдин,

Ким саволеким қилиб, топмай жавоб,

Шайхдин кўпрак аларда изтироб.

Бу сифат йўл қатъ этиб мақсад сари,
Қайси мақсад— шиддати беҳад сари.

То қадам қўйдилар ул кишварға тез,
Шайх кўнглида вале юз рустахез.

Ҳар нафас бир буқъани айларда сайр,
Маръи ўлди ногаҳон бир турфа дайр.

Токи онинг чарх тоқи бирла жуфт,
Жуфту тоқи ичра кўп рози нухуфт.

Тоши андуҳу балият тоғидин,
Кирпичи дарду бало туфроғидин.

Зебу кошисиға юз тарҳи тааб,
Кўргузуб юз навъ нақши булажаб.

Ғурфалардин фитналар наззорагар,
Қилғоли бечорау йўқ чорагар,

Ишқ айнидин ёруқ ҳар равзани,
Лек ул равзан балолар маскани.

Кунгуридин рахналар имон сари,
Ишқ шайнининг намудори бари.

Таъбия ҳар кунгурида тошлар,
Ишқ тиғидин кесилган бошлар.

Аҳли дин бошиға паррон қилғали,
Олам узра сангборон қилғали.

Фитна хайлига мамар дарвозаси,
Фитнагар тоқи сипеҳр андозаси.

Ҳалқаи занжирида юз минг фунун,
Ҳалқаи савдову занжири жунун.

Ишқ ўтидин онда юз оташкада,
Ҳар бирида юз туман савдозада.

Дайр узра тийра дуди ҳайъати
Зоҳир айлаб куфру исён зулмати.

Дайр мундоқ кўрмайин то қилди сайр,
Куфру имон аҳлига бу эски дайр.

Шайх жисмидин бориб ул ерда тоб,
Кўнглини бетоқат айлаб изтироб.

Заъф муставли бўлуб ҳар дам анга,
Жилва айлаб ўзга бир олам анга.

Нозир эрди ҳар тараф ошуфтавор,
Бир тараф тушти кўзи беихтиёр.

Манзаре ондин осилгон бир тутуқ,
Бир қуёшқа ул бўлуб қавси уфуқ.

Елдин ул бурқаъ чу бўлди бартараф,
Ул қуёш анвори тушти ҳар тараф.

Не қуёшким, юз қуёш девонаси,
Ҳусни шамъи даврида парвонаси.

Пайкари руҳи мусаввардин мисол,
Рухға ҳар лаҳза ондин ўзга ҳол.

Ҳур суратлиғ паризоди ажаб,
Гулжабинлиғ сарви озоди ажаб.

Рухни ошуфта айлаб ҳайъати,
Юз ажаб суратқа солиб сурати.

Суратидин мунфаил ҳуру пари,
Талъатидин офтоби ховари.

Юзи нурафшон, сочи зулматфишон,
Нуру зулмат кўфру имондин нишон.

Юз уза зулфин чу мушкафшон қилиб,
Зулмат ичра нурни пинҳон қилиб,

Сочи нур аҳлиға зулмат олами,
Аҳли савдонинг саводи аъзами.

Қоши савдойи улусқа янги ой,
Янги ой девонаға ҳайратфизой.

Қоши тоқи ичра офатлиғ кўзи,
Дайр тоқида анингдекким ўзи.

Кирпиги кўз даврасида ҳар тараф,
Фитна хайлидин кўзи даврида саф.

Кўзки бўлди холи онинг остида,
Нуқта ёзилғон балонинг остида.

Ул бало остида гоз устида хол,

Иккисининг нуқтасидин бил мисол.

Ғайб сирридин бериб оғзи нишон,
Ўзи ғайб аҳлидек, аммо бенишон.

Лаъли жони хасталарнинг марҳами,
Нутқида Исойи Рухуллоҳ дами.

Ўл муфарриҳ мояси ёқут ўлуб,
Бу нафасдин хаста жонға қут ўлуб.

Ҳам занаҳдонида юз минг жон асир,
Чоҳида юз Юсуфи Канъон⁷ асир.

Зулфидин солса чиқорурға каманд,
Кўпрак айлаб бу каманд ул элни банд.

Тавқи ғабғаб ул зақан остида нун,
Обиҳайвонға ҳубоб, аммо нигун.

Ҳам қадининг наҳлиға жон жилваси,
Ҳам хироми обиҳайвон жилваси.

Кўз била лаъли ажаб санъат тузуб,
Ҳар неча ул ўлтуруб, бу тиргузуб.

Жисми гулгун, кўнглоки гул узра гул,
Кўрмагидин тобсиз юз минг кўнгул.

Кўнглак узра неча ҳулла ранг-ранг,
Санъатида жон чекиб руму фаранг.

Ҳулла ранги нечаким қотил бўлуб,
Атридин юз жон яна ҳосил бўлуб.

Кофири қотил кўзига барча ком,
Буки — дин аҳлиға солғон қатлиом.

Кимки айлаб сочи зуннорин хаёл,
Дину амонини айлаб поймол.

Хусну лутфи жон аро ер тутқудек,
Бир аёқ сув бирла балким ютқудек.

Шуълаи хусни солиб давронға ўт,
Оташин лаълидин аммо жонға ўт.

Топиб оташгоҳ ишқин аҳли хуш,
Порсо сўзандау зуҳҳодкуш.

Қаср уза бу шакл ила тарсо қизи,
Бал қуёш айвонида Исо қизи.

Шайх кўнглига чоқилғоч ўйла барқ,
Шуъла дарёсиға жони бўлди ғарқ.

Асради ўзни кўп истиғфор этиб,
Оғзида «Лоҳавл»ни такрор этиб.

Шўх очқоч шуълаи рухсорини,
Ўртади «Лоҳавлу» истиғфорини.

Бўлмиш эрди жисми туфроққа нигун,
Бир дам ул уйга асо бўлди сутун.

Орқасин қўйди даме деворға,
Ҳайрат айлаб ул ғариб осорға.

Ҳам асо, ҳам жисмиға етти шикаст,
Ҳолидин бордию бўлди ерга паст.

Тушти жони пок фаржомиға ишқ,
Кирди қондек етти андомиға ишқ,

Гоҳ беҳол эрди, гоҳ ўз ҳолида,
Лол ўлуб асҳоб анинг аҳволида.

Ҳайрат айлаб бир-бирига боқибон,
Бош қуйи айлаб, овучлар қоқибон.

Ҳолиға оқшомғача ҳайрон қолиб,
Балки ўз ҳолиға саргардон қолиб.

Тун саводи қилди чун кунни қаро,
Зулмати куфр ул сифатким дайр аро.

Ул қаро кун бошиға келган қори,
Рўзғори ҳам қаро тобеълори.

Қолдилар муғ дайрининг туфроғида,
Қайси туфроғким, балият тоғида.

Шайхнинг оллиға келди ўйла тун,
Ким киши кўрмайдур андоғ тийра тун.

Кўкка ёпиб пардаи идборлар,
Ҳарён ахтардин қоқиб мисморлар.

Чарх ашкин оқизурға дуд этиб,
Кўкнинг атрофини қийрандуд этиб.

Топибон гардун таҳарруқдин фароғ,

Ўрнидин тебранмай ул янглиғки тоғ.

Чарх дард аҳлиға бедод айлабон,
Тоғ-тоғ андуҳ ижод айлабон.

Даҳрни ул тоғларда ёшуруб,
Юз туман минг тошлар ҳам ёғдуруб.

Кўзларин гардун қилиб ахтар фишон,
Шайх аҳволиға мотамдин нишон.

Барча даҳр аҳлиға бу мотамсаро —
Кийдуруб онинг азосида қаро.

Шайх мазлум гирифтори наҳиф,
Тушмаган иш бошиға тушган заиф.

Ишқи золим зулмидин зору низор,
Дайр туфроғида ётиб хору зор.

Ишқ ёқиб жисм ила жониға ўт,
Куфр солиб дину имониға ўт.

Ашк аро ботиб, вале оғзи қуруб,
Кўнгли ўти шуъла оғзидин уруб.

Ишқ айлаб рўзгорин ҳам қаро,
Тун худ айлаб йўқу борин ҳам қаро.

Юз бало жониға чун бўлди насиб,
Дер эди ҳолиға йиғлаб ул ғариб.

Ким:— «Бўлур ҳар лаҳза ранж афзун манга,
Не эдиким қилдинг, эй гардун, манга!

Офиатдин ишқ сори бошладинг,
Юз ёнар ўт ичра олиб тошладинг.

Кўзга аввал кўргузуб меҳри мунир,
Ёшуруб, ғам шомига қилдинг асир.

Қайси шоми ғамки, кўк жавфи аро,
Офариниш оразин қилдинг қаро?

Дўзахи ғам дуди оламини тутуб,
Шуъласин кўнглум ўтидин ёрутуб.

Оллоҳ! Оллоҳ! Не кечадур бу кеча!
Саъб мундоғ, ё раб, ўлғайму кеча!

Ўтқарибмен кўп суубат кечалар,
Кўрмадим мундоғ уқубат кечалар!

Тун эмас — дўзах ўтининг дудидур,
Ё фалакнинг оҳи қийрандудидур.

Бўйла тун, ё раб, намудор ўлмасун,
Анда ҳеч одам гирифтор ўлмасун.

Билмон, оё, тун балосинму дейин,
Манга тушган кун балосинму дейин!

Жисму аъзоу ҳавосу ақлу хуш
Ишқдин бўлдилар андоғ пардапўш.

Ким дегайсенким пари мавжуд эмас,
Ишқ бедодида жуз нобуд эмас.

Пайкаримда онча йўқ тобу тавон,
Ашқдек кўйида бўлгунча равон.

Бошима қувват йўқ онча урғоли,
Тош уза ғам фартидин синдурғоли.

Кўз қани ул ой юзига солғучи!
Ул қуёш анворидин нур олғучи!

Юз қани суртарга ул даргоҳға,
Қул тазарруъ айлагандек шоҳға!

Қўл қани кўксумга хоро урғудек,
Бошима туфроғлар совурғудек!

Хуш қани айлагунча ўзни забт,
Бермагунча йўл димоғ уйига хабт.

Қани ақл айтгунча иш тадбирини,
Қилғуча вайрон кўнгул таъмирини.

Қани сабр этгунча дардим чорасин,
Ё даво қилгунча бағрим порасин.

Ғам егунча ҳолима қони кўнгул,
Ким эрур ҳоло ўлук сони кўнгул.

Бир нафас урғунча бори жон қани,
Ким кўнгулдек ҳам топа олмон ани.

Манга бу йўл не балолиғ йўл эди,
Ҳар неким андин батар йўқ — ул эди.

Кош ҳаргиз бўлмағай эрдим тирик,

Умрни кўргунча бу янглиғ эрик.

Нетти этса эрди бир барқи хатар,
Қўймаса эрди вужудумдин асар.

Дўстлар, нетти мадад еткурсангиз,
Жамъ ўлуб мен зорни ўлтурсангиз.

То қутулса даҳр оримдин менинг,
Даҳр эли афғону зоримдин менинг.

Жонима, асҳоб, тиғи қатл урунг.
Куйдуруб, ҳарён кулумни совурунг.

То жаҳонда бўйла расво бўлмайин,
Бир ўлай, юз қатла ҳардам ўлмайин!»

Ҳолиға асҳоб ҳайрон йиғлабон,
Ҳардам онинг дардидин қон йиғлабон.

Бўлубон жамъ ул гуруҳи мустаманд,
Шайхқа ҳар бир бериб бир навъ панд.

Шайх аларнинг пандини фаҳм этмайин,
Нукта маънисига доғи етмайин.

Ақл мезони била қилғон хитоб.
Ишқ таврида топиб ондин жавоб.

Бири деб:— «К-эй муршиди арбоби дин,
Хокироҳинг сурмаи аҳли яқин.

Кимса йўлинда бўлур бу воридот,
Ўзни забт этган топар хайру нажот.

Деди:— «Эй фарзанд, де ўзлук қани,
Токи мен ҳам забт қилғанман ани».

Бири дебким,— «Бу эрур шайтон иши,
Зикр ила ондин топар махлас киши».

Шайх деб:— «Жамиъят анда шарт эрур,
Мен паришонмен-не хосият берур».

Бири деб:— «К-эй муқтадои аҳли роз,
Бу бало дафъиға вожибдур намоз».

Шайх дебким:— «Урма бу маънида дам,
Телбадурмен, телбага йўқтур қалам».

Бири дебким:— «Кўп, таҳорат айлағил,
Элга тоатқа ишорат айлағил».

Шайх деб:— «Йўқ кўз ёшимдин ўзга сув,
Қон келур ҳардам боғирдин кўзга сув».

Бири дебким:— «Ғусли пок айлаб кўнгул,
Фориғ эт ғамдинки — будур тўғри йўл».

Шайх дебким:— «Ғарқаи баҳри фано—
Бўлмишам, мендин на истарсен яно?»

Бири деб:— «Тасбеҳингға машғул бўл,
Бу паришон ҳолдин маъзул бўл».

Шайх деб:— «Тасбеҳ узди торни,
Чектим онда риштаи зуннорни».

Бири деб:— «Мисвокка қил илтижо,
Оғзинга солиб кетур суннат бажо».

Шайх деб:—«Мисвок агар қилсам ҳавас,
Ажзу ҳайрат бармоғи оғзимда бас».

Бири деб: — «Саҳв агар тутти вужуд,
Узриға туфроғ ўпуб қилғил сужуд».

Шайх дебким, оқизиб қон ёшни,
«Олмоғумдур бу эшикдин бошни».

Бири дебким:— «Румға бўлди сафар,
Каъбани қилмоқ керак эмди мафар».

Шайх дебким:— «Онда қилғонни талаб,
Мунда топдим не чекай ул ён таъб».

Бири дебким:—Юзланиб саҳро сари,
Вақтидур азм айласа Батҳо⁹ сари».

Шайх дебким:— «Мунда топтим они мен,
Рум боринда нетай Батҳони мен».

Бири дебким:— «Чун сафар бўлди тамом,
Айламак хуштур ватан сори хиром».

Шайх дебким:— «Гўйёким зулминан
Бизга дайр эткандурур асли ватан».

Бири дебким:— «Чун машойихқа бу иш,
Етса, бизга етгай асру сарзаниш».

Шайх дебким:— «Йўқ алар бирла ишим,

Ким харобот ичрадур истар кишим».

Бири дебким:— «Важду ҳолотинг қани?
Зухд ила покиза авқотинг қани?»

Шайх дебким:— «Дайр аро ҳолот эрур,
Ким туфайли ўйла юз авқот эрур».

Ул кеча ул қавм уруб кўп печу тоб,
Шайх аҳволиға айлаб изтироб.

Таъна айлаб, Шайх парво этмайин,
Пандлар ойтиб бирига етмайин.

То саҳар дайр аҳли ғавғо айлабон,
Аҳли дин ҳолин тамошо айлабон.

Ҳазл этиб дин аҳли ойини била,
Кўп мубоҳот айлаб ўз дини била,

Аҳли дин бирла тамасхурлар қилиб,
Уз тариқиға тафохурлар қилиб.

Тенг тутуб андешаи гумроҳ ила,
Лот лосин лои иллаллоҳ ила.

Ул улусқа бу шақоват бир сари,
Дайр аҳлидин шамотат бир сари.

Шайх асҳоби била асҳоби дайр,
Хоҳ шардин нукта айтиб, хоҳ хайр.

Шайх дайр асҳобиға имдод этиб,
Гарчи дин аҳлиға хижлатлар етиб.

Тонг ёруқ бўлгунча мундоқ тийра ҳол,
Ул мусулмонларға еткурди малол.

Чун ёруғлуқ тийралиғни қилди паст,
Чолдилар ноқус хайли бутпараст.

Чарх кўргузди қуёш анворини,
Ўйлаким тарсо қизи рухсорини.

Дайр аҳлиға узалди можаро,
Шайх ишқи бирла аҳволи аро.

Куфр аро тушти ажаб жамъияте,
Дайр аҳли миллатиға қуввате.

Дин элининг хижлати ҳаддин ошиб,
Шайхни ташлаб, уётдин торқошиб.

Шайх маҳзал бўлди дайр атфолиға,
Ким куларлар эрди онинг ҳолиға.

Ул ғарибу ошиқу зору қари,
Йўл уза ётиб кўзи манзар сари.

Босиб ўтган эл қилиб изо анга,
Йўқ вале юз ончадин парво анга.

Меҳнатидин ғойибу ҳозирға раҳм,
Шиддатидин мўмину кофирға раҳм.

Лек тарсозодаи офоқсўз,
Шайхни ул навъ қилгон тийра рўз,

Дин тариқидин мубарро айлаган,
Куфр дайри ичра расво айлаган,

Пардадин айлаб назар зори сари,
Ёшурун боқиб гирифтори сари.

Ғафлат айлаб чун кўруб помолини,
Ўзига келтурмай онинг ҳолини.

Қасди дину ғорати жон айлабон,
Лекин ўзни гўлу нодон айлабон.

Фирқатидин Шайх жони ўртаниб,
Балки пайдоу ниҳони ўртаниб.

Кундуз-оқшомғоча бағри чок-чок,
Кеча тонг отқунча фирқатдин ҳалок.

Ҳар нафас бир ойдин ортиб меҳнати,
Бу эди бир ойға тегру ҳолати.

Чунки ҳаддин ўтти ранжу дард анга,
Туфроғ ўлди жисми ғампарвард анга.

Кофири золим сиришти ишвагар
Ёна ул манзардин ўлди жилвагар.

Ўт солиб оламга ҳусну нозидин,
Сўрди ўз афтодасининг розидин.

Ким:— «Аё ислом элига роҳбар,
Дину ислом аҳлиға иршодгар,

Чун санга Каъба тавофи эрди фан,

Дайр эшигинда недин тутгунг ватан?

Сени дерлар дин элига дастгир,
Куфр дайриға недин бўлдунг асир?

Манзилида бир кеча аҳли сафар
Тутса таскин тонгласи айлаб гузар,

Шайхким бир ой сукун фан айламиш,
Дайр туфроғини маскан айламиш.

Куфр дайрида бўлуб ором анга,
Зулмат аҳлидин не эркин ком анга?»

Шайх кўргач ул жаҳоноро жамол,
Истимоъ этгач бу руҳафзо мақол,

Жумла аъзосиға қўйди заъф юз,
Гоҳ эгилди жисми, гоҳи бўлди туз.

Хуш итиб сустайди ўздин беҳабар,
Жисмида қолман ҳаётинин асар.

Дайр эли айлаб гумонким, ўлди ул,
Минг йил ўтганлар била тенг бўлди ул.

Бир кеча-кундуз ўлуклардек ётиб,
Ул санам ҳолиға бошин ирғотиб.

Ҳолиға ҳайрат қилиб куффор ҳам,
Раҳм этиб ул қотили хунхор ҳам.

Келдилар бошиға аҳли куфру дин,
Ўйла комил ишқиға деб офарин.

Бошини туфроқдин айлаб бийик,
Қилдилар маълумким, эрмиш тирик.

Ишқидин эл кўнглига таъсир ўлуб,
Ул санам ҳолига ҳам тағйир ўлуб.

Кўйди мақтули боши узра аёғ,
Хастага мақсуд иси тобғоч димоғ.

Очти ул гулчеҳра рухсориға кўз,
Не юзида рангу, не оғзида сўз,

Муддате ул навъ гунгу лол эди,
Нукта сурмақдин тили беҳол эди.

Ҳолига келтурди чун завқи висол,
Кофири золим яна қилди савол.

Ким:— «Чу сўрдуқ Шайх ҳоли суратин,
Онглоли деб ҳолати кайфиятин.

Зарқ ила Шайх ўзни беҳуш айлади,
Нуктадин оғзини хомуш айлади.

Эмди ўз ҳолидадур, бердик жавоб,
Улча биз аввал анга қилдуқ хитоб».

Шайх оҳ урдию бўлди ашкрез,
Деди:— «Эй кўнглумга солғон рустаҳез,

Чун сўрорсен — арз қилмай найлайин,
Не такаллуф бирла пинҳон айлайи.

Махфий асрордин ўтубдур чун бу иш,
Дермен эмди, беркитиб бағримға ниш.

Дайр аро бу навъким зор ўлмишам,
Ишқ бандиға гирифтор ўлмишам.

Ҳар бало жонимғаким ҳодис дурур
Оразинг кўрмак анга боис дурур.

Турфа манзардин чу ҳуснунг бўлди фош,
Ўйлаким, тўртинчи манзардин қуёш.

Не таҳаммул қолди, не тоқат манга,
Ақлу ҳуш итти ҳамул соат манга.

Мужмал ўз ҳолимни изҳор айладим,
Сени дардимдин хабардор айладим.

Чорам этсанг ҳам санга осон эрур,
Қатл қилсанг ҳам ҳаёти жон эрур.

Ўйлаким, арз айладим ҳолимни бил,
Сен билурсен — қатл қил ё раҳм қил».

Деди шўх:— «Эй муршиди олий сифот,
Аҳли ислом ичра йўқ эрмиш уёт.

Сен киби ислом элига муқтадо,
Не паришон нукталар қилдинг адо?

Не ҳаё фаҳм ўлди сендин, не адаб,
Сен ажаб, деган сўзунг сендин ажаб.

Кимки бўлса аҳли ишқ, эй пешво,

Бил ани маҳзи адаб, кони ҳаё.

Бетаҳоши сўз демак мундоқ табоҳ,
Тифллардин келмагай, эй пири роҳ.

Шайхлиқ таврида отинг йўқмудур?
Оқ соқолингдин уётинг йўқмудур?

Чун санга тўқсонун юзга етти ёш,
Ҳам қари демак бўлур, ҳам сени ёш.

Ёш эсанг, кирмайдурур ақлинг хануз,
Қоригон дегай харифлиқтин бу сўз.

Ёш эмассен, қорию мабҳут сен,
Ақлу ҳушунг зойилу фартут сен.

Не иборатлар адо қилдинг дегил,
Жинси инсондин бу келмас бори бил.

Ҳеч шак йўқтур манга, эй булҳавас,
Ким бу сўзда тилу кўнглунг бир эмас.

Ишқни маҳфий тутарлар аҳли роз,
Фош этардин кўп қилурлар эҳтироз.

Хосса маъшуқ оллида қилмоқ аён,
Бўйла тунду беҳижоб этмак баён.

Дарди ишқ ойини мундоғму бўлур,
Зухд эли тамкини мундоғму бўлур?»

Деди сўзлар маҳваши фаррух жамол,
Ким ҳарифин зоеъ этти инфиол.

Кўп ҳижолат бирла Шайхи номурод
Деди:— «Эй инсон сифатлиғ хурзод.

Ишқким зору забун этмиш мени,
Ақл олиб маҳзи жунун этмиш мени.

Эл на ҳуш этгай тамаъ девонадин,
Ё адаб савдо била афсонадин.

Гар жунундин бетахоши сўз дедим,
Афв қилғилким, ўзумда йўқ эдим.

Чун неким шарҳ айладим — бор эрди рост,
Муътарифмен ҳар не қилсанг бозхост.

Не такаллуф бирла сўзлай, эй нигор,
Чун таним зор ўлмишу кўнглум фиғор.

Улча бор эрдим — дедим сўрғон замон,
Неча ёшурсам ҳамондур, сўз ҳамон.

Чунки ошиқ мен эмасменму дейин
Ёр васлин истамасменму дейин!»

Шайх чун деган сўзидин ёнмади,
Узру афсун жониби айланмади.

Шўҳи саркаш деди:—«Эй жоҳил сиришт,
Рози ўлсанг, ҳарна ўлса — сарнавишт.

Ким менинг васлим таманно айламиш,
Ихтиёр этмак керакдир тўрт иш:

Май ичиб, зуннор олиб, бўлғонда маст,
Куйдуруб Мусҳафни, бўлмоқ бутпараст.

Ишқнинг бу тўрт эрур шукронаси,
Ёна икки иш эрур журмонаси.

Ким эрур бу тўрт такбири фано,
Ул ики бу тўрт ифноси яно.

Хўкбонлиғ келди бир йил ёнаси,
Бўлмоқ оташгоҳ ўти девонаси.

Шайх агар бу дайр аро ошиқ эса,
Ишқининг даъвосида содиқ эса.

Бу эди шукрона ҳам, журмона ҳам,
Кўп балолар борму мундин ёна ҳам.

Гар менинг васлим санга матлуб эрур,
Ҳамнишин бўлмоғлиғим марғуб эрур.

Бу деганларни қабул этмак керак,
Васл кўйида нузул этмак керак.

Гар ҳариф эрмассен ушбу ишга ҳеч,
Йўлға азм эт, эрта кунни қилма кеч».

Деди Шайх: — «Эй хаста жоним офати,
Ўртаган кўнглумни ишқинг ҳирқати.

Шуълаи шавқунг вужудум ўртаган,
Барқи ишқинг тору пудум ўртаган.

Мен ғарибу ошиқу девонаман,

Ҳушу ақлу сабрдин бегонаман.

Неки амр этса пари рухсора ёр,
Ошиқи девонаға не ихтиёр!

Ҳарне матлуб ўлса, ошиқдин — бўлур,
Қилмасам — тиғи жафо бўйнутумға ур!»

Шайх чун сўзни бу ерга қилди банд,
Қилди шўху барча дайр аҳли писанд.

Дайр ичин фирдавсойин қилдилар,
Кўп такаллуф бирла тазйин қилдилар.

Тўрда тахти урдилар гардун асос,
Зебу зийнат онда беҳадду, қиёс.

Шўх тарсо чиқти онда шавқнок,
Шайх они кўргач бўлуб ҳар дам ҳалок.

Шайхни келтурдилар мажмаъ аро,
Қилғоли имони рухсорин қаро.

Бир-бири узра ўкулди дайр эли,
Хоҳ иқомат хайли, хоҳи сайр эли.

Бода кўп-кўп онда ҳозир қилдилар,
Нуқл кўп-кўп доғи зоҳир қилдилар.

Савти ноқусу навоийи арғунун,
Шайх дини мотамиға тортиб ун.

Бўлди сокин ҳар тарафдин бир кашиш,
Ким бу навъ ўлмайду эрди ҳаргиз иш.

Шуъла келтурдилар оташгоҳдин,
Мусҳаф истаб муршиди огоҳдин.

Чун муҳайё бўлди зуннору салиб,
Қўпти юз афсун била ул дилфириб.

Тахтидин тушти туман минг ноз ила,
Келди Шайх оллиға юз эъзоз ила.

Ўлтуруб бир габраки жом этти нўш,
Ким кўруб Шайх этти тарки ақлу хуш.

Бодадин соқийға юзлангач тараб,
Яна қилдурди қадаҳни лаб-балаб.

Деди:— «Ич ложуръа, эй улвий жаноб,
Журъа қолса, билки, эрмастур ҳисоб».

Кому-ноком олди Шайхи ишқбоз
Майниким, тутмиш эди ул дилнавоз.

Сочиб ашк, ул майни нўш айлар чоғи,
Юб илик ислому имондин доғи.

Чекти андоғким, бошидин чиқди дуд,
Май ўтиға бўлди кул буду-набуд.

Шайхқа чун туттилар май неча давр,
Ишқ айлай бошлади ақлиға жавр.

Бода чун хушини нокор айлади,
Муддаои васл изҳор айлади.

Шўх тарсо сўз бу навъ этти баён
Ким шароитдин бири бўлди аён.

Деди Шайх: — «Эй шўх, не қилди — дегил,
Ҳарне матлуб ўлса мендин истагил!»

Деди маҳваш куфр эли ашрофиға,
Борча моҳир шева куфр авсофиға.

Куфрни имонға тақдим эттилар,
Анга ул миллатни таъмин эттилар.

Ҳирқаи иршодидин урён бўлуб,
Кимки ул ҳолат кўруб, гирён бўлуб.

Бердилар май ҳавзи ичра ғусли пок,
Ғўта урди Шайх ҳам беваҳму бок.

Куфр эли хилъатларин етқурдилар,
Шайхқа бошдин-аёқ кийдурдилар.

Белига маҳкам танғиб зуннорни,
Кофир айлаб солики атворни.

Чектилар бутхонага хору дажам,
Маст қилди сажда бут оллида ҳам.

Ҳам муламмаъ хирқани куйдурдилар,
Ҳам «Каломуллоҳ»ни ўтқа урдилар.

Ҳам бўлуб жоми дамо-дам бирла маст,
Ҳам қилиб мастона ўзни бутпараст.

Ҳеч расволиқ жаҳонда қолмади,

Ким анинг бошиға гардун солмади.

Каъба пири мушкилин ҳал қилди ишқ,
Дайр атфолиға маҳзал қилди ишқ.

Ўйнабон дайр ичра атфоли фаранг,
Муқтадои дин била масту маланг.

Ҳар дам ўзни билмай ул фархундапай,
Ўзига келгач, тутарлар эрди май.

Масти лояъқил эди ул туну кун,
Ким не кун маълум ўлур эрди, не тун.

Оқибат чун ишқ туғён айлади,
Бир саҳар фарёду афғон айлади.

Ким:— «Аё кўнглумга солғон изтироб,
Хилқатим маъмурасин қилғон хароб.

Ишқи чун бунёди бедод айлаган,
Дину имонимни барбод айлаган.

Куфр элининг дини мувдоқму бўлур,
Аҳду қавл ойини мундоқму бўлур?

Бўйла эл комин раво қилмоқ керак,
Ваъдага мундоғ вафо қилмоқ керак?

Ҳарне кўнглунг истади — сурдунг манга,
Юз туман барқи бало урдунг манга.

Қайси коминг эрдиким еткурмадим,
Қайси шартингни бажо келтурмадим.

Ким вафо вақти тағофулдур ишинг,
Васл иши ичра такосулдур ишинг.

Ҳам ғарибу ҳам қари, ҳам хастамен,
Куфр занжири била побастамен.

Кеча-кундуз майға тутмушсен мени,
Ваъда қилғондин унутмушсен мени.

Ўйла даъвиға бу навъ исботдин
Қўрқмассенму маноту лотдин?»

Шўх тарсо деди:— «Урма таъна кўп,
Шартниким қилдинг, итмомиға кўп.

Бўлди тўрт иш васлнинг шукронаси,
Икки қолмиш ишқнинг журмонаси.

Будур ул журмона, эй фахри изом,
Ким бу дайр атрофида бир йил тамом.

Хотирингни солмайин икроҳға,
Кеча ўт ёқойсен оташгоҳға.

Кундуз ўзни тутмағайсен нотавон,
Ким тўнгуз кутмакка бўлғайсен равон.

Тунга тегру хукбонлиғ қилғасен,
Ул жамоатға шубонлиғ қилғасен.

Йил тугангач қилғасен азми висол,
Мен муҳайё айлабон базми висол.

Куфр ойини била сур этгамен,
Васл ила жонингни масрур этгамен.

Гар қўя олмас эсанг бу йўлға гом,
Ишқ ойинида бўлсанг нотамом.

Тарк айлаб куфру дин айлаб қабул,
Дайрдин кет, Каъбаға қилғил нузул.

Неча кун айш этганингни муттасил,
Ким май ичтинг, мен санга қилдим биҳил.

Эски куйган хирқадин сен доғи кеч,
Тору пудидин такаллум қилма ҳеч.

Айласанг даъво баҳо сен доғи ол,
Йўлда харж айларга чўнтойингға сол.

Қил гумонким бизни кўрдунг-кўрмадинг,
Ё ҳавас дайриға маркаб сурмадинг».

Шайх солғоч маҳваш алфозиға гўш,
Ишқ туғён айлабон, чекти хурўш.

Деди:— «Эй жонимда ишқинг шиддати,
Хотирим ороми, кўнглум қуввати,

Ҳарна комингдур, қулунгмен, ҳукм қил,
Қилмасам қатлимдин ул дам сўз дегил,

Лек мазкур айлама ҳижрон сўзин,
Васл нузхатгоҳидин хирмон сўзин».

Қўптию деди:— «Сурукни келтурунг,

Қўйни чўпон жонибиға еткурунг.

Ҳам мадад айлаб мени гумроҳға,
Лутф этиб йўл бошланг оташгоҳға».

Қўйни ҳам чўпонға восил қилдилар,
Сўнғи комин доғи ҳосил қилдилар.

Шайх кундуз галадин огоҳ эди,
Кеча манзилгоҳи оташгоҳ эди.

Кеча тонг отқунча ўт ёқмоқ иши,
Куфр ўтин равшан этмак варзиши.

Субҳ чиққоч дайрдин ноқус уни,
Ким ёрур эрди қаро зулмат туни.

Дуд ила кулдин чиқиб мажнун мисол
Ким жунун гулханга қилғай поймол.

Ун чекиб ноқус оҳанги била,
Куфр элининг шевау ранги била.

Келтурур эрди тўнгузлар сори юз,
Теграсида юздин ортуғроқ тўнгуз.

Ул бу зулматқа гирифтору асир,
Қавму хайликим эди фармонпазир.

Қилдилар кўп чорау тадбир анга,
Бир сари мў қилмади таъсир анга.

Махласиға топмайин имконға йўл,
Тарқади мажмуъу ёлғиз қолди ул.

Каъбада матвори ўлдилар бори,
Дар бири бориб уётдин бир сори.

Шайхқа бор эрди бир фоний мурид
Ишқ жомидин уруб ҳал мин мазид.

Солику қатъ айлаган кўп марҳала,
Ҳодий ул азм айласа ҳар қофила.

Шайх айлар чоғда гўё азми Рум,
Анга маскан эрди ўзга марзу бум.

Чун сафардин қайтиб ул фархунда пай,
Каъба азмиға мароҳил қилди тай.

Йўлдин — ўқ кўргузди азми хонақоҳ,
Шайх атрофида истай деб панаҳ.

Хонақоҳ эрди харобу пири йўқ,
Тўрт юз аҳли вараъдин бири йўқ.

Яхши тафтиш этти чун ул ҳолни,
Дедилар анга бори аҳволни.

Рум сори Шайхнинг азм этганин,
Бошиға андин не ишлар етганин.

Чун халифа эрди Шайх асҳобиға,
Кимсалар тарқотти ўз аҳбобиға.

Барчасин жамъ айлади ҳиммат била,
Сўрди Шайх аҳволини диққат била.

Дедилар туш бирла Рум иродини,
Дайр ила тарсо қизи бедодини.

Ишқ ичинда беқарор ўлмоғлигин,
Ҳолида беихтиёр ўлмоғлигин.

Бода ичмак, ринду маст ўлмағни ҳам,
Тарк этиб дин, будпараст ўлмағни ҳам.

Маскан этмак доғи оташгоҳни,
Ўтқа солмоқ ҳам «Каломуллоҳ»ни.

Ким нечук зуннорни тортиб туруб,
Боғлади белига тўрт айландуруб.

Кеча оташгоҳ ўтин ҳоло ёқар,
Бўлди чун кундуз тўнгузларни боқар.

Деди соҳиб дарди ринди бохабар:
— «К-эй ҳамиятда тўнгузлардин баттар.

Шайхким пир эрдию, сизлар мурид,
Борчаға иршодидин беҳбуд умид.

Фақр аро шарти иродат келди бу,
Кимни қилса муршиди фархунда хў,

Хайлу асҳоби ташаббуҳ айламак,
Тенгрига лекин таважжуҳ айламак.

Гар тааллуқ бўлса, гар тажрид анга,
Ҳарне қилса айламак тақлид анга.

Сиз вафосизларға фақр атвори ҳайф,

Аҳли тақво хирқау дастори ҳайф.

Офият вақти уруб лофи газоф,
Тушти чун иш ўзни тутқайсиз маоф.

Шайхингизга бевафолиқ бошлабон,
Қиблангизни дайр ичинда ташлабон.

Тенгридин йўқ биму, элдин ҳам уёт,
Ким бу иш тушконда қайтиб борча бот.

Келгасиз ўз муқтадонгизни қўюб,
Хидматидин, балки шаклидин тўюб.

Ўзни тутқойсиз салоҳандеш ҳам,
Бир-бирингизни дебон дарвеш ҳам.

Зухду, тасбеҳу ридонгиздин уёт,
Кафшу дастору асонгиздин уёт.

Бўлса эрди Шайхқа сакбонлик иш,
Қилса эрди бир неча ит парвариш.

Чархдин етканда бу янглиғ жафо,
Кўрмагайму эрди итлардин вафо?!

Баъзи этса, баъзи қолғай эрдилар,
Ўзни атрофиға солғай эрдилар.

Хасми бирла гаҳ тутушқойлар эди,
Мотамиға гаҳ улушқойлар эди.

Одами бўлса вафо андин йироқ,
Ит вафо бобида андин яхшироқ.

Сизда гар бўлса эди мардоналиқ,
Даъвийи ихлос аро фарзоналиқ.

Шайхқа тушканда бу янглиғ бало,
Ким биров ишқиға бўлди мубтало.

Ул ўзига ҳар жафо қилғон чоғи,
Вожиб эрди қилмоқ они сиз доғи.

Зоҳир айлаб барчангиз бедардлиғ,
Кўргузуб фақр ичра юз номардлиғ.

Лоф аро эрмен деган эрму бўлур
Келмас ишни илкидин дерму бўлур?

Ҳар неким деб ул сўзи жонларга қут,
Солиб оғзиға алар муҳри сукут.

Қилди чун бу навъ аларға сарзаниш,
Деди:— «Ўлтурмоғ била очилмас иш».

Қўбтию қилди азимат Румға,
Дину имонсўз марзу бумға.

Ул жамоат ҳам қилиб қўлдошлиғ,
Кому ноком эттилар йўлдошлиғ.

ЕТТИЛАР ЧУН ҚАТЪ ЭТИБ ЁЗИ ЯБОН,
АНДА БОРДИЛАРКИ ШАЙХИ ХУКБОН.

Не асар ислому имон кешидин,
Не нишон ақли салоҳандешидин,

Ошиқу Мажнуну майдин маст ҳам,
Дарду бехудлуғ била ҳамдаст ҳам.

Тонимай ул ҳайлдин қойтарди юз,
Қилди юз ул ёнки, ул хайли тўнгуз.

Солики раҳрав бу иш кўргач туруб,
Шайх учун кўнгли бузулди оҳ уруб.

Ашки ҳасрат тўкти кўп рухсориға,
Деди боқиб ул жамоат бориға.

Ким:— «Худо ҳамду саносин айтингиз,
Бу маҳалда турмай эмди қайтингиз.

Ўйла Шайхи муршиди соҳиб камол
Хийра ишқ ошубидин бўлмиш не ҳол!»

Ёнибон шаҳр ичра топиб муъбади,
Даҳр зулм этган улусқа мақсади.

Тенгри даргоҳида ринди покбоз,
Кечау кундуз тўкар эрди ниёз.

Иш анга — қилмоқ муножоту дуо,
Айлабон — шайхиға махлас муддао.

Чун бу мақсадиға содиқ эрди ул,
Сидқ — аҳлиға мувофиқ эрди ул.

Кўб дуо қилди, чу айлаб изтироб,
Тенгри ҳам қилди дуосин мустажаб.

Бир кеча ашки ниёз айлаб равон.

Бўлмиш эрди йиғламоқтин нотавон.

Субҳ бўлди заъфдин беҳол ўзи,
Кўз юмуб очқунча ёпилди кўзи.

Кўрдиким: фархунда нуре бўлди фош,
Нур аросиндин тулуъ этти қуёш.

Не қуёшким, юз қуёш ҳайрон анга,
Заррадек меҳрида саргардон анга.

Анбиё хатми, рисолат хотами,
Санйиди олам расули Ҳошими¹⁰.

Ким келур эрди табассум айлабон,
Лаъли жонпарвар такаллум айлабон.

Чун бу навъ ўлди аён ул ганжи роз,
Ерга тушти нотавон айлаб ниёз.

К-эй рисолат мулкида соҳиб сарир,
Лутф ила афтодаларға дастгир.

Ҳожат эрмас ҳожатим қилмоқ баён.
Ким эрур равшан замирингға аён.

Деди юз минг лутф ила шоҳи расул,
К-эй очилғон боғи уммидингға гул,

Сидқ ила туз ниятингға офарин!
Саъю олий ҳимматингға офарин!

Онча зоҳир айладинг ажзу ниёз,
Ким тараҳҳум бирла ҳайи корсоз.

Айлади ажзу ниёзингни қабул,
Нолау сўзу гудозингни қабул.

Тенгри махфий ҳикмати изҳорида,
Сайр даштида, сулук атворида.

Солик оллида кўюптур воридот,
Ким ўзин қутқармай ондин йўқ нажот.

Шайхингизға вориде эрди қави,
Кўрмаган ондоқ бу пайдо раҳрави.

Ҳақ нажот этти каромат, шод бўл,
Шукр айлаб қайғудин озод бўл.

Чун санга юзланди кўп ранжу тааб,
Ҳақ бу лутф айларга сен бўлдунг сабаб.

Шарҳ қилди чун расулуллоҳ бу роз,
Шодлиғ ашкин тўкуб соҳиб ниёз.

Чекти ҳўю зойил ўлди ҳуш анга,
Ажздин бўлди хирад мадҳуш анга.

Чун насими субҳ эсти мушк рез,
Бўлди тун мушки уза кофурбез.

Нотавоннинг кўнглиға юзланди ҳуш,
Секрабон кўбти, тушуб мағзиға жўш.

Чун худо фарзин адо кўргузди туз,
Кўбтию қўйди худовандиға юз.

Сўрдилар асҳобу огоҳ бўлдилар,
Бори ул раҳравға ҳамроҳ бўлдилар.

Пўя айларда эди ошуфтаҳол,
Сабзау сув узра андоқким шамол.

Қатъ айлаб гаҳ нишебу гаҳ фароз,
Ул маконғачаки Шайхи ишқбоз.

Шайхқа ҳам дафъ ўлуб гумроҳлиқ,
Етмиш эр — айбдин огоҳлиқ.

Гулшани тавфиқдин эсанг насим,
Кўнглига таъсир этиб эрди азим.

Ҳам хижолат ашкин айлаб ошкор,
Ҳам чекиб оҳу надоматдин шарор.

Ташлаб эрди кисвати куффорни,
Узмиш эрди боғлағон зуннорни.

Куфр солғон тийра кўнглига футур,
Еткуруб эрди ҳидоят шамъи нур.

Бўйла ҳолатда етишди ул гуруҳ,
Кўнглига етти, алар етгач, шукуҳ.

Шайхқа тағйир озор кўрган замон,
Бўлдилар юз шукр айлаб шодмон.

Дедилар:— «К-эй муршиди соҳиб вусул,
Муждаким бўлди мададкоринг расул!»

Шайх чун воқиф эди ул ҳолдин,

Сўз деди хайлиға ул аҳволдин.

Кучти истаб раҳрави фарзонани,
Якжиҳатлиқ бобида мардонани.

Деди:— «Эй фархунда фарзандим менинг,
Риштаи жонимға пайвандим менинг.

Сидқ аро ҳолингни тағйир этмадинг,
Ёрлиқ бобида тақсир этмадинг.

Ўзни не тил бирла айлай узрхоҳ —
Ким бу сидқинг узрини қўлғай илоҳ».

Сочиб ул ҳам шодмонлиқ ёшини,
Пир аёғидин кўтармай бошини.

Барча айлаб изтиробу изтирор,
Тобқуча ошуфта хотирлар қарор.

Муттафиқ бори деди:— «К-эй муқтадо,
Чун насиб этти бу давлатни Худо.

Бу хатарлик бумдин кетмак керак,
Каъба водисиға азм этмак керак».

Шайх кийди хирқа, айлаб ғусли пок,
Бўлдилар асҳоб бори завқнок.

Сидқ бирла айлабон азми ҳарам,
Бодия қатъиға урдилар қадам.

Шайх чун азм айлабон Батҳо сори,
Келдук эмди маҳваши тарсо сори.

Ноз уйқусида эрди ул пари,
Кўрди тушким инди меҳри ховари.

Шўхқа еткурди Исодин паём:
— «К-эй вафо бобида хому нотаом!

Шайх Санъон муршиди аҳли замон,
Ким сенинг дайрингга бўлди меҳмон.

Мезбонлиқнинг тариқин билмадинг,
Уйла меҳмонга неларким қилмадинг.

Дайрнинг меҳмонлигин тарк этти ул,
Мезбонлиққа ҳарамга кетти ул.

Бот етиб бўлғил, мушарраф диниға,
Узрунг айтиб, кир анинг оиниға».

Уйқудин уйғонди чун тарсо қизи,
Бўлмоқ истаб Шайх аёғининг изи.

Келди не қилғонлари чун ёдиға,
Тушти ўтлар хотири ношодиға.

Оҳ уруб қўбтию қилди йўлға азм,
Каъба эҳромиға айлаб ўзни жазм.

Ашқдин анжум тўкуб гардун киби,
Йиғлабон Лайливаши Мажнун¹¹ киби.

Тез борур эрди борғон сори эл,
Элтгандек тоза гул баргини ел,

Солур эрди гомини беҳолваш,
Чарх анинг қилғонларидин кинакаш.

То биёбон ичра ошти шиддати,
Голиб ўлди ваҳму бийму ҳайрати.

Заъфу ожизлиқ анга кўргузди юз,
Ким ниҳоятсиз эди водию туз.

Деди:— «Ё раб, ожизу саргаштамен.
Кўзу кўнглум қониға оғуштамен.

Ожизу бечорадурмен, раҳм қил,
Бекасу оворадурмен, раҳм қил.

Гарчи жуз журму гуноҳим йўқ менинг,
Сендин ўзга ҳам паноҳим йўқ менинг».

Ёлғизу бекаслигига йиғлади,
Чорасин билмаслигига йиғлади.

Нозанинға онча шиддат берди даст,
Ким қилиб заъф ўлди туфроғ узра паст.

Чун йиқилди ҳуши зойил бўлди пок,
Ётти туфроғ узра хору дарднок.

Кашф бўлди Шайхи олийжоҳға,
Ҳам муриди раҳрави огоҳға.

Бўйла ишким қўйди юз маҳваш сори,
Қайси маҳваш — ожизи ғамкаш сори.

Ёнди Шайху ринди болодаст ҳам,

Ул гуруҳ ичра баланду паст ҳам.

Ғофил элнинг ҳар бирида юз хаёл,
Ким не эркин, ё раб, ул ёнмоққа ҳол.

Токи етти Шайх ила ул аҳли роз,
Андаким ётмиш эди ул сарвиноз.

Гарчи Шайх ул ишда кўнглин солмади,
Йиғламоқни лек асрай олмади.

Нозанин бошин кўюб кўйниға тез,
Юзда бўлди кирпикидин ашк рез.

Чунки гулбарг узра сочилди гулоб,
Наргис очилдики, эрди масти хоб.

Шайхининг кўйнида кўргач бошини,
Тўкти рухсориға ҳасрат ёшини.

Заъфдин оҳиста чиқти ноласи,
Юз уза сочиб бағир парголаси.

Деди:— «Эй тақвошиори дин паноҳ,
Қайси тил бирла бўлойин узрхоҳ.

Тош отар тифли лаиму шум бахт,
Соя солур бошиға олий дарахт.

Бош чекиб гулбунда юз минг навъи хор,
Гул очиб ҳар хордин абри баҳор.

Гарчи журмум ҳадду поёндин фузун,
Лутфу эҳсонинг сенинг ондин фузун.

Беадаблиғларки қилдим билмишам,
Афвунг оллида сияҳрў келмишам.

Ҳар неким қилдим ҳамон, қилдим ямон,
Мен ямон, кешим ҳамон, диним ҳамон.

Дегай эрдим ҳазратингда неча роз,
Умр этар таъжилу фурсат асру оз».

Зоҳир этти шавқи исломини ҳам,
Исои руҳуллоҳ эъломини ҳам.

Деди:— «Қилдим ҳарза гуфторимни бас,
Арз қил имонки қолмиш бир нафас».

Шайх ашк айлаб равон рухсориға,
Арзи имон этти тарсо ёриға,

Ошнолиқ тобқоч имондин ниҳон,
Оҳ уруб Шайх оллида тобшурди жон.

Солди дин аҳли аро ғавғо яна,
Чектилар фарёду вовайло яна.

Куфр ила дин ичра фаҳм ўлди сабаб,
Бул ажаб иш зоҳир ўлди, булажаб.

Ишқ аро бу навъ ўлур ажуба кўб,
Кўргузуб ажубалиқ мансуба кўб.

Ишқ баҳредурки йўқ поён анга,
Ҳар ҳубоби гунбади гардон анга.

Оламедур ишқ, лекин бас васеъ,
Торамедур ишқ, лек асру рафеъ.

Чархни айлар Суҳо¹² анда нигун,
Пашша айлар анда анқони забун.

Ишқ ўтидин етса ногоҳ бир шарар,
Еткурур юз барқдин кўпрак зарар,

Баҳридин бир қатра айлаб беҳижоб,
Даҳрни сели бало бирла хароб.

Ишқ тиғи қилса юз минг қатлиом,
Не қасосу не дият не интиқом.

Ишқдин кўргач юз офат жониға,
Чора тутмоқ бўлди миннат жониға.

Кўр таажжуб ишқнинг бўстонидин,
Обу ранги бегунаҳлар қонидин.

Урса бир кирпич туман минг жонға неш,
Билки будур ҳиндуйи қотилға кеш.

Зойил айлар нуқтаи зойид мисол!
Юз туман кўз мардумин бир турфа хол.

Ишқ мулкида гадоу шоҳ бир,
Дайр ичида раҳбару гумроҳ бир.

Ишқ аро дарду балодин ўзга йўқ,
Зулму бедоду жафодин ўзга йўқ.

Шайхни андоқки шайдо этти ишқ,

Олам аҳли ичра расво этти ишқ,

Сўнгра мендек солмади ғавғосини,
Кимса кўнгли мулкига яғмосини.

Ҳолим андин кимса гар ортиқ демас,
Ортуқ эрмас, бўлса ҳам ўксук эмас.

Кел, Навоий, сўзни ҳоло хатм қил,
Ишқ аро изҳори даъво қилмағил.

Бир неча кун умрдин тобсам амон,
Шарҳи ишқим назм этай бир достон.

Анда билгай кимгаким инсофдур,
Ким сўзум чинмудурур ё лофдур.

Шайхқа алқисса етти чун фароғ,
Дайр ишидин Каъбаға айлаб яроғ.

Ёрни дафн этти ишқ айвонида,
Дину имон аҳли гўристониди.

Каъбадин андоқки қилди азми дайр,
Дайрдин ҳам Каъбаға кўргузди сайр.

Тенгрига арз этти узри момазо,
То ани ҳам ёриға қўшти қазо.

LXXX

Қушлар пешволикқа қуръа солиб, Худхуд отиға тушгони

Бу ажаб сўзни эшитгач ул гуруҳ,
Келдилар барча ҳаётинин сутуҳ,

Ишқ олди қўлларидин ихтиёр,
Шавқ ўтидин бўлди барча беқарор.

Қатъ этарлар эрди йўл ондоқки барқ,
Ғарбдин бир ҳамл аларға эрди шарқ.

Барча ўз саъйи била таъжил этиб,
Ҳар нафас бир хавфлуқ водий етиб.

Бўлса баъзи ул қотиғ йўлға ҳариф,
Бор эди баъзи доғи зору заъиф.

Ойрилулар эрди, қолурлар эди,
Ўзни ҳар манзилда солурлар эди.

Қавм орасидаки сардор ўлмоғи,
Қавм ҳолидин хабардор ўлмоғи.

Қавмнинг ҳоли паришон бўлғуси,
Барча ўз ҳолиға ҳайрон бўлғуси.

Қўйниким сув, ўтқа бошқармас шубон,
Ул сурукни айлагил зоеъ гумон.

Ҳар жамоатқаки йўқтур пешво,
Йўлға эрмастур қадам қўймоқ раво.

Чун йўл эрди ҳам қатиқу ҳам йироқ,
Ул жамоат барча айлаб иттифоқ.

Дедиларким: «Бизга сардоре керак,
Ақл ойин ҳушқирдоре керак.

Ким бори қушларға бўлғай ҳоким ул,
Ким эрурбиз биз заифу саъб йўл.

Раҳраве, йўл мушкилидин оғаҳе,
Хайлға ҳам раҳбару ҳам ҳамраҳе».

Сойир қушлар лаиму ашроф ҳам,
Чектилар Худхудға бу ишни рақам.

Чун анга бу ишта урдилар сало,
Айлади табъи ҳукуматдин ибо.

Дедиким:— «Мен хайлға йўл бошқорай,
Билганимча қавмни олиб борай.

Ўзга таклиф этсангиз молоютоқ,
Бийм эрур, тушкай орамизда фироқ».

Қилмади Худхуд чу бу ишни қабул,
Ўзгалар худ бор эди жамъи жаҳул.

Кўрдиларким, барча абтар бўлди иш,
Қуръа солмоққа муқаррар бўлди иш.

Қуръа солиб ҳар бирининг зотиға,
Тушти ул дам қуръа Худхуд отиға.

Онга узр айтур фасона қолмади,
Йўқ демоқликка баҳона қолмади.

Чун анга кўп эрди боридин билик,
Байъатиға бердилар борча илик.

Пешволиғ айлагач Худхуд қабул,

Борчасиға муддао топти ҳусул.

Дедилар:— «Биз тобеъу сен пешво,
Айлоли комингниким бўлғай раво.

Сен сипоҳсолору, биз барча сипоҳ,
Йўлда пайравбиз не қилсанг рўбароҳ».

LXXXI

Водий бошиға етиб қушларни ҳайрат забун этиб, бир қушнинг саволи

Чун аларға Худхуд ўлди пешво,
Йўлни қатъ айларга қилдилар ҳаво.

Урдилар чунким неча кун болу пар,
Еттилар водий бошига ул ҳашар.

Бениҳоят водие бўлди падида,
Ким кўрунғач, уздилар жондин умид.

Меҳнат онда ҳадду ғоятдин фузун,
Ҳажр шомидек ниҳоятдин фузун.

Умр ила жон офати наззораси,
Қатъ қилмоқдин йўқ ўзга чораси.

Жонлариға тушти ҳавлу ҳайбати,
Ким демактин кўпрак эрди шиддати.

Водие эрди халойиқ етмаган,
Вусъатини ҳеч қуш қатъ этмаган.

Барчаға сустайди жисму пару бол,
Бир қуш ул дам қилди Ҳудхуддин савол.

Ким недин холи экин оё бу йўл,
Фикр этиб мундоқ жавобин берди ул.

Ким эрур холи улус ғавғосидин,
Шоҳ иззу жоҳу истиғносидин.

LXXXII

Ҳикоят

Хилватидин чиқти бир кун Боязид,
Ким ул эрди қобили ҳилмин мазид.

Кеча ойдин тобидин равшан эди,
Чарх анжум вардидин гулшан эди.

Баҳри ахзардин кавокиб тобнок,
Ҳар бири рахшандаликдин дурри пок.

Тортибон афлоки олий боргоҳ,
Рифъату вусъат тузуб бу коргоҳ.

Ақл ожиз сайр ила оромида,
Ҳуш қосир вазъ ила андомида.

Бўйла даргоҳ ичра пири бохабар,
Кўрмади махлуқ жинсидин асар.

Неча қилди саъй ила жўяндалиғ,
Шаҳру тоғу дашт аро пўяндалиғ.

Кимсадин мутлақ нишоне топмади,

Ўздин ўзга нотавоне топмади.

Деди холи недин эркин, ё илоҳ,
Дард ила шавқ аҳлидин бу боргоҳ.

Бунда кўнглига ҳотиф айлади,
Жонини бу навъ воқиф айлади.

Ким эрур бу даргаҳи иззу жалол,
Ҳар киши йўл топмағи йўқ эҳтимол.

Шаҳ ҳарими иззининг поёни йўқ,
Ҳар гадо маҳрамлиғи имкони йўқ.

Умрлар жон чексалар аҳли талаб,
Бири бу давлатқа етмоқдур ажаб.

LXXXIII

Водий суубатидин қушлар Худҳуддан саволот қилғони ва онинг жавоб айтмоғи

Нукта бу янглиғки сурди раҳшинос,
Роҳрав қушларға юзланди ҳарос.

Ким ниҳоятсиз балоға туштилар,
Ғояти йўқ ибтилоға туштилар.

Йўл кўрунур эрдию поёни йўқ,
Дарди муфрит эрдию дармони йўқ.

Ранж ўти қўкка чекар эрди алам,
Аршни куйдургудек, курсини ҳам,

Ўйла секрир эрди истиғно ели,

Синғудек бу гунбади хазро бели.

Бўйла йўлни ул неча афтода қуш,
Жисм бирла жонлари меҳнатқа туш.

Қатъ қилмоқ қайда бўлғай эҳтимол,
Ким хаёлин этса ҳам бўлғай маҳол.

Жонлари чун қолмади ул бийм ила,
Жамъ ўлуб бориси юз таслим ила.

Кўргузуб Ҳудҳудқа кўп ажзу ниёз,
Дедилар:— «К-эй пешво-у сарфароз.

Чун сени ҳақ бизга қилди муқтадо,
Ажзимизни фарздур қилмоқ адо.

Сен чу бу йўлдин эрусен бархабар,
Доғи биз бериҳларға роҳбар.

Бизга мушуқлар дурур бу азм аро.
Ким эрур фарз они қилмоқ можаро.

Ҳар биримиз санга арз этмак сўзин,
Ранжу меҳнатдин халос этмак ўзин.

Сен борининг мушкилин ҳал айламак,
Шарҳида сўзни муфассал айламак.

Нукта тафсилида бўлмоқдир фишон,
Сўзни сойилға қилиб хотирнишон.

Хотирининг шубҳани рафъ айлабон,
Кўнглининг мажҳулини дафъ айлабон.

Жамъ этиб кўнглин бори ашколидин,
Қутқориб ҳар навъ мушкил ҳолидин,

Тафриқа қўймай кўнгулда қил учи,
Ким керактур тинч йўл қатъ этқучи.

Бир нафас бир маъман ичра ўлтуруб,
Хайл кўнглин ҳар хатардин тиндуруб.

Мушкилин ҳар ким санга қилса хитоб,
Ҳаллида сен ҳам анга айтиб жавоб.

Қолмоғондин сўнг кўнгулларда хатар,
Ҳеч хотирда хавотирдин асар,

Жамъ хотир бирла қилмоқ йўлға азм,
Бу улук мақсадқа тутмоқ ўзни жазм.

Йўқса йўл бир кун-икки кунлук эмас,
Бал киши поёнига еттук демас.

Бўйла йўл қатъида жамъ ўлмаё кўнгул,
Шубҳа бирла бормоғи мушкил дегул».

Пешвоға тушти маъқул ул мисол,
Деди:— «Жамъ ўлдик бори аҳли савол».

Илтимосин хайлнинг айлаб қабул,
Бир бийик манзил топиб қилди нузул.

Кўндилар онинг била хайлу сипоҳ,
Нукта сурди муршиди ирфон паноҳ.

LXXXIV

Бир қушнинг саволи

Деди:— «Сўрдик кимда бўлса мушкиле?»
Бўйла сўз солди ароға сойиле:

— «Ким, аё бу хайлдин бўлғон азиз.
Чун сену биз барчамиз бир жинсбиз.

Тенгдурур чун боримизға болу пар,
Сен нединсен — бохабар, биз — бехабар?

Бу тафовутни саросар шарҳ қил,
Ким нединдур — бизга равшан айлағил».

LXXXV

Худхуднинг жавоби

Ўтруда бу бўлди Худхуднинг сўзи:
— «Ким манга тушмиш Сулаймоннинг кўзи.

Ҳақ таолоким анга айлаб назар,
Ҳам расул айлаб эди, ҳам тожвар.

Жинну инсу ваҳшу тайр устида шоҳ,
Айлаб эрди они лутф айлаб илоҳ.

Бўйла соҳиб давлати, соҳибсарир —
Илтифотин топти мен янглиғ ҳақир.

Ондин ўлди бу қадар иззат манга,
Бош уза бу афсари рифъат манга.

Кимга-ким айлар назар аҳли сафо,
Ул назар туфроғни айлар кимё».

LXXXVI

Шайх Нажмиддини Кубронинг сўзи ва итга тушган кўзи

«Шайх Нажмиддин Кубро¹ — қутби даҳр,
Бир назардин кимгаким еткурса баҳр.

Ёрубон нури вилоятдин кўзи,
Ўзлугидин ойрилур эрди ўзи.

Бу сифатда етти ул ерга иши,
Ким вали бўлди кўзи тушкан киши.

Сукр вақти солди чун бир кун назар,
Ул назардин бўлди бир ит баҳравар.

Ошнолиғдин етишти чошни,
Тортиб итлик сийратидин бошни.

Юз кўюб шайх оллида қилди ниёз,
Барча итлар узра бўлди сарфароз.

Ҳар қаён шаҳр ичра қилса эрди майл,
Итлар эрди гирдида андоқки хайл,

Қайда ўлтурса эди итларга шоҳ,
Ҳалқа эрди даврида хайлу сипоҳ.

Чун қазодин бошиға етти ажал,
Шайх эшигинда қозибон бир маҳал —

Дафн этиб қабрин намудор эттилар,

Қабрин инсондек падидор эттилар.

Айлаб итлар мотамида кўп фиғон,
Қабрининг даврида туттилар макон.

Юз қўюб қабрига ҳоло — аҳли роз,
Кўргузурлар сидқ юзидин ниёз.

Бу дам ул Хоразмда мавжуд эрур.
Кишвареким ҳокими беҳбуд эрур.

Бўлмағай оламда мундин турфа сўз,
Ким саодат аҳли итга солса кўз,

Еткурур итга натижа ул назар,
Зотиға солур кишилиқдин асар.

Итгаким етгай валидин тарбият,
Қушқа ҳам тонг йўқ набидин тарбият.

Не кишилиқ ким иноятдин нишон,
Нашъаи нури валоятдин нишон.

Қушқа ҳам бўлса паямбар лутфи туш,
Не ажаб бўлса мутеъи барча қуш.

Собиқан ҳам қисса ўтмиш бу қабил,
Сидқиға Асҳоби қаҳф² этти далил.

Чун иноят айласа ҳаййи мужиб,
Итгау қушқа не тонг етса насиб».

LXXXVII

Яна бир қушнинг Худхуддин саволи

Яна бир сойил деди тортиб нафир:
— «К-эй бори қушларға сархайлу амир.

Иўл қотиқдур, мен заифу нотавон,
Пашша Анқоға бўла олмас равон.

Ҳар нафас бу йўлда юз меҳнатдурур,
Ҳар дам анда юз туман шиддатдурур.

Ақабалар онда балият тоғидин,
Гардлар кўзга ажал туфроғидин.

Ели ўзни тоғ уза чун еткуруб,
Тошни туфроғ янглиғ совуруб.

Шерға етмас бу йўл азмиға зўр,
Не қила олғай заифу хаста мўр».

LXXXVII

Ҳудҳуднинг жавоби

Деди Ҳудҳуд:— «К-эй наҳифу мустаманд,
Ҳимматинг пасту ўзунг дуну нажанд.

Тан нечаким бор эса пасту дижам,
Ҳиммат ар бўлса бийик — ондин не ғам.

Чун ки бу иш келди бешак ишқ иши,
Кимки ошиқ эрмас, ул эрмас киши.

Чун яна бу ишга ишқ ўлдию бас,
Қайда қилғай майлини ҳар булҳавас.

Ошиқ элга нотавонлиғдур нишон,
Ишқдин бехонумонлиғдур нишон.

Нотавонлиғ ошиқ элга пешадур,
Балки жон тарки мудом андешадур.

Бору йўқдин ўзни фоний айламак,
Ёр ишқин жовидоний айламак.

Ҳар кишига ишқу ҳиммат бўлса ёр,
Буная тан заъфиға не эътибор.

Бор анга ишқ ичра жон бермак мурод,
Ишқ қайдидиндурур барча кушод.

Ишқ аро ўлмакдурур мақсуд анга,
Жонға нуқсон ўлмоғидин суд анга.

Кимга ким дунёғадур вобасталиқ,
Етса ул андешадан дилхасталиқ.

Кимсага бу заъфи мустаҳсан эмас,
Аҳли ишқ ул заъфни аҳсан демас.

Ишқдин ҳар кимга заъфу тоб эрур,
Ул мурод ойиниға асбоб эрур.

Ишқдин чунким мурод ўлмак эмиш,
Бордур ўлмакка яқин заъф ичра иш.

Заъфким жон таркига бўлғай сабаб,
Бўлса ондин ижтиноб эрур ажаб.

Ишқ аро жон тарки чун матлубдур,

Ҳар не онинг боиси марғубдур.

Заъфнинг поёни бўлса тарки жон,
Ўйла ўлмакка фидо жону жаҳон.

Сен жаҳон мулкида минг йил бўлди тут,
Дарду ҳасрат бирла охир ўлди тут.

Бўлмас эрмишсен худ ўлмакдин йироқ.
Бу талабда боре ўлмак яхшироқ.

Ёрдин ўлмак агар уммид эрур,
Бил ҳаётедурки ул жовид эрур».

LXXXIX

Шайх Абу Саид Абул Хайр¹ ҳикояти

«Миҳна шайхиким бу йўлни қилди сайр,
Ёр васлидин насиби бўлди хайр.

Аввалида ишқнинг бас зор эди,
Юз балият тиғидин афгор эди.

Заъф топмиш эрди истило анга,
Заъфдин иш оху вовайло анга.

Ишқ барқидин эди жонида ўт,
Ул шарардин жисми вайронида ўт.

Тун анга уйқу-у кун ороми йўқ,
Ишқ андуҳидин ўзга коми йўқ.

Кундуз онинг зикру фикри ёру бас,
Ҳажридин даъби фиғону зору бас.

Кеча бўлмас эрди шахру боғ аро,
Ўзни тортар эрди дашту тоғ аро.

Ул даманда бор эди вайронае,
Чуғз қасридек бузуғ кошонае.

Онда чоҳе бор эди беҳад амиқ,
Суйида шахси нашот ўлғон ғариқ.

Осилиб ул чоҳ ичинда сарнигун,
Ишқ истилосидин зору забун.

Тонгға тегру иш анга оху фиғон,
Қатра-қатра кўзидин томғунча қон.

Ўлмак истаб ишқ ароу топмайин,
Ул таманнодин кўзинн ёпмайин.

Бу балият жисмини нол айлабон,
Ноласи жонини бадҳол айлабон.

Ҳажр аро йиллар бу янглиғ чектиҳол,
То етишти оғзиға жоми висол.

Ишқ аро будур эранларнинг иши,
Ўлмайин топмас бу давлатни киши».

ХС

Яна бир қушнинг Ҳудҳуддин саволи

Деди бир қушким:— «Қилибмен кўп гуноҳ,
Бу уятден асру ҳолимдур табоҳ.

Зоеъ айлабтур мени олудалиғ,
Кўймас ул йўлга бу ғам фарсудалиғ.

Чун нажосатдин жабиндур лавснок,
Анга не нисбатдурур Симурғи пок.

Пок васлиға керактур поклик,
Йўқки лавси журм аро бебоклик.

Ул ориғ, менда ориғсизлиғ сифот,
Васлини истарга монёдур уёт».

ХСИ

Худхуднинг жавоб айтқони

Деди Худхудким:—«Эрурсен муътариф,
Ким ишинг бўлмиш гуноҳдин мунҳариф.

Даҳр худ эрмас иқомат манзили,
Кимки бор охир ўлумдур ҳосили.

Бу гунаҳ бирла гар ўлмак истасанг,
Халқ аҳволиға кулмак истасанг.

Билки бас нодону ғофил бўлғасен,
Аҳли ақл оллида жоҳил бўлғасен.

Бу гунаҳдин оримоҳ эттинг ҳавас,
Ул доғи осон эрур, эй булҳавас.

Тавбадур они оритмоққа илож,
Зулмати исён аро будур сирож.

Журм лавсидин киши маъсум эмас,

Бўйла исмат кимсага маълум эмас.

Одам авлодини қилмайдур илоҳ,
Ўйлаким ондин бош урмайдур гуноҳ.

Бўлмаса сендин гуноҳ, эй беҳабар,
Афву раҳмат кимга бўлғай чорагар.

Журмдин улким юзи бўлғай сариғ,
Тавба айлар ул сариғлиғни ориғ.

Баҳри раҳмат мавжға кирган замон,
Пок ўлурсен мен киби юз минг равон».

ХСИ

Одам Сафий алайҳиссалом ҳикояти

— «Хайли инсоннинг отаси Булбашар,
Ким они халқ этти ҳайи додгар.

Бошиға қўйди ҳидоят афсарин,
Тожиға тикти нубувват гавҳарин.

Қилдилар топқоч бу янглиғ иззу жоҳ,
Туфроғин хайли малойик саждагоҳ.

Авжи гардун хоки роҳ ўлди анга,
Боғи жаннат жилвагоҳ ўлди анга.

Бу сифат сафийваши олий ҳасаб.
Ким Сафий келди анга ҳақдин лақаб.

Чунки тақдир этди ҳайи зулжалол,
Журму исён бирла бўлди тийраҳол.

Онча рифъат бирла ул масжудлуқ —
Кетти-ю бўлди иш мардудлуқ.

Кўксига рад панжасин еткурдилар,
Равзаи жаннатдин они сурдилар.

Юз қаролиғлар анга айлаб насиб,
Тушти Ҳиндистон саводида ғариб.

Қарнлар ҳижронда эрди ашкрез,
Солиб оху ноласидин рустахез.

Жони ўртанган замон андоқки хас,
Тавба ул ҳолига бўлди чорарас.

Боғи раҳматдин яна эсти насим,
Бўлди юз минг ранжу меҳнатдин салим.

Тавбасиға дастгир ўлди қабул,
Айлади ҳурмат ҳаримида нузул.

Ондоқ элга етса бу банду кушод,
Сен ким ўлғайсен заъифи номурод

Тавба қилғил доғи беҳбудунгға ет,
Йўлға айлаб азм, мақсудунгға-ет».

ХСIII

Яна бир қушнинг Ҳудҳуддин саволи

Яна бир сойил деди:— «К-эй зеби тож,
Менда воқеъдур талаввунлуқ мизож.

Ҳар сифатда келди табъим норасо,
Гоҳ фосиқмен, замоне порсо.

Гоҳ матлубум харобот аҳлидур,
Гоҳ марғубум муножот аҳлидур.

Гаҳ ҳарам тавфида мен, яздонпараст,
Дайр ичинда, гоҳ бут оллинда паст,

Истиқомат йўқтурур ҳолимда ҳеч,
Бу жиҳатдандур ичимда печ-печ.

Бу талаввунлиқ мизожи шум ила,
Бу сифатлиқ одати мазмум ила,

Бўйла йўлғаким керак якранглиғ,
Ўзни топмасмен саҳиҳ оҳанглиғ.

XCIV

Жавоб

Деди Ҳудҳудким:— «Бу бемаъни шоир
Филҳақиқат барчанинг зотида бор.

Ким бориға ҳамнафасдур нафсу руҳ,
Басталиғ бирдин етар, бирдин футуҳ.

Улдур эрким салб этиб нафсоният,
Ғолиб этгай зотиға руҳоният.

Ҳар кишида бу шараф биззот эрур,
Ул киши поку шариф авқот эрур.

Ғар талаввун бўлса зоти шеваси,

Сен киби бўлса таҳаттук меваси.

Бу мараз топмиш риёзатдин илож,
Ким кишига мустақим ўлғай мизож.

Нафсдин ҳар кимгаким бу бийм эрур,
Чора муршид оллида таслим эрур.

Бўйла иллатларға муршиддур табиб,
Ким халойиқ пир дерлар, эй ҳабиб.

Толиби соликка иллатлар бўлур,
Нафс хайлидин мазаллатлар бўлур,

Ким анга феъли замойимдур лақаб,
Мубтало бўлур анга аҳли талаб.

Пир ҳарбирга қилур навъи даво,
Ким бориб иллат топар толиб шифо.

Ул маразлардин бу доғи биридур,
Ким риёзатлар онинг тадбиридур.

Сен доғи бу ишга ўзни чоғласанг,
Бир қотиқликқа белингни боғласанг.

Ўйладур умидким, бир лутфи хос —
Гар таҳаттукдин сени қилғой халос.

Бу тааблардин тарабнок ўлғосен,
Ҳақ йўлинда раҳрави пок ўлғосен.

ХСV

Ҳикоят

«Зумраи таҳқиқ софий машраби,
Восили ҳақ Бу Туроби Нахшабий.

Бир муриди ҳолига солиб назар,
Зебу зийнатдин топар эрди асар.

Хирқасида вуслалар эрди ариғ,
Ранглар онда қизил, ёшил, сариғ.

Майл кўп нафсиға раънолиғ сари,
Кисвати фақр ичра зеболиғ сари.

Кўп риёзатлар буюрди пир анга,
Ул такаллуф топмади тағйир анга.

Кўрдиким дафъ ўлмас эрди бу сифат,
Муршиди комил буюрди оқибат.

Ҳар кун ўз нафси била разм айламак,
Доғи дорус салхқа азм айламак.

Бир сабадга қўйнинг ич — олотани
Солибон ихшоу қозуротини.

Бош уза они қўюб, маҳкам тутиб,
Меҳнату ранжидин онинг қон ютуб.

Қатралар ҳарён томиб дасторидин,
Они ўткаргай Насаф бозоридин.

Нафсиға онинг етиб мундоқ инод,
Неча кун бу иш чу топти имтидод.

Хирқасида қолмади зеболиғи,
Бошидин чиқти бори раънолиғи.

Бу машаққат қилди чун нафсин ҳалок,
Муршиди комил буюрди ғусли пок.

Ул мараздин бўйла қутқарди они,
Ул хатардин бўйла ўтқарди они.

То мақоми бўлди айвони вусул,
Ҳарне матлубиға юз қўйди ҳусул.

Сен доғи нафсингга қўй бир навъ ранж,
То насибинг бўлғай онинг музди ганж.

Йўқ эса ўзунгни зоеъ бўлди тут,
Бу талаввун дўзахида ўлди тут».

ХСVI

Яна бир қушнинг Худҳуддин саволи

Деди бир сойил:— «К-эй фархундахў,
Нафс золимдур манга, беҳад адув.

Ҳар не амр этсам қилур зоҳир хилоф,
Иртиқобидин тутар ўзни маъоф.

Бўйла йўлда душман ўлса ул манга,
Тай нечук бўлғай бу қаттиқ йўл манга».

ХСVII

Худҳуднинг жавоби

Деди Худхуд:— «К-эй забуни ҳирскеш,
Нафс зулми айлаган кўнглунгни реш.

Нафснинг маҳкуми бўлгон туну кун,
Ўзга бу ҳангомани қилгон узун.

Нафс не амр этса бўлгон зер даст,
Ул бийиклик қилса қилгон ўзни паст.

Урмагон ул амр қилмай бир нафас,
Ҳосил айлаб ҳар не ул этган ҳавас.

Умр онинг фармони бирла сарф этиб,
Ул таманно айлаган сори кетиб.

Бир эшақдек бошинга афсар уруб,
Нафсни ўз орқанг узра миндуруб.

Ул қаён сурса, уриб гом ул тараф,
Қайда турса топиб ором ул тараф.

Тифл эконда худ онинг зори эдинг,
Лаҳв ила ғафлат гирифтори эдинг.

Чун йигит бўлдунг ҳам ондин ёнмадинг,
Лаҳзае ўз ҳолингга айланмадинг.

Қариғонда худ етишти варзишинг,
Фисқу исенда тамом ўлди ишинг.

Умрунг ўтти ғафлату исён била,
Етти ўлмак юз туман армон била.

Тенгри амрин умр ўтуб ёд этмадинг,
Шева жуз излолу ифсод этмадинг.

Даҳр аро йўқ сен киби зоти ажаб,
Умр ўтиб ўткарган авқоти ажаб.

То тирик эрдинг — бу эрди ғафлатинг,
Бўйла ўлсанг, кўр, не бўлғай ҳолатинг».

ХСVIII

Ҳикоят

«Подшоҳе маст эди, бебок ҳам,
Золиму ғоратгару саффоқ ҳам.

Нафси золим ҳар нега маъмур этиб,
Қилмоғида ул ўзизи маъзур этиб.

Бир кун айлар эрди жоми айш нўш,
Кўрдиким борурлар икки жандапўш.

Бир-бирига иккиси ёру рафиқ,
Ҳамдаму ҳамрозу ғамхўру шафиқ.

Шаҳ тилаб қилди бирисидин савол,
Ул бирининг ҳолидин сўрди мақол:

— «Ким, буким келди сенинг ҳамкисватинг,
Зоҳир этким — анга недур нисбатинг?»

Деди:— «Нисбат иккимизда ёрлиғ,
Ҳамдаму ҳаммашрабу ҳамкорлиғ».

Масти ғофил деди:— «Эй соҳиб тариқ,

Ойтким мен яхшироқ ё ул рафиқ?»

Дедиким:—«Улча манга бўлмиш аён,
Иккингиизнинг ҳолини айлай баён.

Чунки бўлдунг иккисидин бархабар,
Сен ўзунг ҳукм айлагил, эй тожвар,

Сен агарчи бир улусқа шоҳсен,
Тенгри йўлунда вале гумроҳсен.

Ҳар не ҳақ дебтур — хилофидур ишинг,
Кечау кундуз бу бўлди варзишинг.

Ул агарчи бўлса дарвешу гадо,
Тенгрининг амрини ҳўб айлар адо.

Ҳақ йўлидин ташқари қўймас қадам,
Балки ҳақ амридин урмас айру дам.

Сен шаҳ, аммо нафсқа зору ҳақир,
Ул гадоу нафсни айлаб асир.

То тириксиз иккингиизга ҳол — бу,
Ул гадо, сен шоҳга минвол — бу.

Ўлсангиз, худ шоҳ — улдур, сен — гадо,
Ким, сен эрдинг маст, ул аҳли иқтидо».

Нуктани бу навъ сургач пири роҳ,
Сескониб ул уйқудин уйғонди шоҳ.

Маст эди, етти анга ҳушёрлиғ,
Уйқусига қўйди юз бедорлиғ.

Шоҳлиғ зарбафтидин юзланди ор,
Ташлаб они, жанда қилди ихтиёр.

Кўнглига ҳақдин етиб огоҳлиғ,
Билдиким дарвешликдур шоҳлиғ.

ХСИХ

Яна бир қушнинг Худхуддин саволи

Деди бир сойилки: — «Иблиси лаъин,
Қасдим айлар, зоҳир айлаб макру кин.

Ўз ҳузуримға мени қўймас даме,
Келтурур кўнглумга ҳардам оламе.

Бошима ҳар лаҳза солур бир хаёл,
Ким эмас ондин қутулмоқ эҳтимол.

Чунки йўқ ондин қутулмоғлиғ манга,
Чорадур маъмури бўлмоғлиғ манга.

Ўйла музтармен онинг васвосидин,
Ким забундур ақл онинг ихсосидин».

С

Жавоб

Деди Худхуд: — «Токи нафсингдур қарин,
Анга бор иблис шогирди камин.

Нафс онча кўнглунга солур ғурур,
Еткурур онча замирингға футур.

Ким они шайтон кўруб ҳайрон қолур,
Водийи ҳайратда саргардон қолур.

Қайси ишдинким етар нафсингга ком,
Топар ондин комини шайтон мудом.

Нафс ҳукми бирлаким қилсанг ҳар иш,
Иржаюр ул комдин шайтонға тиш.

Демаким, шайтонға бўлмишмен залил,
Ул сенинг нафсингни айлабтур вакил.

Ҳар не ул қилмоқ керак нафсинг қилур,
Ҳар неким шайтон билур, ул ҳам билур.

Ҳарне дунёга тааллуқдур умур,
Сарбасар шайтонға дохилдур зарур.

Нафсинг андоқ ҳаққу мулк этмиш ани,
Ким эрур дарж анда юз шайтон фани.

Нафсинг онча кўргузур талбисни,
Ким қилур шарманда юз иблисни.

Сенки ёр ўлдунг бу янглиғ нафс ила,
Не учун шайтондин эткансен гила»

СИ

Ҳикоят

— «Келди Хирқоний¹ қошиға бир мурид,
Ўз сулуку тоатидин ноумид.

Дедиким:— «Иблис пурфанлиқ қилур,
Кўнглума ҳар ишда раҳзанлиқ қилур.

Ҳам намозимға етар ондин қусур,
Зикру тасбеҳимға доғи юз футур».

Муршиди комил деди: — «К-эй зулмкеш,
Тиғи жаврунг бирла шайтон кўнгли реш.

Онда ҳам сендин шикоятлардурур,
Жавру зулмунгдин ривоятлардурур.

Дер манга қисм этмиш аввалдин илоҳ,
Макр ила эл ҳолини қилмоқ табоҳ.

Роҳзанлиқ айламак исён сари,
Бошламоқ йўл водийи нуқсон сари.

Сен муриде айламишсен тарбият,
Ким анга мендин фузундур бу сифат.

Ҳар қачон келдим бу шаррун носға,
Ким солай кўнглини бир васвосға.

Қайси мункирким манга мақбул эди,
Кўнгли, кўрдумким, анга машғул эди.

Ҳар тахайюлким манга эрди маҳол,
Хотирида эрди мамлу ул хаёл.

Айламакни санга талқинлар баса,
Бизни шайтон қилди таҳсинлар баса.

Раҳмат ушбу макр ила тазвиринга,
Ким дегай шайтонки, раҳмат пиринга».

Деди: — «Шайтон айламиш тухмат манга,
Ул берур ҳар лаҳвга рағбат манга».

Деди шайх: — «Аҳсанта бу янглиғ маош,
Ким санга шайтон била бўлғай талош.

Мен арода бўлғомен ҳукм эткучи,
Ёрғу айлаб, узрунгузға еткучи.

Ҳам санга юз қатла шайтондин уёт,
Ҳам анга сен шуми нодондин уёт».

СИ

Яна бир қушнинг Ҳудҳуддин саволи

Деди бир сойилки: — «Эй фаррух жамол,
Кўнгулма беҳад муҳаббат солди мол.

Ҳам висоли жонима солур нашот,
Ҳам унидин кўнглум айлар инбисот.

Бир нафас гар бўлмаса илкимда сийм,
Ҳажридин жонимға бор ўлмакка бийм».

СИИ

Жавоб

Деди Ҳудҳуд: — «К-эй ҳақиқатдин йироқ,
Жонинга қўйғон дирам доғи фироқ.

Ҳирс жоми айлаган кўнглунгни маст,
Сен бўлуб ул мастлиғдин зеридаст.

Бу не сўз бўлғайки зикр этгай киши,
Ким эмас бу одамийларнинг иши.

Одамийлиғнинг бу иштин ори бор,
Ким бу сичқонга эрур даъбу шиор.

Ерни қазмоқ айлабон кўп ихтимом,
Туфроқ ичра хору зор айлаб мудом.

Нақб уруб уйларға ҳирси шумдин,
Жон чекиб бу хислати мазмумдин.

Ҳар нафас бир уй сари солиб тўшук,
Ногаҳон чиққач каминдин бир мушук.

Айлаб они сайд ишратлар била,
Тўъма айлаб ҳирсу рағбатлар била.

Еб шарадин жисми бирла қонини
Эт нечукким сифлалар сичқонини.

Ё йилон янглиғки, ганж айлаб ҳаво,
Йиллар ўлғай туфроғ ичра мубтало.

Чарх мундоқ айлагай подошини,
Ким кўрунғач, ёнчқойлар бошини.

Ё йилон бўл ёки сичқон, эй нажис,
Мунча худ бордур сенинг зотингда ҳис.

Ким аларға бўйла бўлса оқибат,

Билгасенким яхши эрмас бу сифат.

Сийм севгонким, анга побаст ўлур,
Шавқидин онинг ажойиб маст ўлур.

Ўйладурким жоҳилу нодон маст,
Сиймдин бут айлаб, ўлғай бутпараст.

Жаҳл бирла тарки ислом айлаган,
Ўзга дўзах азмин анжом айлаган.

Токи бўлғай даҳр боғида тирик,
Рўзғор андоқки бу янглиғ ирик.

Сийм учун юз ҳирсу шайдолиғ била,
Ўлмагай охир бу расволиғ била.

Мен сени сичқон демай, Қорун тутай,
Йўқ йилон, алҳақки, Афридун тутай.

Оқибат борин чу солиб кеткосен,
Неттилар ул хайлким, сен неткосен.

Бу таманнони чиқарғил бошдин,
Бошни қутқар бу қаттиқ тошдин.

Эр эсанг мақсуди асли кўзлагил,
Ҳар неким сўзларсен — ондин сўзлагил.

Қилма ул ишким етиб нуқсон санга,
Охири бўлғай вуболи жон санга».

CIV

Ҳикоят

— «Басра¹ шаҳрида лаиме бор эди,
Бebasарлиғ фаннида динор эди.

Майли жамъ айларга динору дирам,
Ул сифат ғолибки, Ҳотамға² карам.

Кўп машаққатлар била дуни лаим,
Бир-бир узра жамъ айлар эрди сийм.

Ончаким жамъ ўлди бир махзан анга,
Ер тубида айлади мадфан анга.

Бовужуди мунча нақд ул дунҳисол,
Тўниға тикмиш эди гардун мисол.

Беадад махфий дирамлар ҳирси шум,
Кундуз андоқким фалак ичра нужум.

Ким булардиндур манга тан қуввати,
Ўйлаким тан қуввати — жон сиҳҳати.

Иттифоқо бир кун ўлди манзиле,
Мол савдосиға дарё соҳили.

Сув қироғинда еб ул моли ҳаром,
Молнинг савдода судидин таом.

Бўлди дарёда иликни юрда ҳам,
Чун оғирлиқ қилди бир сори дирам.

Тушди дарёға лаими дунсиришт,
Чекти қаъриға они ул феъли зишт.

Толпиниб кўп зоҳир этти изтироб,
Ким биров солғай онинг сари таноб.

Махласиға майл кўргузгунча хайл,
Кўпрак этти баҳрнинг қаъриға майл.

Чун оғир эрди дирамдин лангари,
Сув тубин тутти садафдек гавҳари,

Сиймдин етти бу офат жониға,
Тушти яғмо махзани пинҳониға.

Сийм йиғмоққа натижа бўлди бу,
Сен онинг савдосидин илкингни ю(в).

Мутлақ онинг сори майл этма яно,
Ким талотумда эрур баҳри фано».

CV

Яна бир қушнинг Худхуддин саволи

Деди бир сойилки:— «Эй улвихиром,
Масканимдир бир биҳишт осо мақом.

Ҳар шажар онда келиб тўби мисол,
Ҳар тараф кавсар киби равшан зулол.

Суви руҳафзо, ҳавоси жон физо,
Саҳнида мавжуд танпарвар ғизо.

Боғи жаннатдек фазосидур васеъ,
Ўртада қасри биноси бас рафеъ.

Қаср ичи наққошлиқдин зарнигор,

Тошида наққошлиғ гавҳарнигор.

Қаср аро бир хисрави оромгир,
Сурати хуш, сийрати хотирпазир.

Бўйла гулшан ичра манзилдур манга,
Бўйла шахнинг васли ҳосилдур манга.

Менсиз эрмас бирдам онинг мажлиси,
Туну кун менмен рафиқу муниси.

Бу тарабларни қўюб, айлаб ҳаво,
Истамак Симурғ бўлғайму раво?»

CVI

Жавоб

Деди Худҳуд:— «К-эй хаёлинг барча ҳеч,
Шарҳида бу қилу қолинг барча ҳеч.

Гарчи зебо гулшану дилкашдурур,
Кўзгу сув бирла ҳавоси хушдурур.

Онда тўбиваш йиғочлар жилвасоз,
Гуллари юз лавн бирла ишвасоз.

Ҳам вафосиз келди насрину гули,
Ҳам бақосиз сарв бирла сунбули.

Чун баҳориға хазон солур шикаст,
Бўлур ул гуллар қаро туфроққа паст.

Қасрини ҳам чарх чун даврон қилур,
Хаста ошиқ қўнглидек вайрон қилур.

Шоҳиға доғи жафои рўзгор —
Тахта узра тахтдин берур қарор.

Боғиға гулчехралардек йўқ вафо,
Шоҳиға бадмеҳрлардек йўқ бақо.

Сендин онда ким десун худ, эй заъиф,
Бир тикан баргига эрмассен ҳариф.

Эр эсанг Қофи бақоға азм қил,
Авжида бир — шоҳ васли истагил.

Ким бу гулшанға камол ондин дурур,
Ҳар хазону ҳам завол ондин дурур.

Шоҳга зебу фар жамолидин онинг,
Азлу фавти ҳам жалолидин онинг.

Қасрни обод айлаган ҳам ҳикмати,
Сўнгра вайрон доғи қилғон қудрати».

CVII

Ҳикоят

— «Бир қаландар бор эди мабхуту данг,
Субҳу шом онинг ғизоси эрди банг.

Тарк аҳлидек намудори онинг,
Журъадонда лекин асрори онинг.

Чун ғизо еб ўзни айлар эрди лол,
Айш анга қилмоқ хаёлоти маҳол.

Тушти кўпрак бир кун ул нофиъ ғизо,
Мунтафеъни чекти бир вайрон аро.

Такая солди бир бузуғ деворға,
Сойир ўлди олами асрорға.

Кўрди ўзни бир назаҳ гулшанда шод,
Теграсида жамъи асбоби мурод.

Маскани қасри биноти бас қавий,
Зеби онинг коргоҳи Монавий.

Ўзи бир тахт устида Жамшедваш¹,
Ёнида гулчеҳраи хуршедваш.

Айш этиб ул хисрави олий мақом,
Топиб ул гулчеҳрадин ҳар лаҳза ком.

Бу хаёлот ичра ул кошонада,
Ётмиш эрди гўшаи вайронада,

Ким бузуғнинг гўшасидин бир чаён,
Ниши нўгида ажал захри аён.

Чиқти ул вайрон тавофин майл этиб,
Санчар эрди ниш ҳарёнким етиб.

Нўши лабдин ком олурда ҳарзакеш,
Ул чаёндин эрнига санчилди неш.

Қичқириб кўпти қаландар беқарор,
Зоҳир айлаб изтиробу изтирор.

Не гулу гулшан эди, не қасру тахт,

Не ёнида маҳваши ферузбахт.

Ул хаёлоту топиб бори халал,
Еб ва лекин эрнига ниши ажал.

Билди ҳарне қилғони эрмиш хато,
Қилмади суди пушаймонлиғ анго.

Санга ҳам мутлақ ҳам андоқ келди ҳол,
Йўл димоғингга топиб фосид хаёл.

Чун ажал нишин ебон сесконгосен,
Ғафлатинг уйқусидин уйғонғосен.

Ҳар неча қилсанг фиғону зорлиғ,
Қилғуси йўқ бир сари мўйи осиг.

Онглаунгким кимдин ўлмишсен йироқ,
Қолғуси жонинг аро доғи фироқ».

CVIII

Яна бир кушнинг Ҳудҳуддин саволи

Яна бир сойил деди:— «К-эй беназир,
Айламиш бир ишқ кўнглумни асир.

Кўрмасам маъшуқ рухсорин даме,
Тийрадур ул дам кўзумга оламе.

Бир нафас онсиз қарорим йўқ турур,
Дарду ғамда ихтиёрим йўқ турур.

Орази наззораси комим менинг,
Васлидин кўнглумда оромим менинг.

Ондоқ онинг бирладур улфат манга,
Ким эрур онсиз гумон шиддат манга.

Қилмасам лаҳнин замоне истимоъ,
Жисмдин руҳум қуши айлар видоъ.

Кўнглум онинг фурқатининг хастаси,
Жоним онинг васлининг вобастаси.

Фирқатидин жонима бедод эрур,
Туну кун кўнглум иши фарёд эрур.

Ойрила олмасмен ондин бир замон,
Ондин айрилмоқ ҳамон, ўлмак ҳамон.

Ул санам ишқин нечук тарк эткомен,
Ойрилиб ондин қаёне кеткомен?»

СИХ

Жавоб

Деди Худхуд;— «К-эй ишинг сўзу гудоз,
Солибон кўнглунгга ўт ишқи мажоз.

Тушконинг ишқи ҳақиқийдин йироқ,
Ўртаган кўнглунг аро доғи фиरोқ.

Асли йўлдин кўнглунг эткон ижтиноб,
Фаръ сори азми кўрган савоб.

Чашмаи ҳайвондин ўтган хушк лаб,
Баркадин дафъи аташ қилғон талаб.

Дурри яктодин қилиб ғофил кўнгул,
Жола сори айлаган мойил кўнгул.

Меҳри ҳовар нуридин қилғон удул,
Шамъу машъал партавин, этган қабул.

Сурати зоҳир била топқон фириб,
Топмағон маъни жамолидин насиб.

Хусни зоҳирнинг не навъ ўлғай иши,
Юзда балғам бирла қон оройиши.

Юзни не васфин дединг хури Чигил,
Балғаму қондин эса оқу қизил.

Хусни зоҳирнинг вафоси йўқтурур,
Ҳам саботу ҳам бақоси йўқтурур.

Ошиқу шайдо бўлурға арзимас,
Ишқидин расво бўлурға арзимас.

Ким анга боқий эмастур хўблук,
Ориятдур шаклида маҳбублук.

Гар бу кундур хўб, тангло хўб эмас,
Хўбким бу навъдур, марғуб эмас.

Они севким хусни бўлғай баркамол,
Бўлмағай мумкин қуёшиға завол.

Юз туман минг сендек ўлса ошиқи,
Бўлмағай ошиқлиғининг лойиқи.

Берсалар ишқ аҳли юз жон ҳар бири,
Хусни юз минг мунчаға қилғай гари».

СХ

Ҳикоят

— «Бор эди шахсе Арастуға¹ мурид,
Ҳалқай дарсида ул эрди муъид.

Айлабон они ҳакими аржуманд,
Жумлаи шогирдлар ичра писанд.

Анга махфий илмларни ойтибон,
Тифл экондин оллида улғайтибон,

Тўрт юз ҳикмат элидин аълам ул,
Барчадин ортуқ, Арастудин кам ул.

Кўнглида мундоқ хаёл айлаб ҳаким,
Ким Скандарга они қилғай надим,

Ким ўзи бир сориким қилса хиром,
Бўлғой ул фарзанддек қойим мақом.

Ҳикмат ичра нуқтаи мавзун била,
Сўз дегай мажлисда Афлотун² била.

Борур эрди йўл била бир қатла ул,
Урди кўнглига бировнинг ишқи йўл.

Куфр дайридин чиқиб маҳпайкаре,
Кофири сангин дили сийминбаре.

Ноз ила юз динни яғмо қилғучи,

Ҳикмат аҳлин зору шайдо қилғучи.

Ул ҳаким ўлғоч гирифтори онинг,
Кўнглини кўрди ажаб зори онинг.

Боғлаб онинг васлиға етмакка бел,
Саъйлар айлаб ароға солди эл.

Токи кўп харж айлабон ажносу нақд:
Ром этиб ул дилрабони қилди ақд.

Эмдиким ул бут васли берди даст,
Куфр аҳли янглиғ ўлди бутпараст.

Кеча-ю кундуз кўз ондин олмайин,
Вола ўлди сафҳаға кўз солмайин.

Бўлди ул маҳвашқа андоқ шифтае,
Ким сабоқ баҳсидин ўлди кифтае.

Айлабон устод онинг наззораси,
Деди, айлай панд бирла чораси.

Берди истаб кўп насиҳат бирла панд,
Бўлмади панд ул балоға судманд.

Кўрди илму ҳикмати зоеъ бўлур,
Неча йиллиқ заҳмати зоеъ бўлур.

Неча фикр этти ҳакими беназир,
Кўрмади ул иш давосидин гузир.

Махфий ондин ўзни тутти чораға,
Берди муҳлик доруйи маҳпораға,

Ким йиқилди оху афгон тортибон,
Дам-бадам ул нотавонлиғ ортибон.

Чоралар қилди йигит — суд этмади,
Ул санамдин нотавонлиғ кетмади.

Ожиз ўлғач чорадин ул дардманд,
Келди устод оллиға зору нажанд.

Бош қуйи солиб малолатлар била,
Шарҳи ҳол этти ҳижолатлар била.

Кўрди чун устод андоқ эҳтиёж —
Келдиким беморға қилғой илож.

Дедиким:— «Кўп, сен бу кун хизматқа бор,
Тур Скандар ҳазратида бандавор.

Мен мудово айлайн беморинга,
Еткурай сиҳҳат париваш ёринга».

Ул қабул айлаб равони тутти йўл,
Сунди устоди илож айларга қўл.

Мусҳиле соз этти беҳад зўрманд,
Бердиким они сумурди мустаманд.

Деди маҳрамларғаким, воқиф турунг,
Ташт элтиб ул эшикда ўлтурунг.

Ҳар неким хориж бўлур — тўкманг они,
Бир ино ичра солиб асранг они.

Чиққоч ойтиб сўзлар ул олий маҳал,
Қилди мусҳил доғи бунёди амал.

Қилди юз мажлисга ихрожи мавод,
Ўлтуруб эрди эшикда устод.

Хастанинг тобу тавони қолмади,
Жисмида бир қатра қони қолмади.

Балғаму, сафроу савдо бирла қон,
Дафъ ўлуб, бўлди суманбар нотавон.

Кечқурун қилғоч йигит азми висоқ,
Деди доноким: — «Кириб ёрингга боқ!»

Киргач, истар эрди шўхи дилкаши,
Кўрдиким ётмиш гиря нохуши.

Тонимай деди: — «Менинг ёрим қани
Сарв бўйлук лола рухсорим қани?»

Эшитиб кирди ҳақими кордон,
Ақли кулдек олими бисёрдон.

Деди:— «Топширғон инони келтуринг,
Нозанинни ошиқиға еткуринг».

Борубон келтурдилар чун зарфни,
Ким эшитмиштур бу янглиғ ҳарфни.

Мухталиф ахлот ила мамлу эди,
Муҳлику макруҳ лавни бў эди.

Деди: — «Олғилким паризодинг будур,

Гул жабинлиқ сарви озодинг будур.

Будур улким мубтало бўлмиш эдинг,
Ошиқу вола мунга бўлмиш эдинг».

Ул йигит устоддин бўлди хижил,
Кўргач они устои музмаҳил.

Деди: — «Эй фарзанд, кўрдум эҳтиёж,
Йўқ анга, билким — санга қилдим илож.

Сен доғи ошиқсену маҳбубунг ул,
Зору шайдо айлаган матлубунг ул.

Бўйла ошиқлиқдин, эй олуда зот,
Пок ишқ аҳли қошиндадур уёт!»

СХІ

Яна бир қушнинг Худхуддин саволи

Яна бир сойил деди тортиб фиғон:
— «К-эй сен ўлғон воқифи сирри ниҳон.

Йўлда жонимға ўлумдин бийм эрур,
Жон бурун манзилда — ўқ таслим эрур.

Хавфи муставли яқин беҳад заъиф,
Бўйла йўлға найлаб ўлғаймен ҳариф?»

СХІІ

Жавоб

Деди Худхуд:— «К-эй наҳифи хаста дил,

Неча қолғунг олам ичра — фикр қил.

Кимки келди — оқибат борғусидир,
Кўксини тиғи ажал ёрғусидир.

Зи ҳаёт ўлмак учундур оқибат,
Бўйла таҳқиқ этти аҳли маърифат.

Йўқки ориф кимки йўқтур ўйла кул,
Бу муҳаққақ амрдин ғофилдур ул.

Минг йил ўлсанг даҳр аро ё бир замон,
Ким ажал охир санга бермас амон.

Авлиё бу вартаға бўлмиш асир,
Анбиёға бу юришдин йўқ гузир.

Ваҳм қилмоқдин қутулмоқ йўқтурур,
Қайғуруб озод бўлмоқ йўқтурур.

Ришва бермак бирла йўқ озодлиғ,
Ҳам қилур тиғи ажал жаллодлиғ.

Йиғламоқ бирлау ёлбормоқ била,
Чора йўқтўр жуз бу йўл бормоқ била.

Зоҳиду фосиқ била шоҳу гадо,
Қилмайин бўлмас бу йўл қатъин адо.

Қўрқмоғдин кимсага йўқ фойида,
Ғайр кўрмаклик ҳумуми зойида.

Ҳеч навъ ўлмас чу ўлмақдин гузир,
Аvlo улким бўлғосен фармонпазир».

СХІІІ

Ҳикоят

«Нақлдурким, авжи рифъат кавкаби,
Меҳтари аъзам Сулаймони наби.

Бир кун эрди тахт уза оромгир,
Оллида деву пари фармонпазир.

Жинси махлуқот инсу ваҳшу тайр,
Кўрмай онинг хизматидин ўзни ғайр.

Нофиз ул бориға фармони онинг,
Ом мажмуъиға эҳсони онинг.

Турмиш эрди оллида бир аҳли ҳуш,
Ҳуш они айлаб тафаккурдин хамуш.

Бўйла ҳолатда етишти бир малак,
Қобизи арвоҳу жаллоди фалак.

Қилди пайғамбарға таъзиму салом,
Сўнгра арз эттики: «Эй фаҳри киром!

Асру махфийдур илоҳи ҳикмати,
Ким эрур онда хираднинг ҳайрати.

Бу азизеким қошингда бу замон, —
Турмиш, ўлмақтин анга йўқтур гумон.

Умриға тўлмиш ажал паймонаси,

Ҳукм етмишким, бўлуб ҳамхонаси —

Ҳам бу соат қатл тиғин солғомен,
Ҳинд иқлимида жонин олғомен.

Ушбу ишда ғолиб ўлмиш ҳайратим,
Дам-бадам ортар ўзумга ваҳшатим».

Ул бу маънида такаллум деб равон,
Ким наби оллида турғон нотавон.

Келди ер ўптию тўқти пас ниёз,
Сўнгра деди: «Ё расули сарфароз!

Бу кун ўз ҳолимға ҳайронмен баса,
Марг ваҳмидин паришонмен баса.

Чора қилким бўлмайин бу мулк аро,
Ким кўзумни ваҳм айлабтур қаро.

Елга амр этти Сулаймон ул нафас —
Ким: «Они элт ондаким — қилғай ҳавас!

Қайси ердаким, деса, бергил қарор,
Дафъ қил кўнглидин онинг изтирор».

Ел они олиб учурди тунду тез,
Бори аъзосиға солиб рустахез.

Ким ишорат қилди Ҳиндистон сари,
Онда етгач, ўтмади ондин нари.

Деди: «Бу ерда манга ором бер,
Ким эрур бўлмоққа матлубум бу ер».

Тушти рокиб, борди рахши тезтак,
Ўзни еткурди бу ҳолатда малак.

Тенгри сунъиға дебон кўп офарин,
Они ҳам қилди ёноларға қарин.

Ел била ҳамтаклик этса гар киши,
Руҳ қабзи келди Азроил¹ иши».

CXIV

Яна бир қушнинг Худхуддин саволи

Яна бир сойил деди: — «К-эй покзод,
Жумлаи умримда кўрмаймен мурод.

Доимо ғам бирла элтибмен басар,
Шодлиғдин менда йўқ эрмиш асар.

Йўл борурға хотири хуррам керак,
Даҳр ранжидин малолат кам керак.

Чун мени ғампарвар этмиш рўзгор,
Ҳар замон бир ғам била жоним фигор.

Не кўнгул хушлуғ била йўл қатъ этай,
Кўнгли хушлар қайда кетса, мен кетай».

CXV

Жавоб

Деди Худхуд: — «К-эй нажанди ғамсиришт,
Зотинга ғамдин баҳона сарнавишт.

Бўйла водий қатъида беиштибоҳ,
Ғамни этмишлар эранлар зоди роҳ.

Йўл ғами келмиш эранларнинг иши,
Йўлда ғамсизни киши демас киши.

Ғамдин айларлар эранлар шодлиғ,
Бу муқайядлиғ дурур озодлиғ.

Ғам еридур меҳнат ободи жаҳон,
Онда ҳар навъ элга бир ғамдур аён.

Олам аҳли кўнглида олам ғами,
Худ будур кўпрак бани одам ғами.

Лек аларким келдилар аҳли яқин,
Йўл ғамидин келдилар доим ҳазин.

Кимсага аввалғи ғам мамнуъдур,
Одамидин сўнгги ғам матмуъдур.

Ғар бурунғидин эсанг зору нажанд,
Йўлдин ўзни шод қил, эй мустамад.

Сўнгғидин ғамгин эсанг — қил шодлиғ,
Ким кўнгул ондин топар ободлиғ.

Ғамдин айлар шодлиғ аҳли видод,
Бор аларға номурод ўлмоғ мурод.

Йўл ғамидур мақсаду мақсуд учун,
Ким ер ул ғамни кўнгул беҳбуд учун.

Ондаким йўқтур бу ғам — эр эрмас ул,
Зод ғамдин топти қатъ этган бу йўл».

СХVI

Ҳикоят

— «Мисрда бор эрди олийҳиммате,
Олами маънида соҳибдавлате.

Ишрат асбоби бори тайёр анга,
Не хаёл этсанг юз ул миқдор анга.

Жаннатосо қаср ичинда манзили,
Хурваш маҳбуб онинг ҳаммаҳмили.

Лек ул олий сифати пок зот,
Бор эди бу барчаға беилтифот.

Дарду ғам эрди анга ёру надим,
Ҳажр зиндонида Юсуфдек муқим.

Дедилар: — «К-эй кўнглунг андуҳ бирла жуфт,
Бизга равшан айла бу рози нухуфт.

Ким муҳайё бори асбоби нашот,
Ким кўнгулга бўлғай ондин инбисот.

Хотиринг нечун даме хуррам эмас,
Ғамдин ўзга кўнглунга ҳамдам эмас?»

Деди: — «Йўл аҳлиға зиндондур жаҳон,
Негаким матлуби кўздиндур ниҳон.

Иш будурким айлағай қатъ ушбу йўл,

Кўнглининг матлубиға етгунча ул

Кимса зиндонда қачон хуррам бўлур,
Байтул-аҳзонда нетиб беғам бўлур.

Менки айру ёрдин дармондамен,
Гар Эрам боғидамен — зиндондамен.

Бўлмағунча васл гулзориға хос,
Бўлмағум ғам хорхоридин халос».

СХVII

Яна бир кушнинг Худхуддин саволи

Яна бир сойил деди: — «К-эй беназир,
Мен онинг амриғамен фармонпазир.

Мунтазирмен амр ила фармониға,
Йўқ муқайяд қаҳр ила эҳсониға.

Ҳарне амр этса — топар мендин хусул,
Ул билур гар рад қилур, ёхуд қабул.

Не буюрса ул ишимдур ёзу қиш,
Йўқ манга радду қабули бирла иш.

Амриға иқдом одатдур манга,
Чун адо қилдим саодатдур манга».

СХVIII

Жавоб

Деди Худхуд: — Хуб сўздур бу сўзунг,

Хуброқким демагай они ўзунг.

Кимсага бу йўлда ҳайи лоязол,
Бу тариқ ичра насиб этмиш камол.

Ким онинг фармониға бўлғай мутеъ,
Келди бу йўлда онинг жоҳи рафеъ.

Амридин чеккон бўюн мардуд эрур,
Боргоҳи иззидин матруд эрур.

На ҳумоюнфол мақбул бандадур,
Ким онинг фармониға афкандадур,

Амриға тоат эрур коми онинг,
Йўқ бу ишсиз бирдам ороми онинг.

Лек ҳар неча итоат айласа,
Амру ҳукми бирла тоат айласа,

Бу иши бирла мубоҳот айламас,
Кибрни жониға офот айламас.

Тоат этса озу кўп ё боту кеч,
Борию йўқи эрур оллинда ҳеч.

Бўлмаса мақбул кирдори онинг,
Балки тенг бўлса йўқу бори онинг.

Қилмаса ўзни тафохурдин азиз,
Тоатиға кўрса қиймат бир пашиз,

Улдурур гўйи саодат элтгон,
Нафъи тақвоу ибодат элтгон.

Бар еган ўз тоату тақвосидин,
Баҳравар бўлғон бу иш маъносидин».

СХІХ

Ҳикоят

— «Тенгри одамни яратмасдин бурун,
Руҳ шамъин танға қотмасдин бурун —

Ким малойик хайлиға эрди ҳужум,
Тоату тақвода одобу русум.

Бориға сарвар Азозил1 эрди бас,
Муршиду мушкилларига чорарас.

Неча минг йил ўйла тоат айлади,
Тенгри амриға итоат айлади.

Ким эрур васфида онинг нутқ лол,
Ақл оллинда эрур амримаҳол.

Нақл мундоқдурки сатҳи хокда,
Яна бу олий тўқуз афлокда.

Қолмамиштур сажда қилғунча макон,
Ким юз онда қўймамиш ул нотавон.

Тенгри чун одамни махлуқ айлади,
Ўзни ошиқ, они маъшуқ айлади.

Амр қилдиким малойик сарбасар,
Сажда қилсунким, будур — хайрулбашар.

Чун малойикка бу амр этти илоҳ,
Қилдилар одам жанобин саждагоҳ.

Ул неча минг йил ибодат айлаган,
Амр ила тақвою тоат айлаган.

Чун ғурур этти ишига ошкор,
Хайл аро рад қилди они кирдикор.

Кўнглидин олиб ибодат завқини,
Солдилар бўйниға лаънат тавқини.

Неча минг йил бўлдиким мардуд эрур,
Неча минг йиллиқ иши нобуд эрур.

Онглаким бу йўлда қилмайдур илоҳ,
Ўзни кўрмакликдин ортуғроқ гуноҳ.

Ўзни кўрмак тоатин кўрмакдурур,
Қилғонин кўнглига келтурмакдурур».

СХХ

Яна бир қушнинг Худхуддин саволи

Яна бир сойил деди:— «К-эй сарфароз,
Кимки бўлса ҳақ йўлинда покбоз.

Нафъи онинг не экан — изҳор қил,
Чун манга мубҳамдурур — шарҳ айлагил.

Ким бу йўлда — мен эрурмен покбоз,
Борин ўйнабмен тўкуб ажзу ниёз».

СХХІ

Жавоб

Деди Худхуд ким: — «Бу иш душвор эрур,
Саҳл этар тенгри ангоким ёр эрур.

Топса бу давлатни ҳар олий ниҳод,
Мундин ортиқ йўқтурур буйўлға зод.

Яъни бу иўл зодидур безодлиғ,
Зоду тўша қайдидин озодлиғ.

Лек онинг шарти будурким роҳрав,
Ҳарнеким бору йўқини жав-бажав.

Тоату зуҳду зиёну судини,
Ҳақ йўлинда буд ила нобудини.

Жамъ этиб солгай фано ўтиға пок,
Куйдуруб, кул айлаб, они завқнок.

Кулни совурғай ҳавоға сарбасар,
Ул сифатким қолмағай ондин асар.

Сўнгра кўнглига солиб афғон ели,
Ул чаманға эстуруб найсон ели.

Қилғонин мутлақ чиқорғай кўнглидин,
Ҳар не қилмиш эрди — борғай кўнглидин.

Чун вужудин бу сифат қилди адам,
Сўнгра бу йўл азмиға урғай қадам.

Улки дерларким сулук аҳлиға йўл,
Бир қадамдур яхши воқиф бўлса ул.

Ул қадам будурки, йўқу борини,
Ўртағайким, қўймағай осорини.

Бу қадам қўйғоч, етар матлубға,
Ҳажр бориб қовушур маҳбубға».

СХХII

Ҳикоят

«Улки бу йўлда иши таслим эди,
Ибн Адҳам шоҳ Иброҳим¹ эди.

Ҳақ нўлинда муршиди дин эрди ул,
Покбозу пок ойин эрди ул.

Ким бу йўлда мулку тахту кишварин,
Ўйнади, ташлаб бошидин афсарин.

Жанда кийди кўргузуб юз минг ниёз,
Йўлға тушти шоҳи ринди покбоз.

Балхдин² азми Нишобур³ айлади,
Они вайрон, муни маъмур айлади.

Бу макон бўлди чу ул гавҳарға кон,
Етти йил бир тоғ аро қилди макон.

Онда Султон сойимуд — даҳр эрди кун,
Ул сифатким қойимул — лайл эрди тун.

Жамъ этиб водийда кундуз хасу хор,

Бир қучоқ боғлар эди мардонавор.

Эгнига боғлаб бориб бозорға,
Сотар эрди шом учун ифторға.

Бас риёзатдин хиёл ўлмиш эди,
Жисми ул янглиғки нол ўлмиш эди.

Бир кун эгнида ўтун, жисмида ранж,
Шаҳрга борур эди ул кони ганж.

Тўстилар йўлини ақтоби замон,
Қилғоли онинг сулукин имтиҳон.

Урди бир юмруғ бири бўйниға руст,
Деди ул фақру фано таврида чуст.

Ким: «Ониким сен тилайсен қолди ул,
Балхдин мен бу тараф тутқонда йўл».

Дедиларким: «Нотамом эрмиш ҳануз,
Бу ўтун остида хом эрмиш ҳануз.

Балх онинг чиқмайдур эрмиш ёдидин,
Ким бош урди хотири ношодидин.

Неча йил чекса бу янглиғ ранжу дард,
Мулкнинг ёдидин ўлған кўнгли фард».

Йил ўтуб яна ул икки-уч ҳариф,
Топтиларким борур эрди ул наҳиф.

Яна бир мушт имтиҳонға урдилар,
Оз мун шартин бажо келтурдилар.

Чикмади бу қатла султондин нафас,
Мумтаҳинлар бўлдилар фарёдрас.

Дедилар топиб ул ойин бирла ком,
Ким сулук ичра иши бўлмиш тамом

Шукрлар бу ишта ифшо эттилар,
Ўзни султонға падидор эттилар,

Бир-бириға ҳамдаму дамсоз ўлуб,
Каъба азми қилдилар ҳамроз ўлуб.

Шаҳға андин сўнгра итти шоҳлиғ,
Роҳравлар еткуруиб огоҳлиғ.

Ғайр ёди кўнглида то бор эди,
Парда янглиғ монеъи асрор эди.

Кўнглидин билкулл чу зойил бўлди ул,
Парда кўпғоч пешгаҳға топти йўл.

Бу фаноға кимки топти дастрас,
Они дерлар покбоз, эй булҳавас.

СХХIII

Яна бир кушнинг Худхуддин саволи

Яна бир сойил деди:—«К-эй хушманд,
Менда бордур ҳиммати беҳад баланд.

Ғар бийик ҳимматнинг элга нафъи бор,
Манга нафъ ўлмоқ керактур ошкор.

Мен заифу ҳимматим асру қавий,
Сўз бу маънида не айтур маънавий».

СХХIV

Жавоб

Деди Худхудким:— «Бу даъвонг ўлса жўб,
Топқунг ондин ушбу йўлда нафъ кўп.

Паст элнинг гар бийикдур ҳиммати,
Бор онинг хўрдида иззу рифъати.

Гавҳар ўлди ҳиммату одам садаф,
Бу садафқа ул гуҳардиндур шараф.

Ҳиммат ўлса, маснаду жоҳ ўлмасун,
Мулку мол ончаки дилхоҳ ўлмасун.

Кимки йўқдур нақддин пирояси,
Билки ҳиммат басдурур сармояси.

Кимсага ҳеч ишта гар етмас илик,
Бок йўқ гар ҳиммати бўлса бийик.

Эрга ҳимматдин берур юз эътибор,
Жоҳу мулку ганжнинг не дахли бор.

Мол ўлуб гар йўқ кишининг ҳиммати,
Маъни аҳли оллида йўқ иззати.

Кимки бўлғай ҳиммати олий анга,
Бар берур бу ҳиммат иқболи анга.

Шаҳға ҳиммат паст агар берди худо,

Хушроқ ондин ҳиммати олий гадо.

Подшоҳким бўлса ҳиммат ичра паст,
Келди ҳимматлиғ гадодин зери даст.

Одамнинг зеби ҳимматдин дурур,
Нафсининг таъдиби ҳимматдин дурур.

Паст ҳиммат гар топар бахти баланд,
Мудбири кўҳидек эрмас аржуманд.

Минг адад қўй бирла муздури шабон,
Музд олиб қўйларға бўлмиш посбон.

Чун бўридин қўйга етса тумтароқ,
Ул шабондин онда бир ит яхшироқ.

Улки ганжи бору йўқ ҳиммат анга,
Бу шабону қўйгадур нисбат анга.

Ганжга ул бир ниғаҳбон беш эмас,
Ўйлаким ул қўйға чўпон беш эмас.

Ринди соҳиб ҳиммат онда чун етар,
Ул сурукни бир гадоға базл этар.

Риндға ҳиммат била бўлса карам,
Нақди анжумдур анга харжи дирам».

СХХV

Ҳикоят

«Бўйла сўз манқул эрур ахбор аро,
Ҳиммат аҳли ҳолидин осор аро.

Ким қиёматким эрур ёвмун — нушур,
Онда ҳар ким қабридин айлаб зуҳур.

Зоҳиду фосиқ гадоу муҳташам,
Арсаи маҳшар аро қўйғой қадам.

Шайхи Жом ул муршиди олий мақом,
Зинда Пили мастдек айлаб хиром.

Дўзах аҳли сори чун қилғай гузар,
Солибон ибрат кўзи бирла назар.

Кўргач анда элга гуногун азоб,
Ҳиммати баҳриға тушкай изтироб.

Тенгрига изҳори ҳожот айлағай,
Бўйла ойини муножот айлағай.

Ким илоҳий, аҳли дўзахни тамом,
Ҳарне бўлғай шайху шобу хосу ом,

Барчанинг қилғон гуноҳин афв қил,
Ёрлиқаб, лутф айлаб озод айлагил.

Санга бу лутфу карам осон эрур,
Бу улус бору йўқи яксон эрур.

Гар мунга рози эмассен — бер манго,
Ўйла жисмиким томуғ бўлғай тўло.

Гар санга бўлса азоб этмак ғараз,
Мен бўлай бу нотавонларға эваз.

Ринди соҳиб ҳиммати олий жаноб,
Чун шафоатда бу навъ этгай хитоб.

Бу сифатким зоҳир ўлғай қўшиши,
Анга лойиқ ҳақдин ўлғай бахшиши.

Чун ҳумои ҳиммати очқай қанот,
Юз туман минг халқ топқайлар нажот».

СХХVI

Япа бир қушнинг Ҳудхуддин саволи

Яна бир сойил деди:— «К-эй пок сайр,
Кимсада инсоф бўлғай, борму хайр?»

Ҳақ манга инсоф қисмат айланиш,
Қути жоним бўйла неъмат айланиш.

Бу сифатқа улки бўлса нисбати,
Борму ул ҳазратда онинг қурбати?»

СХХVII

Жавоб

Деди Ҳудхудким: — «Бу нақледур ҳасан,
Борча эл оллинда мустаҳсан бу фан.

Одамиға яхши кўп авсоф эрур,
Лек оларнинг ашрафи инсоф эрур.

Кимгаким инсоф йўқ — инсон эмас,
Мунсиз атворида жуз нуқсон эмас.

Бу сифат келди эранларнинг иши,
Бўйла давлатқа етишмас ҳар киши.

Одам эрмас улки ноинсоф эрур,
Одам инсоф истамас— аммо берур.

Истамаслар элдин инсоф аҳли ҳақ,
Ким оларға келди мунсифлиғ сабақ.

Бермай инсоф, улки инсоф истади,
Ўзни ноинсофи мутлақ айлади».

СХХVIII

Ҳикоят

«Хожаи динпарвари олий насаб,
Ким отиға Порсо¹ эрди лақаб,

Макка сайрин оллида жазм айлади,
Каъбаи исломға азм айлади.

Хожа Бу Наср² эрди хизматкор анга,
Ходиму фарзанду хосу ёр анга.

Чун мушарраф бўлдилар мақсудқа,
Шукр зоҳир айлабон маъбудқа.

Қилдилар» ҳар неки фарз эрди адо,
Халқнинг ҳажжини айларга дуо.

Ким қабул этгай ҳақ айлаб иттифоқ,
Хожани мажмуъ кўрдилар йироқ.

Олти юз минг раҳнаварди ҳақшунос,

Хожаға кўргуздилар бу илтимос.

Соҳиби «Қудсия»у «Фаслул-хитоб»,
Ул жамоатқа деди мундоқ жавоб:

«Ким манга бу ишки тортибсиз рақам,
Мен худ ондин ташқари қўймон қадам.

Гар мунга боисдурур фазлу камол,
Олами инсоф аро беқилу қол.

Мендан ансабдур бу иш Бу Насрға,
Ким дуо қилғай бу аҳли асрға».

Чун бу янглиғ они таъриф айлади,
Эл дуосин анга таклиф айлади.

Хожанинг инсофин ул эҳсон била,
Эл қабул айлаб саросар жон била.

Хожа Бу Наср этти минбарин макон,
Эл дуосин айлабон вирди забон.

Тенгрн оллида муножот айлади,
Халқ учун изҳори ҳожот айлади,

Хожа минбарнинг тубин айлаб мақом,
Сидқ ила омин дер эрди бардавом.

Етгач охирға дуо бирла савол,
Деди сойил: «К-эй илоҳи зулжалол.

Кўрмасанг лойиқ дуо ойинини,
Қилмағил зоеъ онинг оминини».

Олти юз минг халқдин чиқти нафир,
Зор йиғлаб ҳам сағиру ҳам кабир.

Офаринлар деб алар авсофиға,
Ҳам атоу ҳам ўғил инсофиға.

Мундин аҳсан кимсага йўқтур сифат,
Онгламас они жуз аҳли маърифат».

СХХІХ

Яна бир қушнинг Худхуддин саволи

Яна бир сойил дедиким:— «Хайл аро
Бандаға густохлиғ борму раво?

Сидрағаким келди олий шохлиғ,
Гар қуше қилса аён густохлиғ.

Журъати жанбида бўлғайму уқоб,
Йўқса истиғноға бўлғайму ҳисоб?»

СХХХ

Жавоб

Деди Худхудким:— «Буким қилдинг савол,
Сел жавоблида бил онинг икки ҳол.

Кимсаким густох ўлур шоҳ оллида,
Ё керак махсус даргоҳ оллида.

Ўзлугининг қайдидин бўлғай халос,
Ўзга уллуқ бирла берган ихтисос.

Ҳарне бу дер ул дегандекдур яқин,
Буллуқу уллуқ бўлиб рафъ ўртодин.

Мунда зоҳирда агар журъатдурур,
Лек маъни йўлидин ваҳдатдурур.

Ё керактур ишқ савдосида паст,
Ошиқу ошуфтау — мажнуну маст.

Ким муҳаббат қилмиш ўлған они зор,
Бўлған ойтур ҳолида беихтиёр.

Не инод ўлғай, не кибр онда ғараз,
Жуз муҳаббатким анга йўқтур эваз.

Ўйла ҳақ машъуфи бўлғай мутлақ ул,
Ким дей олмағай ҳадисе жуз ҳақ ул».

СXXXI

Ҳикоят

— «Бор эди девонаи олий сифот,
Халқ Мажнун Алҳақ айтиб анга от.

Чунки ҳақ ёди анга маҳбуб эди,
Туну кун бу ёд ила мағлуб эди.

Сўз деса, ҳаққа қилур эрди хитоб,
Ҳақ тилидин — ўқ берур эрди жавоб.

Бир баҳор айёми азм айлаб сафар,
Ўзга байтуллоҳни айлаб мақар.

Чун риёзатдин тани эрди наҳиф,
Минмиш эрди маркаби ул ҳам заиф.

Тун қоронғу бўлдию тутти ёғин,
Кўрдим Мажнун саъб ул йўл бормоғин.

Бир бузуғ кўрдию сокин булди ул,
Деди: — «Эй тенгрим, эшакдин воқиф ўл».

Кирди маркабни қўйиб вайронаға,
Уйқу ғолиб бўлди ул девонаға.

Ётти бош остиға қўюб бир кесак,
Ул бузуғдин тошқари қолди эшак.

Кўзи борғоч уйқуға абри баҳор,
Тезлик қилди ёғинға ошкор.

Тўкти вайрон ичра ҳарёндин су(в)ни,
Телба бошидин учурди уйқуни.

Кўптию ўлтурди турғўнча ёғин,
Чун ёғин турди билиб борур чоғин.

Чиқти маркабни қилурға тез так,
Йўқ эди вайрона тошинда эшак.

Кўйди юз Мажнунға беҳад изтироб,
Тенгрига қилди ғазаб бирла хитоб.

— «Ким, санга маркабки топшурдум бу дам,
Яхши асродинг, карам қилдинг, карам!

Эл сенинг меҳмонлиғингға бормаса,

Маркабин водий сари бошқармаса.

Бўлмағай эрди бу бепарволиғинг,
Ғафлат ичра маҳз истиғнолиғинг.

Асромоғдин маркабим ор айладинг,
Тийра тунда нопадидор айладинг»!

Гунгрониб ҳарён урар эрди қадам,
Ғойибин истарға мажнуни дижам.

Ким чоқилди бир ажаб рахшанда барқ,
Айлади оламни анворида ғарқ.

Маркабин кўрдикӣ ўтлойдур юруб,
Хору хасқа ҳар тараф оғзин уруб.

Кўргач они телба бўлди шодмон,
Минди доғи йўлға тушти ул замон,

Тундлуғларни бошидин тошлади,
Лутфлар бирла навозиш бошлади.

— «К-эй менинг жисмим аро жоним худо,
Балки юз жоним санга бўлсун фидо!

Гарчи улдам маркабимға боқмадинг,
Ғойиб айлаб бўйниға ип тоқмадинг.

Манга юзланди ажаб ошуфталик,
Қаҳрдин қилдим санга олуфталик.

Чун эшакни топшуруб эрдим санга,
Они топшурмоқ керак эрдинг манга,

Асрамоқда чунки тақсир айладинг,
Тунд кўргач мени тадбир айладинг.

Чора айлаб чақмоғингни чоқибон,
Кўз ёрутур машъалингни ёқибон.

Кўзума они намудор айладинг,
Дар маҳал бу лутф изҳор айладинг.

Тундлуққа гарчи мен эрдим муҳиқ,
Сен ҳам эрмишсен ҳарифи бас мудиқ.

Ким бу диққат айлабон зоҳир манга.
Ғойибимни айладинг ҳозир манга.

Дегонимдин бемадор эттинг мени,
Қилғонимдин шармисор эттинг мени.

Сен неким қилдинг — унутгум мен тамом,
Сен ҳам ўтконни унут, лутф айла ом.

Мен унуттум айлабон зоҳир вифоқ,
Сен доғи они унутсанг яхшироқ.

Мен сени деб қилмоғумдур чун хижил,
Сен мени ҳам қилма ойтиб мунфаил.

Мен сени бу қиссада туттум маоф,
Сен доғи кўнглунгни мендин айла соф»!

Ўзини ҳардам ситойишлар қилиб,
Ҳақни ҳам мундоқ навозишлар қилиб,

Телба рози гарчи номаъқул эди,
Чун муҳаббатдин эди мақбул эди.

Бўлса ҳар мажнун бу янглиғ роз анга,
Ҳам етар густохлиғ ҳам ноз анга.

Тенгрига чунким бу эл маҳбуб эрур,
Ҳар не маҳбуб айласа марғуб эрур».

СХХХII

Яна бир қушнинг Ҳудҳуддин саволи

Ёна бир сойил деди: — «К-эй раҳнавард,
Ғайрдин мен бўлмишам озоду фард.

Ўзни айлабмен хаёли бири хўш,
Бўлғоли бир кун висоли бирла хуш.

Мен чу ондин ойру эрмон бир нафас,
Они истаб не сафар айлай ҳавас?»

СХХХIII

Жавоб

Деди Ҳудҳуд:— «К-эй сўзунг даъвоға хос,
Топмоғон маъни сари ҳеч ихтисос.

Ҳар киши ҳадди эмас бу навъ лоф,
Ким ўзи васфиға дегай бу газоф.

Сен муни кўрким чекиб жон ою йил,
Ўз-ўзунгни васф этарсен муттасил.

Ўзни ғайридинки дерсен фард бу,
Оллида мақбул экин мардудму.

Сен демоқдин рост келмас бу мақол,
То не навъ эркин онинг оллинда ҳол.

Сен бу даъводин урарсен худ нафас,
То анга не навъ экин бу мултамас.

Ҳар не сен дерсен анга йўқ эътибор,
Мўътабардур не ул этса ошкор.

Сен демоқдин иш кифоят бўлмағай,
То қабул ондин иноят булмағай.

Демагон хушроқ яна бу навъ сўз,
Тиккон авлодур онинг лутфиға кўз».

СXXXIV

Ҳикоят

Шайх Бистомий, амини ганжи роз,
Аҳли маъни тахти узра сарфароз.

Чунки бу дорулфанодин қилди азм,
Равзаи дорулбақоға тузди базм.

Бир кун они тушта кўрди бир мурид,
Деди: «Эй ичгон майи «ҳал мин мазид»!

Бизга ҳолингдин аён этгил хабар,
Ким санга не қилди ҳайи додгар?

Токи итминони бўлғай бизга ҳам

Фурқатингда чун базе кўрдук алам».

Муршиди комил дедиким: «Ул замон —
Ким, лаҳад қаъри манга бўлди макон.

Ул малакларким эрур аҳли савол,
Бўлдилар ҳозир қилурға қилу қол».

Дедиларким: «Кирдигоринг ким дурур,
Холиқу парвардигоринг; ким дурур?»

Мен дедим: «Бу сўзни мендин сўрмангиз,
Гар жавоби демасам ёзгурмангиз.

Айлангиз бориб савол ондинки, ул —
Бандалиғ сори манга берурму йўл.

Қуллуғумға гар қабул ўлса хитоб,
Ул хитоб — ўқ сизга кофийдур жавоб.

Бандае онгланг мени даргоҳида,
Маснади иқбол иззу жоҳида.

Гар қабул иқболидин навмид мен,
Ҳажрида аввораи жовид мен.

Мени рад аҳлидин ул соат билинг,
Ҳар не истар кўнглунгиз ул дам қилинг.

Чун бу янглиғ топтилар мендин жавоб,
Келди ул соат хитоби мустатоб.

«К-эй савол аҳли, буким масъулдур,
Бандаи мустаҳсану мақбулдур.

Бўлмайин равшан онинг нуриға кўз,
Ўз демоклик бирла келмас рост сўз».

СХХХV

Яна бир қушнинг саволи

Яна бир сойил дедиким:— «Эй рафиқ,
Бўлмишам баҳри камол ичра ғариқ.

Ҳам камоли нафс бўлмиш ҳосилим,
Ондин ўлмиш восилим, коми дилим.

Бу муродим мунда чун ҳосилдурур,
Йўл азобин тортмоқ мушкилдурур»

СХХХVI

Жавоб

Деди Ҳудҳуд:— «К-эй муродингдин нуфур,
Кўнглинга ғафлат солиб жаҳлу ғурур.

Ўз хаёлингдин қилиб мағрурлуқ,
Ишнинг аслидин топиб маҳжурлуқ.

Бу хаёлинг келди беҳосил хаёл,
Балки боштин то оёқ ботил хаёл.

Ноқис улдурким ўзин комил дегай,
Комил улким нуқсин исбот айлагай.

Ўз камолидин демас аҳли камол,
Аҳли нуқсон ичрадур бу қилу қол.

Сенки нуқсон ичра комилсен баче,
Олим ойтиб ўзни, жоҳилсен баче.

Ўз камолидин демактур маҳзи жаҳл,
Жаҳлдин сўз ойтқой ким бўлса аҳл.

Ким ўзин комил кўрар ноқисдур ул,
Нуқс бермайдур камоли сори йўл.

Меҳр кун туш ўзни кўргоч баркамол,
Анга юзланди ҳамул соат завол.

Бовужудиким камоли бор эди,
Чун они кўрди заволи бор эди.

Гар ўзин комил дегай ноқисваше,
Хушлуқ ўзга собит этгай нохуши.

Они ислоҳ айламак душвордур,
Ким биноси кибр ила пиндордур.

Бу камолингким, қилибтурсен гумон,
Маҳзи нуқсон бил они, эй нотаваон».

СХХХVII

Ҳикоят

Шайх Абу Бакри Нишобурийки¹, ул
Мулки маъни сори топиб эрди йўл,

Чиқти бир кун мулки Нишобурдин,
Сайр учун ул хиттаи маъмурдин.

Шайхлиғ ойини ғоятдин фузун,
Ходиму мухлис ниҳоятдин фузун.

Ҳам маҳофа, ҳам рикобу ҳам алам,
Жавқ-жавқ асҳобу афроду хадам.

Шайх чун наззора қилди бу шукуҳ,
Кейнида — оллида ҳар янглиғ гуруҳ.

Бир хаёли кўнглиға тушти маҳол,
Ким они мағлуб қилди ул ҳаёл.

Бу маҳалда бир эшак айлаб фиғон,
Чиқди ондин бир бийик ел ногаҳон.

Шайхқа бу рамздин вақти ўлди хуш,
Важду рақс айлаб йиқилиб қилди ғаш.

Чун анга бу навъ ҳол ўлди падид,
Қилдилар инкор асҳобу мурид.

Бартараф бўлғон замон ул оллами,
Айлабон густохлиғ бир маҳрами.

Кайфият сўрдик не ҳол эрди бу,
Шайх ойтти: «К-эй рафиқи розжў.

Чун назар солдимки, халқ айлаб ҳужум,
Тобеъимдурлар бу ишдин нафси, шум.

Кўнглума солдике иршод аҳли дин,
Толибу соликка имдод аҳлидин.

Не Жунайду Шиблию² не Боязид,

Не Убайду Нурию³ не Бу Саид.

Қайси бир топиб эди эркин бу жоҳ,
Фақр ойинида бу хайлу сипоҳ!

Нафс чун кўнглумга солди бўйла тоб,
Бу маҳалда ул эшак берди жавоб.

Чун жавобим топтим андоқким керак,
Боиси бу важдим ўлди ул эшак.

Шайхким, айлаб эшак фарёд анга
Бўйла етса айлагай иршод анга.

Жой ул бўлғайки, айлаб важду ҳол,
Бошидин елдек чиқорғай ул хаёл.

Ўйла инсоф аҳлидин келгай бу иш,
Кимки ул мунсифдурур — билгай бу иш.

Йўқса ҳар мағрур, дунни булҳавас,
Бу бийик давлатқа топмас дастрас».

СХХХVIII

Яна бир қушнинг саволи

Яна бир сойил деди: «К-эй муҳтарам,
Бу маҳал йўлға қачон қўйсам қадам.

Ўзни не машғуллуқтин шод этай?
Етса ғам, ўзни не навъ озод этай?

Не қилайким кўнглума еткай сурур,
Ким манга ондин даме еткай хузур?»

СXXXIX

Жавоб

Деди Худхуд: «Ўзни гар шод истасанг,
Ҳар сифат қайғудин озод истасанг.

Ўзни онинг ёдиға муътод қил,
Шодлиғ истарсен — они ёд қил.

Шодлиғким эрмас онинг ёдидин,
Бўлмағон хушроқ хирад иршодидин.

Ондин ойру айшдин ғам яхшироқ,
Сурдин юз қатла мотам яхшироқ.

Ғамки ондин бўлса, билгил шодлиғ,
Ҳар балийят қайдидин озодлиғ».

СXL

Ҳикоят

— «Хожа Абдуллоҳ Ансорийки¹, ақл —
Айлай олмас минг ишидин бирни нақл.

Дедиким:— «Улдур кўнгулнинг хушлиғи,
Фақр йўлинда киромивашлиғи.

Ким кўнгулда ондин ўзга бўлмағай,
Ёдида жонондин ўзга бўлмағай.

Ҳар кўнгул мундоқдур — они бил кўнгул.
Йўқса баҳру кон эса ондин тўнгул,

Кўнгул улдурким анга маскандурур,
Йўқса гулшан бўлсаким гулхандурур».

СХЛІ

Яна бир қушнинг саволи

Яна бир сойил деди: «К-эй бахтиёр,
Чун онинг ишқини қилдим ихтиёр.

Ногаҳон васлига бўлсам сарфароз,
Не тилай ондин қилиб зоҳир ниёз?

Ондин истар нимани аввал билай,
Васлиға етган замон ондин тилай».

СХЛІІ

Жавоб

Деди Худхуд:— «К-эй шиоринг хомлиқ,
Хуш водисинда беоромлиқ.

Чун санга ул мақсаду мақсуд эрур,
Ондин ўзга бору йўқ нобуд эрур.

Чун муяссар бўлди матлубинг сенинг,
Кирди оғушунгға маҳбубунг сенинг.

То йироқсен — кўнглунга ўлдур ҳавас,
Жонинга йўқ ондин ўзга мултамас.

Эмдиким топтинг, қилиб қатъи фиروق,
Истамак не бўлғай ондин яхшироқ!

Улдурур чун тан била жондин мурод,
Ондин ўзга не бўлур ондин мурод!

Топқоч онинг ғайридин кўнглунгни уз,
Бору йўкунгни онинг ишқида туз».

СХЛІІІ

Ҳикоят

Бу Саид ул ғарқи дарёи вусул,
Ким онинг васфида ожиздур уқул.

Улки зотиға лақаб Харроз эди,
Туну кун матлуб ила ҳамроз эди

Маккада бир кун дуо вақтида хайл,
Қилдилар ҳақдин мурод истарга майл,

Ул халойиқ авлиёуллоҳ эди,
Барча ҳақ асроридан огоҳ эди.

Барчаси тақвою тоат айлабон
Ҳақни истарға муножот айлабон.

Юзни суртиб барча Байтуллоҳға
Ошнолиғ истаб ул даргоҳға,

Лек ул сирри ҳақойиқ маҳзани,
Васл боғи гулларининг гулшани.

Ул талаб аҳли аро хомуш эди.
Кўнгли ваҳдат жомидин беҳуш эди.

Эл дуо қилғонда ногоҳ солса кўз,

Оғзиға гоҳи келур эрди бу сўз —.

Ким: Илоҳий ҳар не халқ айлар талаб,
Мен топибмен чекмайин ранжу тааб.

Сенки, эл матлубисен — мен топмишам,
Истамакдин ложарам кўз ёпмишам.

Сендин айру чун эмасмен бир нафас,
Лағв эрур топқонни қилмоғлиғ ҳавас.

Мен чу васлинг бирла топмишмен кушод,
Бу талаб аҳлиға ҳам бергил мурод».

CXLIV

Яна бир қушнинг саволи

Яна бир сойил деди:— «К-эй илмкеш,
Бу сафарким кўнглумизни қилди реш.

Қатъ ўлуб шаҳ базмиға бўлсақ анис,
Тухфаи вожибдурур беҳад нафис.

Шаҳни кўрмак тухфаи, мақбул ила,
Бизни ондин огоҳ эт маъқул ила».

CXLV

Жавоб

Деди Ҳудҳуд: — «К-эй саволинг хуб эрур,
Тухфаким шоҳ оллида марғуб эрур.

Бир нима топқилки ноёб ўлғай ул,

Йўқки лаъли дурру сероб ўлғай ул.

Бордур ул маҳзанда нақди беҳисоб,
Дурру гавҳарға худ онда неҳисоб.

Ул малоик тоату тақвосидур,
Покравларнинг шариф анфосидур.

Зухд аҳлидин ибодат онда кўп
Жавҳари тақвою тоат онда кўп.

Анбиёдин ҳам риёзат беадад,
Авлиёдин ҳам ибодат беадад.

Ҳарнеким ондин шариф ўлмас гумонн,
Ул ҳамондур ондау туфроқ ҳамон.

Лек анда тухфа сўзу дард эрур
Бир асарлиғ оҳи ғампарвард эрур.

Боргоҳи иззу истиғнодур ул,
Ўз туман минг аршдин аълодур ул.

Онда кўптур иззу истиғноу ноз,
Улки йўқтур ул эрур ажзу ниёз.

Сен ўзунг бирла ниёзу дард элт,
Жисми зору жони ғампарвард элт.

Ким бу тухфа йўқтур ул даргоҳда,
Не тилар ажзу забунлуғ шоҳда.

Онда еткур сўз ила дарду фано,
Истар ўлсанг ўзни қилмоқ ошно.

CXLVI

Ҳикоят

Шаҳриёре бор эди шаҳларға шоҳ
Олам аҳли бошида зилли илоҳ.

Тожу меҳру онда кавкабдин гуҳар,
Мулки Ховар ҳаддидин то Бохтар.

Бор эди бир ўғликим, чархи кўхун,
Кўрмамиш эрди онингдек сарвбун.

Ҳусн авжи узра тобон ахтар ул,
Лутф дуржи ичра рахшон гавҳар ул.

Ҳам сабоҳат шомиди шамъи тироз,
Ҳам малоҳат гулшанида сарви ноз.

Шоҳ ани асраб ниҳоний қаср аро,
Ҳуснидин ўт тушмасун деб аср аро.

Даҳр аро офат тушарни чоғлабон,
Отланиб тушмак йўлини боғлабон.

Ул қилиб гулшан ҳарамида мақом
Боғ аро товусдек айлаб хиром.

Шаҳ чу чиқмоқдин анга монеъ бўлуб,
Ул чаманда айш ила қонеъ бўлуб.

Ногаҳон чекти ажал жомини шоҳ,
Тахтни шаҳзода қилди жилвагоҳ.

Хутбаи давлат ўқулди зотиға,
Сиккаи рифъат сўқулди отиға.

Отланиб бир кун тамошо қилғали,
Кўнгли мулки сайридин очилғали.

Кирди офат солғали майдон аро,
Солди гардун сайрини жавлон аро.

От чопиб майдонда чавгон ўйнади,
Халқ бошин гўй этиб жон ўйнади.

Қайси жонибким, таковар сурди тез,
Шаҳру мулк аҳлига солди рустахез.

Кўрган эл девонау зор ўлдилар,
Ишқ домиға гирифтор ўлдилар.

Офате солиб улусқа бас азим,
Ёнди гулшан сори андоқким насим.

Шаҳр халқи «ё раб»у ғавғо чекиб,
Ишқидин фарёду вовайло чекиб,

Қолмайин они эриштилар бори,
Қасру боғига етиштилар бори.

Шоҳи золим айлабон мулкин хароб,
Туштию қилди халойиққа итоб.

Ким: «Бу ғавғо аҳлини ҳарён сурунг
Кетмаганларни жазоға еткурунг!»

Неча сурдилар — халойиқ кетмади,

Саъю кўшиш онда кўп суд этмади.

Шаҳр халқи сарбасар мажнун бўлуб,
Балки мажнундин доғи афзун бўлуб.

Туну кун ошифтау девонавор,
Туттилар шаҳ боғи давринда қарор.

Шайху шобу ринду зоҳид хосу ом
Қилдилар ишқу жунун кўйин мақом.

Шаҳ чу элнинг саъб кўрди ҳолатин,
Ғолиб ўз ҳолига доғи ҳайратин.

Кўрди бу ғавғониким — поёни йўқ,
Чора қилмоғлиғ анга имкони йўқ.

Ул халойиқ сори пайғом айлади,
Бир кишидин бўйла эълom айлали.

«Ким, буларким ишқима мағлуб эрур,
Ҳар бири бир шеваға мансуб эрур.

Ҳар ким ўз фаннида қилсун эҳтимом,
Ҳирфасидин айласун бир иш тамом.

Бори ом ўлғонда ҳозир айласун,
Ҳар ким ўз фазлини зоҳир айласун.

Кўнглума хуш келса ҳар кимнинг иши,
Оллима бўлсун мулозим ул диши.

Они ўз базмим аро дамсоз этай,
Суҳбатимда ҳамдаму ҳамроз этай.

Дилписандим бўлмаса бўйнин узай,
Кўп уқубат бирла они ўлтурай».

Бўйла ҳукм этти чу шоҳи зулмфан,
Тушти ушшоқ оллида беҳад миҳан.

Эл бўлуб бу ваъдаға умидвор,
Ишлари кейнича туттилар қарор.

Кеча-кундуз сайъ этиб эл сарбасар,
Аҳли фазлу илму ҳар аҳли ҳунар,

Барча иштин ўзни маъзул эттилар,
Шоҳ буюрғон ишга машғул эттилар.

Борди олим нусха тасниф этгали,
Кетти мутриб савт таълиф этгали.

Шоир этти мадҳгусторлик аён,
Ким анга қилғой назар шоҳи замон.

Сурди мунши васфи узра хомани,
Ким писанд эткайму шоҳ ул номани.

Заргар ўлтирди аён айлаб ҳунар,
Ким ясағай шоҳға лойиқ камар.

Жомабоф омада қилди коргоҳ,
Қилғали зарбафт они киймакка шоҳ.

Ошкора айлади нажжор тахт,
Тўқтағай деб онда шоҳи некбахт.

Айлади қаввос ўзин санъатқа банд,
Шоҳға тушкайму деб ул дилписанд,

Ўқчи айлаб ўзни меҳнатқа асир,
Ким бу шояд шаҳға бўлғай дилпазир.

Ҳосило ул шаҳр элидин хосу ом,
Ўз ишига ҳар бир айлаб эҳтимом,

Ким бу шояд шоҳға тушгай қабул,
То муродиға онинг бўлған ҳусул.

Гарчи келса оллиға ранжу тааб,
Бўлғай ул кому муродиға сабаб.

Бир кеча ишратгоҳидин чиқти шоҳ,
Халқ шаҳқориға айлай деб нигоҳ.

Бир-икки маҳрам надими бирла ул,
Тутти шабравлар киби шаҳр ичра йўл.

То ул эл аҳволиға солиб назар,
Барчанинг сарвақтиға қилгай гузар.

Қайси бир ишгаки қилди илтифот,
Деди кўнглида шаҳи олий сифот:

«Ким бизнинг маҳзанда бу иш бордур,
Балки мундин яхшироқ бисёрдур!»

Токи етти бир ғариби зорға,
Ошиқи озурдаи афгорға.

Они қилғон ишқ жондин ноумид,

Ҳажр пайдоу ниҳондин ноумид.

Бағрининг хунобини ул нотавон,
Кўз йўлидин ҳар тараф айлаб равон.

Қон била туфроғ аро кўнглида тоб,
Ним бисмил қушдек айлаб изтироб.

Ҳар дам ўзга нолау афғон тузуб,
Нолау фарёди эл кўнглин бузуб,

Ишқ тиғи хаста кўнглин чок этиб,
Кўнглин ўзлук меҳнатидин пок этиб.

Ишқ жавридин чекиб онча ано,
Ким вужудин айлабон маҳзи фано.

Бу фано туфроққа айлаб они паст,
Ҳар сари муйиға солиб юз шикаст.

Дебки: «Ўз фаннида ҳар ошуфта ҳол,
Кўргузуб айни маҳоратдин камол.

Тонгла шаҳ базмини айлаб жилвагоҳ,
Ҳар бирига лутфлар кўргузса шоҳ.

Мангаким йўқ тухфаи жуз оҳу дард,
Найлаб ўлғаймен оларға ҳам набард?!

Лутф бўлса ё сиёсат шоҳда,
Ким манга йўл бергай ул даргоҳда.

Ўзни лойиқ лутфу эҳсонға демон,
Ким сиёсат қилғоли ҳам арзимон.

Кошки тиғи сиёсат сурса ҳам,
Ўз қиличин бўйнума еткурса ҳам,

Умрдин мунча шараф басдур манга!
Ком мундин ўзга эрматур манга!

Лек чун йўқ менда онча эътибор,
Қатлиға доғи умидим қойда бор.

Войким, муҳлик эрур дарду ғамим,
Ондин ўз ҳолимға бўлмиш мотамим».

Шоҳ кўргач бу ғариб аҳволни,
Бу ғариби зорға бу ҳолни.

Кўнглига айлаб асар меҳр этти фош,
Кирди ул вайронға ондоқким куёш.

Лутф кўргуздию кўнглин овлади,
Балки руҳин жисм уйидин қовлади.

Ошиқи бечора кўргач бўйла хол,
Ғояти ҳайратдин ўлди гунгу лол.

Қилди ул ҳолатдин айлаб кўнгли ғаш,
Меҳмон оллида жонин пешкаш.

Бил бу навъ ўлмакни жондин яхшироқ,
Минг ҳаёти жовидондин яхшироқ.

Бўйла ўлмак одамиға берса даст,
Одам эрмас жонға бўлса пойбаст.

Қилди они ишқ аро ул дарду сўз,
Руҳи шамъин машъали гетифуруъз.

Ашку куймак шамъини ҳар тийра шом,
Кўрки, айлар меҳрға қойим мақом.

Фоние истар эсанг мақсадға йўл,
Оҳу сўзу дард ила хурсанд бўл!

CXLVII

Яна бир кушнинг Худхуддин саволи

Яна бир сойил деди: «К-эй пок куш,
Раҳбарлиқ фаннида чолок куш.

Бўлди бу йўл шиддати ҳаддин фузун,
Тули онинг худ ниҳоятдин узун.

Бу бало даштин қачон қатъ эткобиз,
Асли манзилға не янглиғ еткобиз?

Бизни бу иштин хабардор айлагил,
Суръату оромин изҳор айлагил.

Шарҳ қил оғоз ила анжомини,
Аввал эмгок сўнгра айшу комини».

CXLVIII

Жавоб

Деди Худхудким: — «Аё раҳрав рафиқ,
Бу саволинг воқеъ ўлди бас дақиқ.

Чун сўрарсен бу сафар кайфиятин,
Манзилу водий нашоту шиддатин.

Ким неча водию манзилдур бу йўл,
Эмди мен шарҳ айлаю сен воқиф ўл.

Оллимизда етти водийдур¹ азим,
Ҳар бирида беҳаду андоза бийм.

Лек ҳар водийда манзил беҳисоб,
Ким ҳисобидин қилур табъ ижтиноб.

Етти водий аслу манзиллар фуруъ
Айлоли ул асл шарҳиға шуруъ.

Водийи аввал — Талаб водийсидур,
Бошлағон ул ён шараф ҳодийсидур.

Ишқ водийсидур ондин сўнгра бил,
Ул ўт ичра бору йўқни ўртагил,

Ишқ чун қилди вужудингни адам,
Маърифат водийсиға урдунг қадам.

Сўнгра Истиғноға водийдур васеъ
Пастдур жунбида бу чархи рафеъ.

Водийи Тавҳид бил, ондин нари,
Фард бўлмоқ неча борсанг илгари.

Мундин ўтсанг водийи Ҳайратдурур,
Водийи Ҳайратда кўп шиддатдурур.

Борчадин сўнг водийи Фақру фано,

Ўтмас ондин сайр ила солик яно.

Қатъ ўлур мунда сулук аҳлиға гом,
Иш бўлур ўзга қилиғ бирла тамом.

Лек манзилдин хабар бермас бирав,
Ким бу йўлдин ёнмади бир роҳрав.

Бу етти водий доғи ижмол эрур,
Лек тафсилида кўп ишкол эрур».

CXLIX

Талаб водийсининг сифати

— «Чун Талаб водийсиға қўйсанг қадам,
Оллингға ҳар дам келур юз минг алам.

Ҳар дам анда юз маломат юзланур,
Ҳар нафас минг саъб ҳолат юзланур.

Истамак ранжи кўнгулни зор этар,
Топмомоғлиғ руҳни афгор этар.

Жонни куйдурмак бўлуб маҳрумлуқ,
Васлининг миъоди номаълумлуқ.

Ранжу кўшиш санчибон жисмингға неш,
Дарди ноёб айлабон жонингни реш.

Истабон топмай дури ноёбни,
Мундадур тарк айламак асбобни.

Могу мулку ҳар недур соликка банд,
Тўрт такбири фано урмоқ баланд.

Ҳар неким ғайри талабдур ташламоқ,
Ўзни мақсад манзилига бошламоқ.

Қолмаса олам матоъидин жиҳот,
Ўзга навъ ўлғай санга ул дам сифот.

Ганждин еткай асар вайронинга,
Зоти нуридин ёруғлуғ жонинга.

Ул ёруғлуғ шавқ ўтин тез айлағай,
Ким талаб рахшин сабукхез айлағай.

Ўзда топқайсан талабни бирга юз.
Тоғлар бўлғай сенинг оллингда туз.

Жонинга еткай талабнинг роҳати,
Қолмағай ранжу таабнинг шиддати.

Дурға топқон сойи кўнглунг хослиқ,
Бўлғой осонроқ санга ғаввослиқ.

Ламъа кўргузган сойи меҳри висол,
Айлағай шоминг саҳарға интиқол.

Оллинг келса агар пили дамон,
Кўргосен пашша ҳамону ул ҳамон.

Гар йўлунгни тутса юз шеру паланг,
Бўлғай оллингда нечукким мўри ланг.

Аждаҳодин етмаган кўнглунгда ранж,
Ўйла бўлмиш бўлғай ул машъуф ганж.

Куфр ила имонға урғайсен илик,
Бу тамаъдинким очилғай бир эшик.

Чун эшик очилди не куфру не дин,
Ичкари киргач қутулдунг барчадин.

Куфру имон роҳравға кеш эмас,
Асл йўлда банди роҳе беш эмас».

СЛ

Ҳикоят

— «Подшоҳе бор эди гардунжаноб,
Махзану ганжи сипоҳдек беҳисоб.

Бор эди ул шаҳға бир зебо ўғул,
Бўлғудек Юсуф онинг оллида қул.

Меҳри ховар ҳусн аро шармандаси,
Кўйи туфроғи уза афкандаси.

Сарв онинг нахли қадиға соядек,
Ой узори меҳриға пироядек.

Ҳам қуёшдек ҳусн ила офоқгир,
Ҳам қамардек энг била гардун сарир,

Кўзи ҳар боқмоқта оламини бузуб
Ишқ элиға ўзга олам кўргузуб,

Жон олиб лаъли такаллум айласа,
Жон бериб лекин табассум айласа.

Ошиқу шайдоси онинг оламе,

Олам аҳли қатлидин кўрмай ғаме.

Кофиру усрук кўзи солиб мудом,
Дину имон аҳли ичра қатлиом.

Ўт ёлиндек рахш ҳарёнким суруб,
Ул чоқин бирла жаҳонни куйдуруб.

Олам аҳли волау шайдо анга,
Лек муфрит нозу истиғно анга.

Кўз учидин халқ сори чун боқиб,
Зулми тиғидин туман минг қон оқиб.

Ўлсалар офоқ эли парвоси йўқ,
Балки айлаб қатл истиғноси — ўқ.

Кўйида йўл топмайин пайки насим,
Онда эсмоқдин етиб жониға бим.

Гулшани сори эса олмай шамол
Ким топиб ҳар барг гулдин гўшмол,

Бир кун ул саҳрога сурди отланиб,
Ёнғали саҳро фазосин айланиб.

Юз туман мажнун эди дашт узра зор,
Барча ишқи шиддатидин беқарор,

Лек онинг сори боқарға захра йўқ,
Кўзга ул жониб назардин баҳра йўқ.

Васлиға толиб вале яхши ямон,
Топмоғи лекин кишига йўқ гумон.

Ногаҳон шаҳзодаи фархунда фар,
Солди ул саҳродаги элга назар.

Кўзи тушти икки зори хастаға,
Ишқ занжири била вобастаға.

Ҳукм човушларға қилдиким юрунг,
Ул ики девонавашни келтурунг.

Сурди чун давлатсаро сори саманд,
Йўлида ҳозир ул икки мустаманд.

Ул бирин маҳбуси зиндон айлади,
Бу бирин оллида сакбон айлади.

Ул бўлуб бандилар ичра пойбанд,
Бу бўлуб занжириларға мустаманд,

Бу балиятда эдилар муддате,
Тортар эрдилар бу янглиғ шиддате.

Дардманде айлади бир кун савол,
Ким: — «Недур сизга бу меҳнат ичра ҳол?»

Бу деди: «Меҳнат деган қайси бўлур,
Кому роҳатдур машаққат не бўлур,

Менки ишқи кўнглум ичра тўлғали,
Рози эрдим кўйида ит бўлғали.

Гарчи итларга мулозим бўлмишам,
Лек ул хайл узра ҳоким бўлмишам».

Ул дедиким: — «Ишқ этиб кўнглумга зўр,
Рози эрдимким мақомим бўлса гўр.

Гарчи ҳоло банд аромен устувор,
Васлидин кўнглум эрур уммидвор».

Бу ҳикоятларни шоҳи маҳжабин,
Эшитур эрди ниҳон айлаб камин.

Чун талабда бўйла содиқ эрдилар,
Ишқ таврида мувофиқ эрдилар.

Мунбасит бўлди шаҳи хуршидваш,
Кўнглига сўзлар бағоят келди хуш.

Фаҳм чун бу навъ ихлос айлади,
Ул иковни маҳрами хос айлади.

Чун талабда сидқдин эрди асар,
Оқибат бу навъ топтилар самар».

СЛ

Ишқ водийсининг сифати

— «Чун Талаб водийсини қилдинг тамом
Кўйғунг ул дам Ишқ водийсиға гом.

Ишқ келди машъали гитифурўз,
Дема машъал, шуълаи офоқсўз.

Ишқ аро ҳар кимса дархур бўлмағай,
Ўтқа лойиқ жуз самандар бўлмағай,

Ишқ аро поку қаландарлиқ керак,

Шуъла баҳрида самандарлиқ керак.

Куймак иштур ошиқи девонаға,
Шуъла ичра ўйлаким парвонаға.

Дема раънолар иши фарзоналиқ,
Кўпалак ҳадди эмас парвоналиқ.

Жилва айлар кўпалак гуллар уза,
Тифлларға ҳусну зебин кўргуза.

Қани пашмин кисвати девонадек,
Шуълаға урмоқ ўзин парвонадек.

Кўпалакда гарчи бўлғай рангу ҳол,
Бўлмағай парвона янглиғ сўзу ҳол.

Барча қушнинг оти булбул бўлмади,
То азалдин ишқ аро кул бўлмади.

Куймаган ишқ ичра эрмас ишқбоз,
Ошиқ эрмас улки эрмас жонгудоз.

Шод эрур ишқ аҳли ўртанмак била,
Бўлмағай бу шева ўрганмак била.

Ишқ элининг ўти келди хонасўз,
Ўйлаким аждар дами вайронасўз.

Фард эмас ушшоқ кўнгли оҳдин,
Не чиқар жуз дуд оташгоҳдин.

Олам ўртар ишқдин тушкан ёлин,
Сўзнок эткон ҳаводиндур чоқин.

Ишқ ўтиға ошиқи пок ўртанур,
Барқдин андоқки хошок ўртанур.

Дема ошиқ кўнглини оташзада —
Ким они ишқ айламиш оташкада.

Гар тушар оташкада ичра киши,
Не бўла олғай жуз ўртанмак иши.

Кимса бўлди ишқ аро тушкан дам ўт,
Ўтқа неким тушти бўлди ул ҳам ўт.

Ишқ ўртар ким сориким ойланур,
Ким тушар ўт даврасиға ўртанур.

Ишқ саргардони эрмасдур уюн,
Ким эрур жисмиға ўт тушкон қуюн.

Ишқ аро лозимдурур ўртанмак — ўқ,
Ўт аро куймақдин ўзга чора йўқ.

Ишқ авжидин қаёнким тушти барқ,
Жонни айлар шуъла селобида ғарқ.

Ишқ барқи хонумонни куйдурур,
Хонумон йўқким, жаҳонни куйдурур.

Тарки жон ошиққа варзиш онглағил,
Ёр учун ўлмак камин иш онглағил.

СЛИ

Ҳикоят

— «Асмаъий ҳаж сари эрди раҳнавард,
Кўрди бир манзил аро ашжору вард.

Сабза бирла гул аро бир чашма су,
Фулғули ҳайвон сувидин нуктагу.

Равшану покиза ошиқ жонидек,
Ориғ онинг дидаи гирёнидек.

Асмаъий ул сув ёқосида даме
Ўлтуруб ювди замиридин ғами.

Табъи ул манзилда кўргач интиқош,
Кўрди чашма бошида бир тахта тош.

Онда ёзилғонки: — «Эй аҳли Ҳижоз¹,
Чорасин онинг чу билгайсиз бу роз.

Кимса бўлса ишқ зори найласун,
Бўлмаса сабру қарори найласун?»

Асмаъий чекти қалам бирла давот,
Ёзди ул таҳрирнинг остида бот:

«Ким бу варта ичра истар поклик,
Қилмасун фош этколи бебоклик».

Сўз жавобин бўйла чун соз айлади,
Манзилидин рихлат оғоз айлади.

Тонгласи айлаб яна ул ён гузар,
Ул битилган тошқа солди назар.

Кўрдиким ул хатки сурмуштур қалам,
Бурноғи котиб яна сурмуш рақам:

«Ким агар ул ошиқи озурда жон,
Бўлса поку тутса ишқин ҳам ниҳон,

Лек ул шавқу муҳаббат шиддати,
Тез ўлуб, тоқ ўлса онинг тоқати,

Васл бўлса эҳтиёжи найласун,
Топмаса бу иш иложи найласун?»

Асмаъий кўргач бу муҳлик розни,
Тортти килки фусун пардозни.

Ёздиким: «Ул нотавони дардманд,
Ким анга ишқ ичра ёздим бўйла панд.

Топмаса ул панд бирла ихтисос,
Ўлсуну ишқ ўтидин бўлсун халос».

Носиҳи бераҳм бу муҳлик жавоб,
Ёзиб ўтти чашмадин айлаб шитоб.

Бир кун айлаб ул навоҳийда ҳаял,
Тонгласи ул ён яна сурди жамал.

Ким яна ошиқ жавобин онглағай,
Бедили ғойиб хитобин онглағай.

Кўрди ул чашма бошинда бедиле,
Ишқ ичинда умридин беҳосиле.

Ошкоро пайкаридин зорлиғ,

Рангу вазъидин аён беморлиғ.

Халқ кўнглин бузғудек ҳоли онинг,
Ҳал бўлуб ишқ ичра ишколи онинг.

Бошин ул тош узра ул янглиғ уруб,
Ким икисин бир-биридин синдуруб.

Чашма сувин қони айлаб лолагун,
Сув сари тош устидин боши нигун.

Ул насиҳатким анга носих етиб,
Бедил ул сўз бирла тарки жон этиб.

Жонни ҳижрон шиддатидин қутқориб,
Ишқ аро гўё ётур ўздин бориб.

Асмаъий кўргач бу ҳоли булғажаб,
Кўнглига санчилди юз ниши тааб.

Тўнни чок айлаб, амома тошлади,
Панди мақтулиға мотам бошлади.

Ҳол кўрмайдур эди мундин қотик,
Навҳа бирла йиғлади оччиқ-оччиқ.

Кўнглин ул иш асру маҳзун айлади,
Чок этиб бир они мадфун айлади.

Чун шаҳид эрди ҳалок ўлғон бадан,
Жисмиға қонлиғ либос ўлди кафан».

Фониё, ишқ ичра фоний бўйла бўл,
Бўлмаса сабру шикебинг, бўйла ўл.

Кимга бу ўлмак насиб этса худо,
Юз туман жон бўйла ўлмакка фидо.

СЛИИ

Маърифат водийсининг васфи

— «Маърифат водийсин ондин сўнгра бил,
Дашти бопоёнлигин наззора қил.

Кимки бу водийға бўлди муттасиф,
Топти анда ҳолларни мухталиф.

Водиедур юз туман минг онда йўл,
Ул бу бир келмай, онингдекким бу ул.

Ихтилофи жузв ила кул мундадур,
Ким тараққию таназзул мундадур.

Юз туман раҳрав кўрарсен беқарор,
Ҳар бири бир йўлни айлаб ихтиёр.

Ўз борур йўлиға ҳар бир муфтахир,
Йўлни айлаб ўз йўлиға мунҳасир.

Бу они тутмай мусаллам, ул муни,
Ҳар бир ўздин ўзга кўрмай ул буни.

Пашша онда раҳнаварду пил ҳам,
Пашша анда тойиру Жибрил ҳам.

Мусию¹ Фиръавн² онда роҳрав,
Бил яқинким бирдек эрмас бу икав.

Маҳдию³ Дажжолға⁴ йўл мазҳаби,
Лек тенг бўлмай Масиху⁵ маркаби.

Аҳмаду Бу Жаҳлб этиб онда зухур,
Бу тушуб зулматқау ул ғарқи нур.

Даъб анда сайр этиб яхши ямон,
Мўъмин онда солику кофир ҳамон,

Лот лосин дайр эли айлаб паноҳ,
Каъба аҳли лек ло илоҳа иллаллоҳ.

Куфр аҳли лотни огоҳ дебон,
Лек ислом аҳли иллаллоҳ дебон.

Мухталиф бўлмай не бўлсун мунда иш,
Чун бу янглиғ мухталиф бўлди равиш.

Мундин айтибтур набии роҳбар,
Ким улусқа ҳақ сари бўлса сафар.

Истасанг йўл касратиға адду ҳад,
Халқ анфоси била тенг бил адад.

Ҳам бари дурди эмас, ҳам борча соф,
Биззарурадур улусқа ихтилоф.

Бу маҳалда гар гадодур, гар мулук,
Ҳар бир ўзга йўл била айлар сулук.

Нафс чун бўлди маҳалли ихтилол,
Лозим ўлди мунда авсофу камол.

Мунда соликка тафовут бўлди фош,

Анга меҳробу мунга бут бўлди фош.

Бўлди ўз ирфони ҳар кимга сифат,
Кўп тафовут қилди пайдо маърифат.

Ҳар киши ўз таврида истаб камол,
Қилди водий тай қилурға иштиғол.

Гар сулук атворида тағйир эди,
Мақсади лекин борининг бир эди.

Йўл агар эгри эди ё эрди туз,
Ё йироқ ёхуд яқин кўргузди юз.

Баъзи ўлди, баъзи итти йўл аро,
Баъзи аввора бўлуб ҳар қўл аро.

Бўлмади ҳар йўлни чун қатъ этмаган,
Бўлмади мақсадға доғи етмаган.

Маърифат хуршиди чун қилди тулуъ,
Ҳар ким ўз мақсудиға айлаб ружуъ.

Ўз сулукига натойиж истади,
Қилмоқ ўз нақдини ройиж истади.

Чунки партав солди ул покиза нур,
Бўлди ҳаркимнинг камолиға зухур.

Топтилар ҳаркимки чекмиш эрди ранж,
Ўз сулуки ранжининг хурдида ганж.

Чун сулук ичра кўп эрди ихтилоф,
Кўпраги дурд эрди, лекин ози соф.

Ким равишда софи эрди машраби,
Бор эди ул тобеъи шаръи наби».

CLIV

Ҳикоят

— «Бас муносибдур, эшит, бу можаро,
Нақл мундоқдурки: Ҳиндистон аро.

Туштилар бир навъ ила жамъи басир,
Ё мусофирлиғ била ёхуд асир.

Сўнграким берди аларға рўзгор,
Маскану маъволари ичра қарор.

Бир киши сўрди: — «Кўрибсизларму пил?»
Дедилар: — «Ҳов!» ойтти: — «Айтинг далил!»

Чун алар кўрмайдур эрдилар они,
Яхши ҳам сўрмайдур эрдилар они.

Ҳар бири бир узвига суртиб илик,
Ҳосил айлаб эрдилар ондин билик.

Қўлларин мас айлаган деди: — «Сутун»,
Қорнин эткон мас дедиким: — «Бесутун».

Ул бири ким мас хартум айлади,
Аждаҳо андоми маълум айлади.

Ул бириким тишларин қилди баён,
Дедиким икки сўнтак бўлди аён.

Қуйруғидин улки кўргузди хабар,
Деди бир афъи осилмишдур магар.

Бошиға ул бирки суртуб эрди қўл,
Бир қиёнинг тумшуғи шарҳ этти ул.

Улки еткурди қулоғиға овуч,
Деди таҳрик ичра икки елпигуч.

Борчаси умъё юзидин сўз деди,
Гарчи ул сўзлар бори воқъе эди.

Лек нуқсон эрди тақрир ичра кўп,
Йўқ эди тартиб тағйир ичра кўп.

Чун ҳакими комили ҳинду нажод,
Пилбонлиғ шевасида устод.

Бўлди ул тақрирларға мустамеъ,
Нақл қилғонларға бўлмай мумтанеъ.

Деди ҳар бир улча воқиф эрдилар,
Пил ҳолидин нишоне бердилар.

Бир-бирининг сўзига айлаб хилоф,
Гар жадал қилдилар эрдилар маоф.

Ҳар бири ўз билганидин деди сўз,
Солмоғон эрди бири пил узра кўз.

Лек жамъ ўлғонда бу барча сифат,
Пилға ҳосилдур улдам маърифат.

Комили бийноға чун эрди яқин,
Бетакаллуф деди бори сўзни чин».

CLV

Истиғно водийсининг баёни

— «Водий ондин сўнгра Истиғнодурур,
Онда тенг аълоу гар аднодурур.

Ҳар дам истиғно ели бўлғонда тез,
Солибон офоқ аро юз рустахез.

Ёғиб истиғно саҳобидин ёғин,
Юз туман оламини сув элтур соғин.

Етти дарё онда бир қатра матар,
Етти кўк хашхош чоғлиғ мухтасар.

Етти дўзах онда бир учкун киби,
Секкиз учмоғ онда бир шудрун киби.

Мўрларға тўъма онда барча шер,
Пашшаси пил овламоққа бас далер.

Етти кишвар ичра шоҳе қаҳрамон,
Бир гадо онда ҳамону ул ҳамон.

Тиғи қотил тортибон юз минг черик,
Кўзга келмай онда қоқимча ирик.

Аждаҳоким кўкни чеккай дам била.
Онда яксон риштаи Марям¹ била.

Бўлди минг хайли малоик бартараф,

Ногаҳ одам кийди бир тожи шараф.

Бўлди юз минг жисмдин бегона руҳ,
Токи киштибонлиғ ойин қилди Нуҳ.

Юз туман Намрудни² пашша залил,
Қилди то ўтни чечак қилди Халил³.

Бўлди юз минг тифлнинг қони ҳадар,
То Калимуллоҳ⁴ бўлди тожвар.

Боғлади зуннор юз минг аҳли дин,
То Масих анфосидин жон топти тин.

Тўкти юз минг қон бу золим кўҳна дайр,
То Муҳаммад⁵ бўлди бир тун арши сайр.

Мунда яксон келди йўқу бор ҳам,
Аҳли дину зумраи куффор ҳам.

Минг йил ар Заҳҳок⁶ улустин тўкти қон,
То Масих ўлган баданға берди жон.

Ёки Бухтуннаср қилди зулму кин,
Ёки Нўширвонға⁷ адл ўлди қарин.

Иккисининг мунда бирдур ҳукми бил,
Кел бу истиғно сари наззора қил.

Юз туман хуршид агар бўлса адам,
Бўлди соғин чарҳдин бир зарра кам.

Ерга сингса юз туман баҳри амиқ,
Қатраи ўккулди, тутғил, эй рафиқ.

Куйса гар юз минг туман хуру пари,
Куйди, тут бир пашшаи синғон пари.

Ел совурса бу тўққуз афлокни,
Дам учурди онглағил хошокни.

Қофдек юз тоғнинг йўқ бўлмоғин,
Ер юзидин бир қум ўқсулди соғин.

Сидра шохи бирла тўбий бўлса йўқ,
Ўксуди, тут бешадин бир ёфроғ — ўқ.

Онда тенг кўр гумраҳу огоҳни,
Дайр кўйи бирла байтуллоҳни.

Бирдурур гар Каъба бирла буткада,
Бўлсалар маъмур ё оташзада.

Минг яшар пил тонгла туғқон ёшча,
Чархи аъзам донаи хашхошча.

Куфр ила динға чу тенг миқдордур,
Мунда иш соликка бас душвордур».

CLVI

Ҳикоят

— «Икки шатранж ўйноғучи устод,
Арсаи шатранжга айлаб кушод.

Икки жонибдин бўлуб оромгир,
Тўктилар ўртада шатранжи кабир.

Ҳар тарафдин бир шаҳ ўлди ошкор,
Борча ойину сипоҳи шоҳвор.

Ҳар бирига бир вазири руст гом,
Ёна бир фарзину лекин каж хиром.

Ул иковдин бири Рум аҳлиға шоҳ,
Ёна бир занг аҳлига кишварпаноҳ.

Устод ул шоҳ ила хайлин териб,
Сафлариға зебу оройиш бериб.

Кинаварлар от солиб майдон аро,
Лаъблар зоҳир қилиб жавлон аро.

Ҳам тузуб майдони разму ҳам ҳисор,
Бўлса мағлуб этколи ул ён қарор.

Сафлар ичра пил ила зуррофа ҳам,
Рух била даббобау кашшофа ҳам.

Ҳам ёёқ черик сипоҳ оллида чуст,
Қилғали ҳангома ойинин дуруст.

Ҳарб аҳли ҳам уруш расмин тузуб,
Кўп ўюн ҳам бир-бирига кўргузуб.

Қайси бирким ўз сипоҳин беркитиб,
Бузғоли ул бириси тадбир этиб.

Ўртада зоҳир бўлиб аъжубалар,
Балки беҳад юзланиб мансубалар.

Мунда кўп гурду сипаҳсолар ҳам,

Зоҳир айлаб лаъб ҳам, пайкор ҳам.

Имтидод онча топиб бу размгоҳ,
Ким черик тортиб урушқай икки шоҳ.

Балки кўпрак ҳам ўтуб ондин замон,
Ким урушқай икки шоҳи қаҳрамон.

Мунча ойину сипоҳу карру фар,
Қалъау майдону жавлону мафар.

Ҳам буронғор, ҳам жувонғор кинсигол,
Ҳам яна ғулу ҳировулда бу ҳол.

Ҳар сипаҳбад ўғли оллинда юруб,
Ондин аввал ўзни ишга еткуруб.

Размгоҳ майдони қатъ ўлғоч тамом,
Ўз атосиға бўлиб қойим мақом.

Бир ёёқ ҳам бир қироқдин раҳнавард,
Ким мусоид бўлса чархи тезгард.

Чунки майдон вусъатин рафъ айлағай,
Бир черикни ёлғуз ул дафъ айлағай.

Онча ойиндин тўла бу размгоҳ,
Ким урушта икки шоҳи кинахоҳ.

Ҳар бирида юз туман навхоста,
Бўлмағай мундоқ масоф ороста.

Ҳам ишида мунча ойин ўлмағай,
Ҳам элида мунча тазйин бўлмағай.

Мунча бунёду масофу кину разм,
Чун ўюнчи йиғмоғиға қилди азм.

Арсанинг бир гўшасин бот, йўқки, кеч,
Тортибон бузғоч, бу мажмуъ ўлди ҳеч.

Не қолур ул разм ила киндин асар,
Не ҳамул тартибу ойиндин асар.

Мунча мазкур ўлғон ойину русум,
Разм тартибида бир ёндин ҳужум.

Ҳеч ўлур ул навъким ақли дақиқ,
Неча зоҳир айласа фикри амиқ.

Ҳечликдин ўзга топмас бир пашиз,
Ўйлаким бир хаста юз ёшар каниз.

Боғлабон бир пора бўзда бешу кам,
Ўтқа они ташлай олғой, сувға ҳам.

Чун тазалзул тушти ул бунёдға,
Не тафовут айлағай устодға.

Чун харита ичра боғланди бори,
Шаҳ қуйидур ё пиёда юқори.

Ул ҳам истиғнодин осоридурур,
Балки ондин бир номудоридурур.

Бас бу тамсиле сари наззора қил,
Асли истиғнони юз минг мунча бил.

Чун бу маъни сори бўлдунг раҳшунос,
Барча ишни айлагил мундин қиёс.

CLVII

Тавҳид водийсининг таърифи

«Водийи Тавҳид ондин сўнгра бил,
Фард ўлуб тажрид ондин сўнгра бил.

Чун бу водий сори сайринг қўйди гом.
Фарду яктолиғ санга бўлди мақом.

Чун бу водийға ниҳоят топти сайр,
Мунда бир бил юз туман минг бўлса тайр.

Борчаға кому ҳаво тажрид ўлур,
Борчаға лаҳну наво тафрид ўлур.

Бу равишларға чу етти ул кашиш,
Борчаға бирликда ким бўлмоқдур иш.

Бирда бирдин ҳосил бўлди бир адад,
Йўқ хирадқа мунда дам урмоққа ҳад.

Чун сенинг олингға тушти бўйла печ,
Билки эрмиш бирдин ўзга барча ҳеч.

Бир бўлу, бир кўру, бир де, бир тила,
Майл қилма мунда иккилик била.

Иккилик бу йўлда аҳволлиқдурур,
Сирри ваҳдатдин муъатталлиқдурур».

CLVIII

Ҳикоят

«Бўлди чун Мансур¹ тавҳиди дуруст,
Ким «Анал — ҳақ!» эрди алфозида чуст.

Кўп насиҳат қилдилар арбоби дин,
Ким бу эрмас шеваи аҳли яқин,

Кўп сулук аҳлиға кашф ўлуб бу ҳол,
Ҳам адаб асрабдурур, ҳам эътидол.

Сен доғи бу даъви изҳор айлама,
Нафсни муставжиби дор айлама.

Мастроқ чун тушмиш эрди жом анга,
Йўқ эди бу нағмадин ором анга.

Онга бир кўн воқеъ эрди турфа ҳол,
Ҳар дам элтур эрди они бу хаёл.

Ким Расулуллоҳға бўлғоч бу мақом,
Ким буроқин айлади гардунхиром.

Етти бирлик гавҳаридин тож анга,
Бўлди ваҳдат пояси меърож анга.

Қоба қавсайн авжи ҳосил айлади,
Ли маъ Оллоҳ қурби восил айлади.

Бу хитоб ўлғонда тенгридин насиб,
Ким неким комингдур — иста, эй ҳабиб.

Тенгри лутфи узрхоҳин истади,
Осий умматнинг гуноҳин истади.

Онча базл ғолибу лутфи амим,
Онча лутфи муфриту хулқи карим.

Бовужуди бу ҳақ эткай илтимос,
Истагил деб лутф қилғай беқиёс.

Осий уммат журмин этгунча талаб,
Илтимос этса эди шоҳи араб.

Ким азалдин то абад ҳаркимки йўл,
Эгри бормиш борчанинг ғаффори бўл.

Раҳмат эткил борчаға исён била,
Журмидин кеч борчанинг ғуфрон била.

Не учун ул маъдани сидқу сафо,
Қилди эркин мунча бирла иктифо.

Бош уруб кўнглидин онинг бу хаёл,
Дам-бадам айлар эди бу қилу қол.

Они бу андиша помол айлабон,
Ажзу ҳайрат илкида лол айлабон.

Ким Расулуллоҳ анга бўлди аён,
Мушкили ҳаллин бу навъ этти баён.

К-эй фузул айвонида ўлтурғучи,
Лофи ваҳдатдин «Анал — ҳақ» урғучи.

Билмадингким, ул сифат олий буруж,

Ким мен айлаб эрдим ул оқшом уруж.

Онда менликнинг хаёли йўқ эди,
Балки бу лафз эҳтимоли йўқ эди.

Элтган ул эрди, бошлағон ҳам ул,
Истағон ҳам ул, бағишлағон ҳам ул.

Сен ажаб қўтаҳназарлиқ айладинг,
Бўйла ерда бибасарлиқ айладинг.

Ким онингдек водийи Тавҳид аро,
Гулшани тажрид ила тафрид аро.

Ҳамл қилдинг менлику сенликка йўл,
Бу иккилик васфидин пок эрди ул.

Ул эди дегон ўзи, берғон ўзи,
Базл аро сочқон ўзи, тергон ўзи.

Ул рақам пок эрди менлик рангидин,
Нағмаси фард иккилик оҳангидин.

Онда мен сенлик тахайюл айлаган,
Иккилик нақшин тааққул айлаган.

Ғайри аҳволлиқ эмастур, бил муни,
Хотирингдин маҳву зойил қил муни!»

CLIX

Ҳайрат водийсининг сўзи

— «Водийи Тавҳид қатъ ўлғон замон,
Водийи Ҳайрат кўрунур бегумон.

Ҳар нафас етмас киши бошига тиғ,
Бош урар минг оҳ ила юзминг дариг.

Ҳайрат айлар тилни гунгу лол ҳам,
Ақл зойил, ҳушни помол ҳам.

Кечау кундузга боқса ҳар неча,
Онгламас кундузмудур ёхуд кеча.

Йўқни билмас, борини ҳам онгламас,
Не бўларни тонглару не тонгламас.

Ҳар негаким солса кўз ҳайрон бўлур,
Бўйла ҳайронлиғда саргардон бўлур.

Мунда чун қўйди қадам аҳли равиш,
Онга ҳайронлиғдин ўзга бўлмас иш.

Ҳарне касб айлаб эди тавҳидаро,
Водийи тафрид ила тажрид аро.

Барчаси ондин бўлур маҳву адам,
Йўқки ҳосил қилғоликим ўзи ҳам.

Сўрсаларким бормусен ё йўқмусен,
Ҳеч қайси ё иккиси — ўқмусен.

Бера олмас ҳеч қойсидин жавоб,
Бору йўқлуққа қила олмас хитоб.

Уртада ё бир тараф ё ташқари,
Чиркада ёхуд кейин ё илгари.

Ҳеч қайсида ўзин билмас яқин,
Ҳайрат айлар они хориж борчадин.

Фоний эрканнию боқинлиғни ҳам,
Маст эрканнию соқийлиғни ҳам.

Ўзининг мавжуду маъдумин доғи,
Зотининг мажхулу маъдумин доғи.

Боқса ҳарён ҳайратин афзун топар,
Ўзни ҳайрат ичра дигаргун топар.

Дерки ошиқ эрконимни тонгломон,
Кимга эрконнию лекин онгламон.

Боқибон ҳар зарраға зарротдин,
Ҳайрат айлар нафйи ё исботдин,

Бу мақом ичра эрур асру ажаб,
Бир туганмай минг келур ўтру ажаб».

CLX

Ҳикоят

«Бор эди бир хисрави офоқгир,
Ходими даргоҳи юз соҳиб сарир.

Мулки онинг қирвондин қирвон,
Қирвон то қирвон ҳукми равон.

Пардада эрди ниҳон бир гавҳари,
Ҳуснининг шармандаси хуру пари.

Хўблуг бўстони ичра нахли ноз,

Қайси нахли ноз, сарви сарфороз.

Жон шабистонида шамъи дилпазир,
Шамъ йўқким машъали меҳри мунир.

Айни ноз ичра балойи жон кўзи,
Кўрмаган ондоқ бало даврон кўзи.

Зулфи холи фитнадин анбар фишон,
Фитна ул янглиғ киши бермай нишон.

Оразида лаълу анфоси фасих,
Иттисол айлаб қуёш бирла масих.

Васли уммидида соҳибжоҳлар,
Балки соҳибтахт олий шоҳлар.

Кимсага бўлмай муяссар бу мурод,
Ким, кўнгул қилғай онинг васлиға шод.

Ул ҳам эл маҳрамлиғин қилмай ҳавас,
Икки ёндин қатъ ўлуб бу мултамас.

Яъни улким бўлса даврон ичра тоқ,
Жуфт анга не навъ тушкай иттифоқ.

Даъби бу янглиғ эди жорий онинг,
Эл бўла олмай харидори онинг.

Иттифоқо бир кеча туш кўрди ул,
Пайкареким тоқатиға урди йўл.

Рухдин бўлгон мужассам пайкари,
Ҳусн авжи узра меҳри ховари.

Сафҳаи хуснида мушкомез хат,
Холи ул янглиғки хат узра нуқат.

Сарвдек саркашлику раънолиғи,
Гул киби нозиклуку зеболиғи,

Бу чароғи меҳру, ул — бадри мунир,
Иккиси бир тахт уза оромгир.

Дам-бадам нўш айлабон жоми висол,
Бир-бирисидин олиб коми висол.

Чун бу уйқудин кўз очти гулузор,
Итмиш эрди кўнгли мулкидин қарор.

Ортар эрди дам-бадам шайдолиғи,
Бўлғудек эрди аён расволиғи.

Ҳар замон ул тушни айлаб орзу,
Кўздин элтиб эрди лек уйқуни су.

Кўнглидин осойишу коми кетиб,
Ҳам кеча, ҳам кундуз ороми кетиб.

Бир кун ортиб ҳажр дардидин малол,
Чиқти олий қаср уза ошуфтаҳол,

Ҳар тараф боқиб кўнгул таскиниға,
Йўл тилаб сабру шикей ойиниға.

Ногаҳон кўз солди, тортиб дуди оҳ,
Бир тарафким базм тузмиш эрди шоҳ.

Тушта кўрган кимсага тушти кўзи,
Оҳ уруб ўз ҳолидин борди ўзи.

Навжавоне эрди шаҳ худдомидин,
Даҳрнинг сарфитнаи аёмидин.

Ул доғи чун солди кўзни бу тараф,
Ишқ ўқиға кўнглини топти ҳадаф.

Тушти ошуб ўйла жони зориға,
Ким асар қилди тани афғориға.

Кўнгли мулки ичра тушти кўзғолон,
Жони қасдига ёвушти кўзғолон.

Ҳушу сабри қолмади ўз ҳолида,
Ўзи ҳам борди алар дунболида.

Ўтти оқшомғача аҳволи ирик,
Не ўлук топиб ўзини, не тирик.

Тун саводи ерга бўлғоч пардапўш,
Зоҳир этти пардадин юз минг хурўш.

Тонгға тегру ҳолати афғон эди,
Оҳу ашки ўйлаким тўфон эди.

Тонг қуши қилғоч саҳар сиррини фош,
Тунгача урмоқ эди кўксига тош.

Икки ёндин бўйла савдо солди ишқ,
Икки кишвар ичра яғмо солди ишқ.

Навжавон ишқ ичра гарчи зор эди,

Кўп фусун бирла ўзин асрор эди.

Лек маҳваш беқарор эрди бәсе,
Ишқдин зору низор эрди бәсе.

Кўрди борғудек илиқдин ихтиёр,
Ишқи расволиққа тутқудек қарор.

Қилди чун бечоралиғ бехад зухур,
Чора жўлуқ шевасин кўрди зарур.

Ўтти ихфо айламакдин чун иши,
Дедиким, йўқ чора то билмас киши.

Бор эди икки мувофиқ маҳрами,
Шодлиғ бирла ғам ичра ҳамдами.

Чорагарликда муқаррар ҳар бири,
Соҳиру шўху фусунгар ҳар бири.

Макри афсун ғоятиға еткучи,
Пашша бирла пилни жуфт эткучи.

Ўйлаким пашша ўзин кўрмай кичик,
Пил ўзин топмай улуғроқ жуссалик.

Ҳар бирига реву афсуну фиреб,
Ишқ бирла жамъ қилғунча шикеб.

Бовужуди бу бири хуш нағма руд,
Чолғучию чеккучи бу бир суруд.

Чун мувофиқ тортиб ул созу наво,
Зухра буржидин қилиб этмак ҳаво.

Бу бири сози унидин жон олиб,
Нағмадин ул бир баданға жон солиб.

Бу чолиб соз, ул бири чеккач хуруш,
Тарки ҳуш айлаб, эшиткач аҳли ҳуш.

Моҳвашқа бўйла еткоч шиддати,
Ул иковни истаб этти хилвате.

Деди, ҳолин йиғлабон оччиғ-оччиғ,
Ким нечук ишқ айламиш ҳолин қотиғ.

Тушта кўрган они маҳзун қилғонин,
Кўрган уйғоқликда мажнун қилғонин.

Ул йигит ишқида зор ўлғонни ҳам,
Волау беихтиёр ўлғонни ҳам.

Дебки: — «Сиз икки рафиқи дилнавоз,
Шиддатимға бўлмағайсиз чорасоз.

Хорхорим халқ аро гул қилғуси,
Пайкаримни бу ўтум кул қилғуси.

Куймоғимдин ҳеч ғам йўқтур манга,
Ўлмагимдин ҳам алам йўқтур манга.

Лек номус ўлтурурким кўп газаф,
Зоҳир айлаб мен уруб тақвода лоф.

Ҳам отам номусидин беҳолмен,
Ким онинг шарҳида гунгу лолмен.

Ким нечук шоҳи фалак миқдор эрур,
Рўзгориға бу иш кўп ор эрур.

Юз менингдек ўлса ондин бок йўқ,
Ўйлаким дарёда бир хошок йўқ.

Шаҳни беномуслиққа тоқатим,
Йўқ учун бу ишта ортар шиддатим.

Мен дедим ҳолимни эмди сиз билинг,
Ўлтиринг ёхуд иложимни қилинг.

Тавсан эрдим, ишқдин бўлдум забун,
Ожиз ўлдум гарчи бор эрдим ҳарун.

Хотири ношодима раҳм айлангиз,
Нолау фарёдима раҳм айлангиз».

Чун етишти ул иковга бу нидо,
Дедилар, оллинда жон айлаб фидо.

— Айлоли бир чораким ул нозанин,
Андоқ ўлғай санга маънусу қарин.

Ким бу ишни ҳеч одам билмагай,
Қайси одам — ул пари ҳам билмагай.

Сен шикебо бўл вале бир неча кун,
Ҳар дам оху нола бирла чекма ун.

Чун муродинг ишта ихфодур базе,
Бизга бу ихфо таманнодур базе.

Васлға чун бўлди уммеди хусул,

Моҳваш сабру шикеб айлаб қабул.

Икки доноға тааммул бўлди иш,
Туздилар матлуб ила бориш-келиш.

Ул йигитга айлаб ўзни ошно,
Ишқдин кўнглида топтилар ано.

Анга зоҳир қилдилар макру фиреб,
Ким аларға сайд бўлди ул ғариб.

Бу бири бўлди ано, ул бир сингил
Дедилар: «Чорангни биздин онглағил.

Гарчи аҳволингни қилмассен аён,
Лек билдукким нединсен нотавон.

Ишқ кўнглунг мулкин этмиш поймол,
Ҳажринга биздиндур уммиди висол».

Ул йигит бу нуктадин хурсанд ўлуб,
Жондин ул иккига ҳожатманд ўлуб.

Неким ул икки деса фармон била,
Бу бири айлаб итоат жон била.

Корвонлар тез этиб бозори шайд,
Қилдилар ул турфа қушни ўйла сайд.

Ким дегачким, қўй бизинг манзилға гом,
Нотавон азм этти ул ён шодком.

Туздилар шоҳона базми дилпазир,
Бода ичти ишқ аро бўлғон асир.

Чун қадаҳ кайфияти бўлди аён,
Айлар эрдилар ҳикоятлар баён.

Ишқу ошиқликнинг ўту дудидин,
Васл ила ҳижрон зиёну судидин.

Ошно сўзлар мурағғиб розлар,
Онча шарҳ эттилар ул дамсозлар.

Бўйла сўзларда тутуб жоми мурод,
Номурод ондин топиб коми мурод.

Май била ул нукталардин навжувон,
Ишқ аро ул навъ бўлди нотавон.

Ким анга юзланди гунгу лоллиқ,
Ҳар замон ўз ҳолидин беҳоллиқ.

Бу маҳалда чектилар дилкаш суруд,
Чолибон ҳуш олғучи ҳуш нағма руд.

Нотавон ул навъ қилди тарки ҳуш,
Ким дегайсен ҳушбар май қилди нўш.

Тун қоронғу эрдию беҳуд ҳариф,
Комронлиғ айлаб ул икки зариф.

Ишда бўлмай суст, айлаб жидду жаҳд,
Ҳозир эттилар равон бир турфа маҳд.

Они маҳд ичра солиб айлаб шитоб,
Гом урарда зоҳир айлаб изтироб.

Моҳваш базмиға ҳозир қилдилар,
Сарву гулға васл зоҳир қилдилар.

Онда худ омода асбоби тараб,
Мунтазир хилватда моҳи нўшлаб.

Ким етурдилар ул икки чорагар,
Маҳд аро бир сарв қадди сиймбар.

Моҳмаш тахти уза еткурдилар,
Ойни хуршидқа топшурдилар.

Моҳваш васл ичра бўлғоч комёб,
Дедиким, қаҳгилға урдилар гулоб.

Хушсизға атр чун топти машом,
Кўз очиб кўрди беҳиштойин мақом.

Ёнида ул ғайрати хуру пари,
Кўнглини зор айлаган маҳпайкари.

Кўпуб ўлтурди ажаб ҳолат била,
Боқти ҳарён юз туман ҳайрат била.

Остида кўрди бийик шоҳона тахт,
Ёнида мунис шаҳи фархунда бахт.

Деди: «Ё рабким, не ҳол эркин бу ҳол,
Тушму уйғоғлиғму эркин ё хаёл!»

Берди маҳваш лутф ила таскин анга,
Кўргузуб коми висол ойин анга.

Ким туш эрмастур бу, эй бетобу хуш,

Шукр этиб қил эмди жоми васл нўш.

Истабон ичти пари бир жомни,
Сўнг анга тутти майи гулфомни.

Соқийи Узро¹ узори ҳуллапўш,
Ҳушсизга чун ичурди неча қўш.

Жоми май урди ҳижоб ўтиға су,
Беҳижоб ўлди тариқи гуфту — гў.

Ошиқи маҳзуну маъшуқи ҳазин,
Бўлдилар ишрат уйида ҳам нишин,

Андоқ ўлди бирлик ойинираво,
Ким икилик ўртадин бўлди сиво.

Ҳар тарабким бўлғай имкони ҳавас,
Бир-биридин топти икки ҳамнафас.

Бетаҳаши ўйла ойини вифоқ,
Ким онинг шарҳи адабдиндур йироқ.

Ҳам йигит муштоқу ҳам муҳтож қиз,
Юзга юз қўюб, оғиз узра оғиз.

Ўзгани мундин қиёс этмак бўлур,
Ғояту имкониға етмак бўлур.

То саҳар бу навъ эди айшу нашот,
Икки ёндин бетаҳоши инбисот.

Субҳ чун айларга тун розини фош,
Бўлди ер мушки уза кофурпош.

Май дағи зоҳир қилиб беҳад сурур,
Элтиб эрди базм аҳлидин шуур.

Ким ул икки пардапўши пардавар,
Бўлдилар, ул парда ичра нағмагар.

Базм элидин ғорати хуш эттилар,
Ул йигитни ўйла мадхуш эттилар.

Ким йиқилди заъф они беҳол этиб,
Ғаш била идроки ҳолидин кетиб.

Чорагарларға бу иш чун берди даст,
Маҳд аро бедилни айлаб пойбаст.

Нақл қилдилар ҳамул кошопаға,
Ошиқи ғамхорани ғамхонаға.

Мастлиғ уйқусиндин бўлгач фароғ,
Тонг елидин ҳолиға келди димоғ.

Кўз очиб бедил тааммул айлади,
Ўтган аҳволни тахайюл айлади.

Оқ уруб чиқти димоғидин тутун,
Тош ила қўймади аъзосин бутун.

Ўз-ўзи бирла қилиб кўп можаро,
Айлади кўзига оламини қаро.

Навҳа тузди ашки анжумрез ила,
Бошлади ошуб рустохез ила.

Васл базмин чун хаёл айлар эди,
Нолаи мажнун мисол айлар эди.

Дер эди: «Ё раб, не тадбир айлайн,
Кимга ўз ҳолимни тақрир айлайн.

Гар десам хомуш ўлай, тоқатму бор,
Ўзни забт айлай десам, қувватму бор!

Ҳолатим махфий тутай ё фош этай,
Сўз дейин ё тек турай — билмай нетай.

Гар десам айтай қани поён анга,
Дерга мингдин бирни йўқ имкон манга.

Гар ниҳон тутмоғлиғин қилсам хаёл,
Йўқтурур жон элтурумга эҳтимол.

Айлар эрди бўйла ғавғоу хуруш,
Не танида руҳу не мағзида жўш.

Ҳайрати ҳар лаҳза қасди жон этиб,
Элни онинг ҳолига ҳайрон этиб.

Ҳар киши ул ҳолдин сўрди хабар,
Топмади онинг жавобидин асар.

Мунча зоҳир айладиким, сўрмангиз,
Куйганим басдур, яна куйдирмангиз.

Ҳолатим шарҳи эмас тақрир иши,
Билмас они ондо то етмас киши.

Менму эрдим, ё раб, ул иқбол ила,

Васл базмида ул истиблोल ила.

Шарҳ қилмоқ истар эрсам гар они,
Кимса не навъ айлагай бовар они.

Ҳайратим жонимни ўртар — найлайн,
Жисми вайронимни ўртар — найлайн!

Ваҳдати васл ичра ул янглиғ мурод,
Ул сифат маъшуқ бирла иттиҳод.

Сўнгра ҳижрондин бу янглиғ шиддатим,
Ҳайрат узра, ҳайрат узра ҳайратим.

Ҳолатедур асру бепоён ажиб,
Кимсага қилма муни, ё раб, насиб».

CLXI

Фақру Фано водийсининг адоси

«Мундин ўтса ўтруға келмас яно,
Йўл аро жуз водийи Фақру Фано.

Йўқ бу водий ичра жуз хомушлуқ,
Гунгу кар бўлмоғлиғу беҳушлуқ.

Чун талотум кўргузуб баҳри амиқ,
Юз туман олам бўлуб онда ғариқ.

Баҳрнинг кўлоки тутқон чоғда авж,
Ким аён айлар туман минг нақш мавж.

Дам-бадам бу нақшлар топиб фано,

Фош ўлур минг мавжи гуногун яно.

Яхши боқсанг, мавжда йўқтур вужуд,
Баҳрдин ўзга эрур бори набуд.

Ҳақ вужуди келди баҳри бекарон,
Мавжи онинг офаринишдин аён.

Ўн саккиз минг олам ичра ҳар не бор,
Ким қилурлар аҳли маъни эътибор.

Ҳарнеким зоҳирдурур сурат аро,
Ким бори маръий бўлур ҳайъат аро.

Арз сатҳи узра юз шакли ажиб,
Шаклларда юз туман лавни ажиб,

Фарз қил баҳрею ёхуд маъдане,
Йўқса даште англағил ё гулшане.

Юз туман минг лолау гул — барча пок,
Тўрғайу булбулни қилғудек ҳалок.

Ҳам ақолиму билод эткил хаёл,
Ҳам биҳору ҳам уюну ҳам жибол.

Ҳам булар даври доғи нору ҳаво,
Бал ҳавоу нордин ҳам мосиво.

Ҳам булар даври дағи тўққуз фалак,
Собиту сайёра ҳам хайли малак.

Не малойик улки, йўқ сони онинг,
Балки миқдор ичра поёни онинг.

Қайси бир ахтарки йўқ ондин ҳақир,
Арз жисмича неча топиб назир.

Тўрт унсур, етти кўк, олти жиҳот,
Нодиру олий асоси коинот.

Барчадин ашрафки ул инсон эрур,
Ким камолида хирад ҳайрон эрур.

Мунда сен ёхуд авом этгил гумон,
Ё хавос англа хаёл айлар замон.

Гар салотин бўлса соҳиб иқтидор,
Гар ҳавоқин англа соҳиб ихтиёр.

Гар ҳакиму олиму гар мужтаҳид,
Гар паришон қавмдур, гар муттаҳид.

Гар валиким, халқдин акмалдур ул,
Вар наби қил фарзким, мурсалдур ул.

Барчасин ҳақ зоти мавжи баҳри бил,
Ҳам вужудин мавж янглиғ онглағил.

Барчасининг нақши келди орият,
Фонию онда бақодин йўқ сифат.

Баҳр таҳрики, чу мавж айлаб аён,
Нақш мунча зоҳир айлаб ҳар қаён.

Чун топиб таскин бу баҳри мавжвар,
Қолмайин ул мавжлардин ҳеч асар.

Ҳар кишида бўлса ойини хирад,
Бўйла билдингким азалдин то абад.

Ҳарнеким қилсанг гумон топғон вужуд,
Буди йўқ, бу навъ эрур бори намуд.

Ғайри ҳақким қодирини барҳақдур ул,
Борча фоний, боқийи мутлақдур ул.

Ҳам вужуд ойини маҳкамдур анга,
Ҳам бақо расми мусалламдур анга.

Ҳақдин ўзга гар эрур ҳар навъ зот,
Филмасал ичкон эса оби ҳаёт.

Фонийи мутлақдурур гар худ бақо,
Истасанг қилмоқ керак ўзни фано».

CLXII

Ҳикоят

— Шайх Абулаббос қассоби¹ интисоб,
Ким замонда қутб эди беижтиноб.

Чун фано водийсиға қўйди қадам,
Ўз вужудин айлади анда адам.

Ким мақоми бир кун эрди хонақоҳ,
Бори асҳоб ўз ерида рўбароҳ.

Бу маҳалда бир фузули булажаб,
Хонақоҳ саҳниға кирди беадаб.

Киргач-ўқ минбар сари кўргузди майл,

Деди: — «Эй бу хонақоҳ суккони хайл,

Ойтқон нуктамни яхши анлангиз,
Сув тўла ибриқ ҳозир айлангиз.

Токи истинжо сари айлай шуруъ,
Сўнгра қилғаймен таҳоратға ружуъ».

Шайхи олий қадр эшиткач бу калом,
Деди: «Ибриқ олибон айланг хиром!»

Олди бир дарвеш ибриқи шигарф,
Сув тўла айлаб анга еткурди зарф.

Зарфни синдурди ул ножинс зот,
Дедиким, келтур яна бир зарф бот.

Яна бир ибриқ келтурди равон,
Они ҳам урдию синдурди равон.

Шайх маълум ойлагач деди: — «Юрунг,
Ул неча ибриқ ушатса, еткурунг».

Нечаким еткурдилар тош урди ул,
Зарфларни сарбасар синдурди ул.

Қилдилар оллида ажз изҳорини.
Ким ушоттинг зарфларнинг борини.

Хонақаҳда қолмади зарфу ино,
Ким сенинг оллингға келтурсак яно.

Деди: «Гар ибриқ йўқтур қойтингиз,
Борибон ўз шайхингизға ойтингиз.

Ким сақолин ҳозир этсун мунда бот,
То топай бу амр бандидин нажот».

Шайх эшиткоч бўйла бебокона сўз,
Секрибон қўптию ул ён қўйди юз.

Ким зиҳи хуш соату фархунда ҳол,
Ким қачон бир бузкаш ўғлиға сақол.

Ким они йиллар чекиб юб торағай,
Бу замон бир мунча ишга ёрағай.

Ким анга дарвеши айлаб илтифот,
Бир қудуратдин чиқорғой ўзни бот.

Шайхқа эрди маҳосин поқу оқ,
Овуч ичра олибон қўйди оёқ.

Ул тарафким ғофили бебок эди,
Балки ул мажнуни беидрок эди.

Кўргач ул бу навъ ойини фано,
Ҳарза дерга топмади қувват яно.

Шайх аёғиға ўзин туфроқ этиб,
Қўйди юз туфроққа ўздин кетиб.

Солики фоний анга солиб назар,
Ўзлукидин қўймади рангу асар.

Бу сифат ноқисни такмил айлади,
Мисни олтун бирла табдил айлади.

Рангу нақшу лавндин чиқмай киши,
Мумкин эрмас мундоқ этмаклик иши.

Фониё, мундоқ фано ҳақдин тила,
То бақо топқайсен ул ифно била».

CLXIII

Хожа Баҳоуддин Нақшбанд¹ сўзи Фанойи комил мақомида

Хожаи олий сифоти аржуманд,
Шаҳ Баҳоулҳақ вад-дин Нақшбанд.

Чун бу иқлим узра бўлди тахтгир,
Тузди йўқлуқ кишвари узра сарир.

Ўз вужудин пок сайри ҳақшунос,
Ҳар не бирлаким қилур эрди қиёс.

Ондин ўзни кам топар эрди баса,
Сарву гулдин ўйлаким хору хаса.

То кўрунди кўзига бир жифа қалб,
Пайкаридин поклик ойики салб.

Чун онинг бирла тенгиштурди ўзин,
Нола қилди ашқбор айлаб кўзин

Деди: «Ул аҳли вафодур, мен — эмон,
Ўзни онинг бирла эмди тенг демон.

Ул худовандиға қилмас жуз вафо,
Лек мендин зоҳир ўлмай жуз жафо».

Ҳукм мундоқ айлагач соҳиб назар,

Қилди ит йўл бирла оллидин гузар.

Кўрди топқоч нисбат ойинин туза,
Ит аёғининг изин туфроғ уза.

Деди: «Мен ортуғ эканму ё бу из?»
Яна ўзни деди: «К-эй инсофсиз.

Ул вафо аҳли аёғидин нишон,
Сен вафосизлик сари доман кашон».

Хатм қилди чун бу маъниға сўзин,
Ёр ўпуб ул из уза қўйди кўзин.

Аҳли ҳақ бу навъ этиб салби вужуд,
Будини бу важҳ ила айлаб набуд.

Бўйла ошом эттилар жоми фано,
Қолмоғондин сўнг асар ўздин яно.

Ҳақ вужудидин бақое топмайин,
Жоми ваҳдатда лиқое топмайин.

Чун фано хайлиға дохил бўлдилар,
Боқийи мутлаққа восил бўлдилар.

CLXIV

Парвоналар мажмаъи шамъи ҳақиқий шарҳида

Бир кеча парвоналар жамъ ўлдилар,
Саъй бирла толиби шамъ ўлдилар.

Дедилар парни қилиб оташфишон,
— «Истоли матлуб нуридин нишон.

Ҳар не топсоқ — они изҳор айлали,
Шарҳ этиб аслин падидор айлали!»

Бу сўз ойтилғоч бири очиб қанот,
Шамъ таҳқиқин қилурға борди бот.

Бир шабистон ичра кўрди жамъни,
Ким ёрутмишлар арода шамъни.

Чун мунаввар қилди нуридин кўзин,
Ёнибон ёйди олар ичра сўзин.

Ул дер эрди, лек олар топмай хабар,
Жонлариға йўқ эди ондин асар.

Ҳар неча равшанроқ этти сўзни рафъ,
Мустамеълар топмадилар ҳеч нафъ.

Чун онинг тақрири суд оз айлади,
Ёна бир парвона парвоз айлади.

Шамъ базмиға яқин солди гузар,
Нуриға диққат била қилди назар.

Бу доғи ёниб неча қилди баён,
Бўлмади мақсуд жамъ ичра аён.

Яна бир ҳам ишга соъий бўлди кўп,
Шамъ боши гирдига эврулди кўп.

Бўлмади ҳосил мурод ондин доғи,
Топмади мушкил кушод ондин доғи.

Ўзгаларга доғи тушти изтироб,
Айлаб ул мақсуд учун ҳар бир шитоб.

Шамъ даврида қанот кўп урдилар,
Ҳар бир ўз болу парин куйдурдилар.

Ҳар бири куйганча ондин топти ком,
Шарҳи душвор эрдию нақли ҳаром.

Шуъла шарҳин тил била қилмас киши,
Куймагунча ҳирқатин билмас киши.

Ул бир иш таҳқиқидин топти хабар,
Ким бўлуб кул қолмади ондин асар.

Шуълаға урғоч ўзин беваҳму бок,
Шуъла бўлди ўт тушуб аъзоси пок.

Чун тилар мақсуд анга бўлди аён,
Ўзга зоҳир бўлмади ондин баён.

Чунки мақсуд ичра нобуд ўлди ул,
Ул фанода айни мақсуд ўлди ул.

Чиқмади ондин яна ҳаргиз нафас,
Ул ҳақиқатдин хабар топтию бас.

Боқса эл парвоналарнинг зотида,
Кашф ўлур кўнглида, икки фоида.

Бир буким куймай анга етмас кушод,
Бўлмагунча кул топоолмас мурод.

То фано ўти уза солмас вужуд,

Ўртамас ул шуълада буду набуд.

Партави мақсудиға бўлмас хусул,
Комига юзланмас ойини вусул.

Ёна бир буким этиб бу навъ барқ,
Ониким ўт баҳри ичра қилди ғарқ.

Қолмади чун анда имкони мақол,
Сўз демак иш сиррида бўлди маҳол.

Мунда куймай элга иш очилмади,
Улки куйди — кимса ҳолин билмади.

Фониё, лофи фано урмоғни қўй,
Васл эса коминг, фано ўтиға куй.

Эврулуб шамъ ўтиға парвонавор,
Ўзни ташла шуълаға девонавор.

Қолмоғондин сўнг вужудунгдин нишон,
Хилқат ичра тору пудунгдин нишон.

Бўлди чун коминг раво мақсуд аро,
Билмаса эл билмасун ул можаро.

CLXV

Шайх Суфён Сурийнинг¹ фанодин сўнгра бақо хусулида нукта сургони

Шайх Сурий қудваи асҳоби дин,
Навароллоҳ суроҳо ҳолидин.

Маърифат ичра сулар эрди мақол,

Толибе ул пирдин қилди савол.

«Ким бировким, тенгрига толибдур ул,
Мақсадиға тегру не навъ ўлди йўл?»

Деди: «Минг манзил масофат онглағил,
Барчасида дарду офат онглағил.

Нор ила нур ўртада етти тенгиз,
Ҳар бирининг вусъати андозасиз.

Бу тенгизлардин қачон қилсанг убур,
Жазб ҳути ул замон айлар зухур.

Моҳиеким ҳар қачонким чекса дам,
Ютқай икки оламу халқини ҳам.

Баҳри истиғно аро топиб мақом,
Ул муҳит атрофида айлар хиром».

CLXVI

Қушларнинг Фано водийсининг ниҳоятининг бақо мулкидин нишон топмоғлари

Сўз юзига бўйла хуш тушти ниқоб,
Зойил ўлди ҳам саволу ҳам жавоб.

Бўлди қушларға бу сўздин ўйла ҳол,
Ким, хирад они қила олмас хаёл.

Барчаси фаҳм эттиким бу мушқил иш,
Ул жамоат лойиқи эрмас эмиш.

Ўзларидин барча навмид ўлдилар,

Мубталои хузни жовид ўлдилар.

Ўйла топти бўйла муҳлик сўз вужуд,
Ким ниҳодидин борининг чиқти дуд.

Балки чун бу ишга воқиф бўлдилар,
Ваҳмдин ул дам кўпи худ ўлдилар.

Фоний ўлғоч ваҳми жон ўлғонлари,
Тутти йўл ҳайрат била қолғонлари.

Урдилар йиллар қанот тутмай қарор,
Ул балодин ихтиёр этмай фирор.

Қатъ этиб кўп йўл қуйию юқори,
Чиққуча ўзлукларидин тошқори.

Улча ул йўлда оларға берди юз,
Шарҳи келмас юз туман тил бирла туз.

Гар сенинг ҳам тушса оллингға бу йўл,
Чун анга етсанг мушоҳид бўлғай ул.

Билгосенким, ул ҳавоким туттилар,
Йўл балосидин не қонлар юттилар.

Охирул-амр ул гуруҳи зордин,
Ранж тортардин сурук афгордин.

Еттилар мақсадға, аммо асру оз,
Тан аро юз сўзу жон ичра гудоз.

Ким узун эрди йўлу кўп офати,
Бениҳоят дарду ранжу шиддати.

Баъзи ул қушлардин ўлдилар ҳалок,
Баъзи эттилар бўлуб кўп дарднок.

Юз самуми дарду ранж онда эсиб,
Ким мусофир риштаи умрин кесиб.

Чун ҳаводис беҳаду поён эди,
Бўлдилар зоеъ неким имкон эди,

Оқибат юз минг тумандин неча қуш,
Ким аларға юз туман ранж ўлди туш.

Урдилар ўттуз қуш ул ерда қанот,
Танларида қолмай ойини ҳаёт.

Жисм аро бир парлари қолмай бутун,
Пора-пора, ўйлаким қоқшол ўтун.

Танлари йўл ранжидин бетўшу тоб,
Жонлари дарду машаққатдин хароб.

Кўрдилар ул навъи олий ҳазрати,
Коргоҳи анда ондоқ вусъати,

Ким бўлуб ожиз уқул идрокидин,
Чарх ўксукроқ онинг хошокидин.

Ёғиб истиғно саҳобидин ёғин,
Раъд айлаб арбада ташлаб чоқин.

Ким тушуб оламға тўфони бало,
Кул қилиб гардунни барқи ибтило.

Етти қўк онда бир овуч хокча,
Сидрау тўби келиб хошокча.

Борча ўз ҳолиға ҳайрон қолдилар.
Аждин зору паришон қолдилар.

Кўрдиларким онда юз меҳри мунир,
Зарранинг юздин биричадур ҳақир.

Дедилар воҳасрато ўз ҳолиға,
Ўт тушуб ҳар қайси парру болиға.

Ким:— «Биз ўтгуз тойири фосид хаёл,
Йўл бериб хотирға савдои маҳол.

Тортибон йўл қатъида ранжи азим.
Жонға ўлмақ ваҳмидин ҳар лаҳза бим.

Умр ўтиб мақсадға етмак оҳ бу,
Ҳол бу ҳам вусъати даргоҳ бу.

Бизга мунда не ҳисобу не вужуд!»
Деб бу сўзни, бошларидин чиқти дуд.

Ҳар нафас навмидлиғ юз кўргузуб,
Ул неча оворанинг кўнглин бузуб.

Бир неча саргаштаи оворе,
Топмай ўз меҳнатлариға чоре.

Не учарға ёр ўлуб қувватлари,
Не қўнарға дард аро тоқатлари.

Пардадин ногаҳ иззат човуши,

Жилва қилди ўйлаким давлат қуши.

Кўрди ул мабҳути хайли хастани,
Юз балият ториға вобастани.

Сўрғоли қилди алар ҳолини майл,
Деди: «Оё не жамоаттур бу хайл!

Ким эрурлар минг балоға мубтало,
Ул балодин баҳра топман, ғайри «ло».

Бесару сомону саргардон бари,
Қадрда туфроғ ила яксон бари.

Йўқ ҳақоратдин оларда ўзга ҳеч,
Ул ҳақоратдин кўрунмай кўзга ҳеч».

Дедиларким: «Биз гуруҳи хору зор,
Ҳарзакору ожизу беъътибор.

Йўлда умри жон чекиб, шоҳ истабон,
Ранж тортиб биз бу даргоҳ истабон.

Шоҳсиз эрдук бағоят кўп сипоҳ,
Не сипоҳ ўлғайки йўқтур онда шоҳ.

Умрлар йўлда машаққат тортибон,
Юз туман турлук мазаллат тортибон.

Неча юз минг тобеъу хайлу ҳашар,
Ким онинг сониди ожиздур башар,

Бўлдилар зоеъ, кўюб бу йўлда юз,
То бу даргаҳға етиштук биз ўтуз.

То магар Симурғ бўлғай шоҳимиз,
Борча шарру хайрдин огоҳимиз.

Шоҳга бўлса бу маъни дилпазир,
Банда бўлғай бир неча зору асир».

Деди ул човушки:— «Эй хайли ҳариф,
Беҳирадлиғ бирла бўлғон муттасиф.

Сизким ўлғойсиз неча ошуфта ҳол,
Ким димоғингизга тушкай бу хаёл.

Қойси тил бирла қилурсиз шаҳни зикр,
Кўнглунгизга йўл нечук топқой бу фикр.

Сиз гуруҳе ҳечу камрок ҳечдин,
Шод бу андешаи пур печдин.

Ҳечлик бирла таҳаввур айлаган,
Ўзни мавжуди тасаввур айлаган.

Сизга не сон, не ҳисобу не вужуд,
Будлуғ туҳмат қилиб аммо набуд.

Кўнглунгизда сарбасар фосид хаёл,
Муддаоингиз барчаси амримаҳол.

Боргоҳидур буким юз минг қуёш,
Зарра чоғлиғ айлай олмас ўзни фош.

Мундаким юз минг туман пили дамон,
Бор ҳамон ул бир ўлук, пашша ҳамон.

Сизга онда не вужуду, не адам,
Бал вужудингиз адамдин доғи кам.

Демонгиз ҳашву равонроқ қойтингиз,
Сўз агар бор эрба йўлда ойтингиз!»

Бу такаллумдин алардин борди ҳуш,
Заъф айлаб тиллари бўлди хамуш.

Барча филҳол ўлгали ёвуштилار,
Яъсу ҳирмон ўти ичра туштилар.

Дедилар: — «Меҳнатларимиздин дариғ!
Тортқон шиддатларимиздин дариғ!

Шоҳға мундоқким эрур олий жаноб,
Не кўрунгай бир неча биздек ябоб.

Ҳайф мунча саъй ила уммидимиз!
Орзуи давлати жовидимиз!»

Ким бори ҳирмон била бўлди бадал,
Ҳасрату армон била бўлди бадал.

«Бор эканму биз киби маҳзун гуруҳ,
Орзую саъйдин мағбун гуруҳ!»

CLXVII

Кушларға фано навмидлиғида Худхуднинг иршодидин қувват ҳосил бўлғони

Деди Худхуд: — «К-эй сурук бечора хайл,
Мулку хонумонидин овора хайл.

Бўлмангиз навмид шоҳ алтофидин,
Ким карам бирдур онинг афсофидин.

Саъб эса коми висолин топмоғи,
Хуштурур савдосида ўлмақ доғи.

Бизга бу иқбол чунким берди даст,
Ким онинг даргоҳида топтуқ нишаст.

Бу саодат ҳам эрур олий мақом,
Ким онинг ишқида ўлгайбиз тамом!»

Борчаси бедиллиғ айлаб ошкор,
Дедилар Худхудқа: — «К-эй ҳикмат шиор.

Бу балолар ичраким бўлдуқ хамул,
Бордурур амрингни қилғондин қабул.

Қойдаким урдуқ қанот ойрилмадук,
Ҳар не амр эттинг тахаллуф қилмадук.

Васл чоғи етти андуҳи фироқ,
Ҳар не дер эрдинг йироқ эрмиш йироқ».

Деди Худхуд: — «Қилмонгиз афсурдалиқ,
Асру зоҳир этмангиз озурдалиқ.

Биз бу йўлга ондоким азм айладук,
Юз балият чекмокин жазм айладук.

Бу азиматдин ғараз худ шоҳ эди,
Ҳам яна мақсуди бу даргоҳ эди.

Чунки мақсудға етиббиз бу замон,

Комдин қилмонг йироқ ўзни гумон.

Ошиқеким, ишқида бўлғай камол,
Тенг дурур оллида ҳижрону висол.

Чун ризоси ёрнинг матлуб эрур,
Ҳар неким ул истар — ул марғуб эрур.

Васлиға гар топмағайсиз дастрас,
Сиз жамоатқа эмасму ёди бас.

Ёди бирла ҳар кишиким берса жон,
Бордур ул ўлмоқ ҳаёти жовидон».

CLXVIII

Ҳикоят

— «Дашт аро Мажнунни кўрди бир киши,
Ким ҳамиша сўз демак эрди иши.

Сўрди: — «Ким бирла сурарсен бу мақол?
Деди: — «Лайли бирла, эй фархунда фол.

Деди:— «Ондин то сангадур хайли йўл?»

Деди:— «Эй ғофил, эрур жонимда ул.

Улки онинг зикридур жонимда қут,
Йўл йироқ бўлғондин ўлғойму унут!»

Кимки ишқиға камол эродидур,
Онга маъшуқи вужуди ёдидур.

Сизда ҳам гар ишқдин бор эрса лоф,
Айш этинг гар келса ондин дарду соф.

CLXIX

Қушларнинг фано хусулидин бақо вусулиға еткони

Ул мусофирлар кесиб кўп баҳру бар,
Қилмиш эрдилар чу мақсадни мафар.

Йўл югурмоқдин туну кун ҳормайин,
Ҳар балоким келса юз қайтормайин.

Етмиш эрдилар чу ул матлубқа,
Ҳожиби рў ул сурук мағлубқа.

Нечаким сурди жалолият сўзин,
Солмади ул бенаво қушлар ўзин.

Гарчи баъзи қилди бедиллик аён,
Ҳудхуд иршодин қилиб шарху баён.

Они қўймай яъсу бедиллик аро,
Сурди онча ваъз бирла можаро.

Ким топиб ул нукталардин жон яна,
Бўлки мушкил иш анга осон яна.

Чун аларға сидқу ихлос бўлди ёр,
Бу иккиликнинг талабда дахли бор.

Гар жалолиятдин ул хайли залил,
Ғам емасга сурди кўп Ҳудхуд далил.

Ҳам аларда бор эди мардоналик,
Ҳодий комилда ҳам фарзоналик.

Сидқи ихлос ичра иккинчи фано,
Ёрни қилди аларға ошно.

Васл боғидин жамолият ели,
Ё Масиҳо қудси анфоси дили.

Эстию ҳар пардаким эрди ниқоб,
Очти туш-тушдин борисин беҳижоб.

Нуру зулматлар ҳижоби ҳар тараф,
Ким бор эрди борча бўлди бартараф.

Васл боғида гули айшу мурод,
Онча топти жон насимидин кушод.

Ким кетиб хотирларидин ул футур,
Юзланиб васл ичра бу кому сурур.

Ҳар гул ул гулшанда бир кўзгу эди,
Ким қаён боқса алар ўтру эди.

Онча ондин бошқа ҳам нуру сафо,
Бор эди ҳам ошкору ҳам хафо.

Ким назар қилғон киби кўзгуда эл,
Ёки боққай софу равшан сувда эл.

Кўрунур эрди назарда мў-бамў,
Акс кўргузгон киби кўзгую су.

Чун ул ўттўз қушқа бу эрди хаёл,
Мунча кўргандин ўкуш ранжу малол.

Ким магар Симурғ кўргузгай лиқо,

Бу фанолардин етишкай ул бақо.

Кўрдилар ўзни қаёнким тушти кўз,
Оллоҳ-Оллоҳ не ажойбдур бу сўз.

Ким қилиб Симурғ ўттуз қуш ҳавас,
Ўзларин кўрдилар ул си мурғу бас.

Мунда зоҳир бўлди сирри «ман араф»,
Ким кўрубтур гавҳар ўлмоғлиғ садаф.

Эй кўнгул, бу нуктадур қушлар тили,
Рамзу имо мулкига тушлар тили.

Гарчи бу сўзда аёндур таъмия,
Ким риёзатдинки топти тасфия,

Чун риёзат рафъ этиб руҳоният,
Салб бўлғоч кимсадин нафсоният.

Қолмағай руҳониятдин ўзга ҳеч,
Сен тахаллуфдин бу маъни ичра кеч.

Бордур инсон зотида онча шараф,
Ким ямон ахлоқин этса бартараф.

Бўлмаса фиръавнлиғнинг пайрави,
Қолмас ондин жуз сифоти мусавий.

Ё шараф ганжига топиб аҳллиқ,
Салб қилса сийрати Бу Жаҳллиқ.

Шон анга бўлур Ҳабибуллоҳдек,
Буд ила нобуддин огоҳдек.

Ким қилиб меърожи ваҳдатқа гузар,
Ли маъ Оллоҳ сирридин бергай хабар

Васл нуридин кўз ул янглиғ ёрур,
Ким ародин менлику сенлик борур.

Ҳақ вужуди баҳри мавж эткай аён.
Мавж нақшидин тенгизга не зиён.

Сув вужудидин тенгиз бўлди тенгиз,
Бўлса ул гар мавжлуқ, гар мавжсиз.

Сувдин айру мавжқа йўқтур вужуд,
Баҳр иладур мавжқа буду набуд,

Мунда гар яхши тахайюл айласанг,
Ёки иш сиррин тааммул айласанг,

Муттасиф бўлсанг сифотиллоҳ ила,
Жазм этарсен хотири огоҳ ила.

Ким сен-ўқ сен ҳарнеким мақсуд эрур,
Сендин ўзга йўқ неким мавжуд эрур.

Зотнинг ижмолиға тафсилсен,
Ҳам вужуд ишколиға таъвилсен.

Ўз вужудингға тафаккур айлагил,
Ҳарне истарсен ўзунгдин истагил.

Турфа қушсен равза нахлистонидин,
Пок тойирсен шараф бўстонидин.

Лек Симурғ истаган ул жамъи тайр,
Ким сулук ичра риёзат бирла сайр.

Айлабон чун ўзни қобил қилдилар,
Ул талабдин васл ҳосил қилдилар.

Сенда ҳам билқувва ул мавжуд эрур,
Феълға келса даво мақсуд эрур.

Қобил этмай ўзни гар қил авжи сўз,
Зоҳир этсанг дор ила солмоққа туз.

Кимки бу маънидин огоҳ ўлди бил,
Ким кесилди онга сўз айтурға тил.

Онглаким сўз ўзга, маъни ўзгадур,
Маъни онгмос шоғил улким сўзгадур.

Бўйла маъниким манга бўлди аён,
Айладим қушлар тили бирла баён.

Ким такаллум онда ширкат топмағай,
Бикри маънининг узорин ёпмағай.

Қуш тили билган сўзум фаҳм айлағай,
Фаҳм этардан ҳам баса ваҳм айлағай.

Лек зийрак қуш чу билди бу мақол,
Онглағайким недурур бу сўзда ҳол.

Барча сўзлар мушкилидур бу ҳадис,
Безабонларнинг тилидур бу ҳадис.

Шарт буким, онглағон шарҳ этмағай,

То тилидин бошқа офат етмагай.

Мен деб истиғфор қилдим ё илоҳ,
Ойтмас сўздин санга қилдим паноҳ.

Ўз қошимдин солмадим бу навъ тарҳ,
Айладим Аттор асрорини шарҳ.

Офатимни нуктадин сен асроғил,
Кимга пайравмен — назора айлағил.

Мен ғалат қилсам анга йўқтур ғалат,
Ким камол авроқиға кўп сурди хат.

Сўзда табъим гар ғалатқа қилди майл,
Ҳодийи комил сўзига қил туфайл.

Сендин ойтиб мен онга пайрав бўлуб,
Афв қил журмум, ўзунг узрум қўлуб.

CLXX

Ўз адоси қусури узриға тамсил

Бир паришонтабъ мажнун бор эди,
Ким биров савдосидин кўп зор эди.

Бор эди манзури даврон офати,
Ишва бирла инс ила жон офати.

Ҳусн аро ҳуру пари мағлуб анга,
Меҳр ила ой кўп кўрунмай хуб анга.

Ҳусн аро оламда ғавғоси онинг,
Шаҳру кишварда алолоси онинг.

Лутфи хусни гарче номақдур эди,
Икки иш бирла вале машхур эди.

Бир камоли донишу диққат аро,
Бир жафо айлар замон шиддат аро.

Ишқ аро ул ошиқи Мажнун ниҳод,
Бир кун айлар эрди маъшуқини ёд.

Оразин гул дер эди, қаддини сарв,
Ҳайъатин товусу рафторин тазарв.

Бўйла ҳолатда етишти моҳваш,
Ҳарнеким девона айтур эрди хуш,

Борин эшитти камин айлаб туруб,
Сўнгра онинг бошиға келди юруб.

Деди: — «Таърифинг киноятдур манга,
Ор ондин бениҳоятдур манга.

Қоматимким сарв деб сурдунг калом,
Сарвға қаддим киби борму хиром.

Оразим гул дебки қилдинг элга фош,
Гулда борму юз балолиғ кўзу қош.

Ҳайъатим товус деб қилдинг хуруш
Қойда товус элдин олур ақлу хуш.

Чун тазарв эттинг хиромимға лақаб,
Қой тазарв ул қатлиға бўлмиш сабаб?!»

Қилди чун диққат била маҳваш хитоб,
Ожиз ўлди бедил айтурдин жавоб.

Деди:— «Саҳв айлабмену шармандамен,
Лек васфинг дерга мужрим бандамен!»

Қилди маҳ пайкар ғазабким ушбу дам,
— «Даҳрдин айлай вужудингни адам!»

Ерга тушти ёлбориб девона зор,
— «К-эй парию хурдин худнингға ор.

Неки мен дедим муҳаббатдин эди,
Барча ихлосу муваддатдин эди.

Йўқ эди онда шикоятдин асар,
Таъну ташнеъу киноятдин асар.

Лек тақсир эттим эркин васф аро,
Лутф эрур гар сўрмасанг бу можаро.

Ҳамл нодонлиққа-ўқ қилсанг борин,
Жаҳлу билмасликдин — ўқ билсанг борин.

Чун уят бу телбани зор ўлтурур,
Сен ҳам ўлтурмак санга заҳматдурур».

Телба қойил бўлғоч ўз нуқсонидин,
Лутф этиб кечти париваш қонидин.

CLXXI

Ҳикоят

Хожа Абдуллоҳ Ансорий деди,

www.ziyouz.com kutubxonasi

Улки бу йўл аҳлиға ҳодий эди:

«Ким киши соз айлабон оҳанги руд,
Тузса ул оҳанг аро лаҳни суруд,

Лек бу руду сурудидин мурод,
Бўлса тенгри ёди, эй пок эътиқод,

Яхшироқим ғафлат оҳангин тузуб,
Ўқуғой Мусҳаф тиловат кўргузуб.

Бўлса лаҳну нағмада огоҳлиғ,
Беҳки тоат вақтида гумроҳлиғ».

СХХII

Ўз тақсирлариға афв истидъоси ва журмлариға ғуфрон илтимоси

Эй адамдин барчаға халлоқи жуд,
Бори жуд аҳлиға файёзи вужуд.

Лутфу эҳсонингға йўқ поёну ҳад,
Бахшишу эҳсонинга сонун адад.

Ҳар неким васфингда таҳрир айлагум,
Сеҳр агар қилғумки, тақсир айлагум.

Мен не бўлғумким агар алломалар,
Сурса йиллар васфинг ичра хомалар.

Бўлсалар инсоф сори мунсариф,
Ажзға бўлмоқ керактур муътариф.

Фонийи девонайи ошуфтаҳўй,

Неча сўз гар сендин этти гуфтигўй.

Саҳву тақсирин карамдин афв қил,
Номаи аъмолидин маҳв айлагил.

Манга бу баским неким сурдум қалам,
Сендин эттим, йўқки ғайрингдин рақам.

Ортуқ ар ўксук дедим сендин дедим,
Чин агар ўтрук дедим сендин дедим.

Улча асроринг манга эрди аён,
Айладим қушлар тили бирла баён.

Қуш тили бирла бу дам ёлбормоғим,
Ним бисмил қушдек ўздин бормоғим.

Борча ондиндурким, бўлмас барча қуш,
Нуктаи рангину гўелиққа туш.

Лутф ила булбулға минг дастон эрур,
Зоғ хориж савти бепоён эрур.

Бас бори қушнинг навоси хуш эмас,
Барча тойир нағмаси дилкаш эмас.

Чун алар илҳонидин сурдум калом,
Барчанинг лаҳниға бўлмас бир мақом.

Тўтию шорак агар нотикдурур,
Ҳар бирига ўзга бир мантиқдурур.

Нақлида онинг тафовут бўлғуси,
Бир илоҳ ўлса, бири бут бўлғуси.

Бирда шак бўлса, бирисида яқин,
Бирда куфр ўлса, яна бирида дин.

Куфру дин бирла чу йўқ Фонийға иш,
Чунки ҳар не ул демиш сендин демиш.

Сен онинг саҳвиға бўлғил парда пўш,
То фано базмида бўлғай журъа нўш.

Чун насибе айладинг жоми фано,
Бермак иқболи бақосин бил яно.

CLXXIII

Шайх Авсофию ўзининг анга пайравлиғда иттисофи

Фоние, солдинг яна тарҳи ажаб,
Айладинг қушлар тилин шарҳи ажаб.

Бир Сулаймони наби эрдик ул,
Топиб эрди қушлар алфозига йўл.

Ондин Осаф онглади таълим ила,
Кимсага билдурмади тафҳим ила.

Ул иковдин ўзгаларга етмади,
Кимсаға чун етмади, фаҳм этмади.

То неча минг йил сипехри тезгард,
Жаҳду жид бирла бўлуб гитинавард.

Зоҳир этти бир ҳумоюнфол қуш,
Тез сайру тез нутқу тез ҳуш.

Қонси қуш — Қофи фано анқоси ул,
Жумлаи қушлар тили доноси ул.

Муршиди атвору қутби авлиё,
Кўнглида шамъи ҳидоятдин зиё.

Кашфи асрори ҳақойиқда фарид,
Нутқидин аҳли ҳақиқат мустафид.

Аҳли ирфон солики атвори ул,
Маърифат бозорининг Аттори ул.

Ким бу гулшан ичра чун қилди зухур,
Гўйи ондин нутқ ўрганди туюр.

Қуш тили бирла такаллум қилмоғи,
Ортуқ Осафдин¹, Сулаймондин доғи.

Ким алар гар онгладилар бу мақол,
Лекин элга қилмади нафъ интиқол.

Ҳақ мунунг нутқин чу гўё айлади,
«Мантиқут-тайр» ошкоро айлади.

Бу тил изоҳин камоҳий айлабон,
Шарҳи асрори илоҳий айлабон.

Нукта деб анжом ила оғоздин,
Онча гавҳар сочти ганжи роздин.

Ким замон жайбин тўла қилди гуҳар,
Топтилар ондин замон аҳли самар.

Ганждин чунким очилди бу тилисм,

Ҳар гадоға ул гуҳардин етти қисм.

Нақшини ом айлади хуршиддек,
Жомидин урди сало Жамшиддек.

Ҳар ким эрди ташналаб — нўш айлади,
Сўз демақдин тилни хомуш айлади.

Қуш тили бирла баён айлаб калом,
Тўтии гуёдек ўлди хосу ом.

Форсий ойини улус фаҳм эттилар,
Барча махфий диққатиға еттилар.

Ғайр хайли сода атроки фақир,
Ким аларда камдур идроки касир.

Қолдилар маҳрум бу иқболдин,
Қуш лисони бирла қилу қолдин.

Қушдин эрмас холи ар кўпнинг эли,
Лек фаҳм ўлмас бирига қуш тили.

Чун манга Аттор дўконидин иш,
Шаккару қанд олмоқ эрди ёзу қиш.

Балки тўти янглиғ ул дўконда фан,
Бор эди бўлмоқ манга шаккаршикан.

Қуш тили бирла манга неким хитоб,
Қилса тўтидек берур эрдим жавоб.

Балки қудси руҳининг гўё қуши,
Арш боғидин келиб кўнглум туши.

Қуш тили мушкиллари иршод этиб,
Ул такаллумда мени устод этиб.

Чунки топтим ул калом ичра камол,
Турк алфози била сурдум мақол.

Нағмалар туркона соз эттим ўқуш,
Мастлиғдин ўйлаким хушнағма қуш.

Қайси қуш, булбулки минг дастони бор,
Ҳар бир ул дostonда бир афғони бор.

Лек ул дастонлари гул шавқидин,
Нолау афғонлари гул шавқидин.

Мен-мен ул булбулки минг афғон аро,
Ҳар фиғон лаҳнини бир дoston аро.

Ушбу гулшан ичра солдим маствор,
Нағманинг оҳанги андоқ устувор.

Ким анга ҳархориж алҳонлиқ туюр,
Чекса афғон топмоғой ондин қусур.

Шайх руҳидин етишти бу мадад,
Ким бу булбул лаҳни бўлди беадад.

Бу таносибқа назар солса киши,
Кўп анга ўхшош топар қақнус² иши.

CLXXIV

Ўзининг шайх руҳи мададидин анга татаббуъ қақнус тамсили

Бор эмиш қақнус деган бир турфа тайр,
Ҳинд мулкида анга орому сайр,

Шакли матбуъу тавоно пайкари,
Ўзга нақшу ранг бирла ҳар бири.

Бўлажаб ҳайъат била минқор анга,
Суқбалар минқор аро бисёр анга.

Чун чекиб дилкаш навои жонфизо,
Фаҳм ўлуб ҳар суқбасидин бир наво.

Суқбалардин ҳар қачон қилса хурўш,
Айлабон они эшиткон тарки хуш.

Жуфти бўлмас ҳеч қуш пайванди ҳам,
Ҳеч тайр ўлмас онинг монанди ҳам.

Бешаиким ул нишиман айламиш,
Бир йиғоч бошинки маъман айламиш.

Қилди Фисоғурс¹ ул ердин гузар,
Унлари келди қулоғиға магар.

Мухталиф топиб садои шеванин,
Қилди ондин вазъ мусиқи фанин.

Бешада умри бўлур эрмиш узун.
Умрида шуғли онинг йиғмоқ ўтун.

Ул ўтуңдин, хоҳи ҳўл, хоҳи қуруқ,
Чунки бўлди хирмани беҳад улуқ.

Умри поёнида ул маскан уза,
Неча йил жамъ айлаган хирман уза.

Тортар эрмиш нағма тайри хуш наво,
Бас ҳазин оҳанг ила дилкаш наво.

Ул сифатким ҳам туюру ҳам вуҳуш,
Жамъ ўлур эрмиш эшиткач ул хуруш,

Шеванидин ул гуруҳи дарднок,
Заъф айлаб кўп бўлур эрмиш ҳалок.

Чун навосиға етишти интиҳо,
Сўнгра тортиб бир ажиб ўтлуқ наво.

Солур эрмиш ул улук хирманға ўт,
Сокин ўлғон манзилу масканға ўт.

Ўт алам тортар эмиш афлокка,
Барқ тушкандек хасу хошокка.

Ул ўтун ёнғондек ул қуш ҳам ёниб,
Парлари яфроғлардек ўртаниб.

Ҳам ўзи, ҳам ул ўтунлар кул бўлуб,
Юз туман жузв ул куёрдин кул бўлуб.

Чунки ул куллар угулди тоғча,
Махфий эрмиш кулда бир қақнус бача.

Тебраниб кулдин чиқиб таскин ила,
Пар чиқориб зийнату ойин ила.

Чун ҳаво айлаб кўруб ул бешани,

Жазм этиб ўтун йиғор андешани.

Умрида ул доғи жамъ айлаб ўтун,
Ул иш асносида тортиб дилкаш ун.

Чун анга ҳам етса поёнига ёш,
Ул доғи айлаб ато қилғонни фош.

Шайх гўё келди ул аввалғи тайр,
Ким наво ичра қилиб умрида сайр.

Чекти онча лаҳн аро дилкаш наво,
Ким симоин ваҳшу тайр айлаб ҳаво.

Барча ул муҳлик наводин ўлдилар,
Хирману соҳиб киби кул бўлдилар.

Улки ул куллардин аҳгардек чиқиб,
Балки аҳгардин самандардек² чиқиб.

Ҳар неким аввалғи қушқа эрди шон,
Зоҳир ўлди мунда ҳам ондин нишон.

Бу доғи деганча нима жамъ этиб,
Чун мунинг умрига ҳам поён етиб.

Гулшани даврон аро ҳар нав, қуш,
Йўқки ёлғуз тайру бас билким вухуш.

Юз наво зоҳир қилиб минқоридин,
Борча ҳақнинг ёшурун асроридин,

Ўзига, хирманга доғи ўт уруб,
Ҳам ўзин, ҳам ўзгаларни куйдуруб.

Мен демонким ул отодур, мен ўғул,
Ул шаҳи олий сифот, мен банда қул.

Ким бу ўтқа ул куюб аввал нафас,
Барча оламға ўт ул солдию бас.

Сўнгра ондин кимса топмай менча сўз,
Бўйла муҳриқ шуълаи гети фуруз.

Қуш тилидин шуълалар зоҳир қилиб,
Ҳам ўзум, ҳам эл кул ўлмоғни билиб.

Ҳар неким кўрди отомдин рўзгор,
Ҳам они бўлди манга омузгор.

Ўртодим одам элини, ўзни ҳам,
Қуш тилидин ўзга қилмай сўзни ҳам.

Будур умидимки, бу сўзи фано,
Барча кунгонга бақо бергай яно».

CLXXV

Талаб тарийқи адосида муножот

Эй халойиқ, толибу матлубсен,
Ҳам муҳаббат аҳлиға маҳбубсен.

Икки дунёдин бори толибларинг,
Ғайр сендин мужтаниб роғибларинг.

Сендин ойру гар малақдур, гар пари,
Толиб ўлмоққа гари қилмас, гари.

Жаннату кавсару гар тўбию ҳур,
Истамак сенсиз талабдиндур қусур.

Жону кўнглумни ўзунгга толиб эт,
Дард ила ишқингга шавқум ғолиб эт.

Ҳам талаб завқини восил қил манга,
Ҳам тилаб топмоғни ҳосил қил манга.

Мосиваллоҳ хотиримдин салб қил,
Онда зикрингни ҳузури қалб қил.

CLXXVI

Тамсил

Каъба азми қилди бир толиб мурид,
Кўрди Бистом¹ ичра они Боязид.

Шайхқа чунким мушарраф бўлди ул,
Ўтти доғи, Каъба сари тутти йўл.

Чун муяссар бўлди ҳаж ул хомға,
Қойтибон етти яна Бистомға.

Солики фозил қилиб арзи ниёз,
Бўлди муршид хидматиға сарфароз.

Шайх они кўргач деди: — «К-эй раҳнавард,
Васл истаб водию даргаҳнавард,

Бир нишон де бизга байтуллоҳдин»,
Бу сўз ўлғоч муршиди огоҳдин.

Деди: — «Кўргон уй базе олий эди,

Уй иёсидин вале холи эди».

Деди ул ҳожига шайхи бохабар,
— «К-эй, талабдин толмоғон асло ҳабар.

Уйга соҳиб йўлда эрди ҳамраҳинг,
Ҳар қадам урғон йўлунгдин оғаҳинг.

Уйига етқургон ул эрди сени,
Элтибон келтургон ул эрди сени.

Сенда йўқ эрди бу давлатдин шуур.
Толиб эрдинг, лек саъйингда қусур!»

Бу талабда, ё раб, эт комил мени,
Қилмоғил матлубдин ғофил мени.

Истаримда ким қилур ҳамроҳлиғ,
Бергил ул ҳамроҳдин огоҳлиғ.

CLXXVII

Ишқ тариқи адосида муножот

Эй кўнгулни ишқидин равшан қилиб,
Ҳажр хористонини гулшан қилиб,

Ишқнинг ўтидин ёруғ ойу қуёш,
Ким бўлуб тун-кун олардин нур фош.

Барқи ишқинг солибон жонларға ўрт,
Шуъласи ободу вайронларға ўрт.

Ахтаредур ишқинг асру тобнок,
Гавҳаредур сирри ишқинг асру пок.

Жонима еткур ул ахтар бирла нур,
Кўнглума солғил бу гавҳардин сурур.

Бодаи ишқингдин эт кўнглумни маст,
Лек ул янглиғки бўлғай майпараст.

Айла бу май бирла лояъқил мени,
Ақл чун рафъ ўлди, қил восил мени.

CLXXVIII

Ҳикоят

Қайси Омирни¹ чу ишқ этти забун,
Зойил этти ишқ аро ақлин жунун.

Уйла Лайли ишқида мағлуб эди,
Толиб ул гўёу бу матлуб эди.

Уйла мустағрақ эди ул ишқ аро,
Лайли мутлақ эди ул ишқ аро.

Ким биров бир кун деди: — «Отинг недур?
Деди: «Лайли!» Деди:—«Исботинг недур?»

Деди: — «Улким — Лайли ўлди зот анга,
Ҳожат эрмас айламак исбот анга.

Гар санга шакдур, манга будур яқин!»
Бўйла ошиқликқа юз минг офарин!

Ишқ ўти сўзиға маҳруқ эт мени,
Ваҳдати ишқ ичра маъшуқ эт мени.

Онда истиғроқи ишқ эт қисматим,
Ким узулгай ўзлугумдин нисбатим.

Ишқ аро Фонийни нобуд айлагил,
Сўнгра ишқинг бирла мавжуд айлагил.

CLXXIX

Маърифат тариқи адосида муножот

Эй қилиб инсонни кони маърифат,
Кўнглини айлаб жаҳони маърифат.

Маърифат ҳар кимгаким қисм айлабон,
Даҳр аро ориф анго исм айлабон.

Кимни айлаб маърифатқа муттасиф,
Айлабон ул хайл ҳолин мухталиф,

Ҳар киши сайрин камолича қилиб,
Қурбин онинг ҳасби ҳолича қилиб.

Бу биёбон йўлин айлаб беадад,
Уйлаким йўқ раҳравеға ҳадду ад.

Маърифатда ёраб ул йўлким анго,
Соликеким кирса еткургай санго.

Фонийи оворани ул йўлға сол,
Қатъ қилғоч йўл, насиб эткил висол.

CLXXX

Тамсил

Солики қилди гузар бир шоҳға,
Шаҳ боқиб ул солики огоҳға.

Илтимос эттики: — «Ўлтур бир нафас,
То қилай ҳозир неким қилсанг ҳавас».

Деди солик: — «Тенгрини то тонидим,
Мутлақ онинг ғайридин маъюс эдим.

Не керак бўлғай бу фонин дайр аро,
Ким гари қилғай тиларга ғайр аро.

Гар кераклик бўлса доғи ҳақ берур,
Бас сенга бу ишдаким муҳтож эрур.

Ё раб, ул соликка бўлғондек сифат,
Айла Фонийға насиб ул маърифат.

Жаҳлу жавру зулмидин ғавриға ет,
Ҳам ўзига, ҳам ўзунгга ориф эт.

CLXXXI

Истиғно тариқи адосида муножот

Эй жанобинг юз фалақдин ҳам васеъ,
Остонинг минг Зуҳалдин ҳам рафеъ.

Чарху анжумға қошингда не вужуд,
Гар олар буди тамом ўлса набуд.

Олам ўлса нафйи ё исботинга,
Бир сари мў йўқ тафовут зотинга.

Бу не янглиғ ҳазрати воло бўлур,
Оллоҳ — Оллоҳ, бу не истиғно бўлур.

Ҳазратингда мўри лангу шери ғоб,
Бўлса ёхуд бўлмаса — бирдур ҳисоб.

Шери ғоб эрмон, эрурмен мўри ланг,
Балки мендин онга ҳам юз ору нанг.

Ғайрдин бу зорни мустағни эт,
Элга муҳтож этма, фарёдимға ет.

CLXXXII

Тамсил

Қилди чун Намруд сози манжаниқ,
Ҳақ Халилин ўтқа айларға ҳариқ.

Тоғ-тоғ ўтунға ўтлар урдилар,
Шуъласин афлокка еткурдилар.

Отқоч ўт сори Халилуллоҳни,
Ишқ кўйида далилуллоҳни.

Ҳукм бўлдиким, етишти Жабраил,
Ўтқа еткон чоғда деди: — «Эй Халил!

Ойтқилким эҳтиёжинг негадур?
Лутфу эҳсондин мижозинг негадур?

Неки сен дерсен муҳайё айлоли,
Улча коминг ошкоро айлоли?»

Деди улким: — «Ўт манга рўзи қилур,
Эҳтиёжим не эконни ул билур.

Йўқ санга худ эҳтиёжим бу нафас,
Токи зоҳир айлагаймен мултамас».

Борча ҳолимда ўзунг муҳтож қил,
Элдин истиғно насибим айлагил.

CLXXXIII

Ҳайрат тариқи адосида муножот

Эй жанобингда хирад ҳайрон бўлуб,
Водийи ҳайратда саргардон бўлуб.

Ҳар не сендин ўзгадур ҳайрон санга,
Ҳайратобод ичра саргардон санга.

Ақли кулл ҳайратда зотинг бобида,
Зот йўқ ҳар бир сифотинг бобида.

Коргоҳинг ичра ҳар бир ришта тоб,
Ақлнинг бўйниға ҳайратдин таноб.

Аҳли илму ақл сунъунгда забун,
Ҳар бирининг ҳайрати ҳардам фузун.

Ушбу ҳайрат маслакида тут қўлум,
Бу таҳайюр ичра кўргузгил йўлум.

Ҳайрат ичра қўйма саргардон мени,
Торт ўз васлинг сори осон мени.

CLXXXIV

Тамсил

Бор эди бир бедили зору ҳақир,
Бўлди бир бадмеҳр ишқиға асир.

Неча ўртанса бу ғамдин ул ғариб
Давлати дийдор эмас эрди насиб.

Ўткорур эрди ғами ҳижрон била,
Васл ёдидин баса армон била.

Ҳаддин ўтти чунки ранжу зорлиғ,
Тори ўлди жисмиға беморлиғ.

Кўнгли чун маъшукдин навмид эди,
Жонида андуҳ ўти жовид эди.

Дер эди: — «Ё раб, манга будур мурод,
Ким ўшул навраста сарви ҳурзод.

Етса бошимға, солиб ул юзга кўз,
Ойтсам кўнглум ғамидин икки сўз!»

Халқ ҳолиға тараҳҳум айлабон,
Дилбарига кўп тазаллум айлабон.

Ошиқи бедил сари келтурдилар,
Умрин онинг бошиға еткурдилар.

Нозанин чун келди айлаб турктоз,
Айлабон ул хастаға зоҳир ниёз.

Дедиким: — «Ойт улча бор қўнглунгда сўз!»
Ул тикиб юзига ҳайрат бирла кўз.

Ҳам тилин ҳайронлиғи лол айлади,
Ҳам танин ул заъф беҳол айлади.

Ҳайрат этти зойил ондин ақлу хуш,
Дарди ҳолин дер киши бўлди хамуш.

Хушиға чун келди кетмиш эрди ёр,
Тушти сихҳатсиз таниға изтирор.

Ҳайратидин ул заъифи нотавон,
Бир сўз ойто олмайин топшурди жон.

CLXXXV

Тавҳид тариқи адосида муножот

Эй мусаллам зотингга тавҳиди пок,
Аҳли ваҳдат ойтиб они завқнок.

Ҳар кишиким қисми тавҳид айладинг,
Боиси тажриду тафрид айладинг.

Кимки ўзлукдин чиқординг они чуст,
Айладинг оллингда тавҳиддин дуруст.

Кимгаким тавҳиддин бердинг кушод,
Мидҳатида куфр қилдинг иттиҳод.

Онгаким ваҳдат сари йўл айладинг,
Сен қолиб нафйи бую ул айладинг.

Мену ўзлук ширкатин мендин итур,

Маҳз тавҳидинг сари, ё раб, етур.

Менда, ё раб, қўйма менликдин нишон,
Ўзлугунгда маҳв қил домонкашон.

CLXXXV

Тамсил

Бир кеча Маҳмуд шоҳи¹ покбоз,
Қўптиким билгайки найлайдур Аёз².

Гарчи ул уйғоғ эди юмди кўзин,
Ҳийла бирла уйқуға солди ўзин.

Тахт оёғи сори солиб такягоҳ,
Етиб эрди боши узра келди шоҳ.

Бирдам этти ҳусниға наззораи,
Шавқ ўтиға айлайин деб чораи.

Шавқини наззора афзун айлади,
Ишқ аҳволин дигаргун айлади.

Чекти маҳвашнинг аёғиға ўзин,
Шавқдин қўйди табониға кўзин.

Кўз кафи пойиға суртар эрди шоҳ,
Ул оёғин тортиб ўлмай узр хоҳ.

Билди шоҳким нозанин уйғоғ эрур,
Деди: — «Эйким жонда сендин доғ эрур.

Мендин онглаб мунча изҳор ниёз.
Невчун эрди мунча бе андоза ноз?

Ким аёғ тортиб қўпуб ўлтурмадинг,
Зоҳир айлаб меҳр бир сўз сўрмадинг?»

Деди гулчеҳр: — «Эй шаҳи соҳиб назар,
Борму эрди менда менликдин асар?

Бир киши узр ойтқон ким бўлғой ул,
Менда улдам йўқ эди менликка йўл».

Йўқ эди ул дам Аёзу шоҳ эди,
Ҳам ўзи бедил ҳам ул дилхоҳ эди.

Кимга ваҳдат қилса мундоқ турктоз,
Фарқ бўлмас онда султондин Аёз.

Олами тавҳиддин топқон хабар,
Менлику сенликдин ул топмас асар.

CLXXXVII

Фано тариқи адосида муножот

Эй фано аҳли, сенинг восилларинг,
Васл нузҳатгоҳиға дохилларинг.

Ким бақо топмоққа сендан майл этиб,
Чун солиб ўзни фано сори етиб.

Ўзлугин ҳаркимки, фоний қилмайин,
Ул фанонинг ҳам фаносин билмайин.

Топмоқ имкон йўқ висолинг комини,
Ул фанолардин бақо анжомини.

Ўйла Фоний қисми, ё раб, бер Фано,
Қим бақо кунжидин ул топқой ғино.

Қил ўзунгда будини аввал набуд,
Ул набуди ичра бергил бир вужуд.

Ким анга иш ул вужуд ичра тамом,
Бўлғаю топқой висолинг вассалом.

CLXXXVIII

Тамсил

Комиле изҳори ҳожот айлади,
Тенгрига мундоқ муножот айлади.

«Ким илоҳий пок зотингға бақо,
Ўйладурким, кўрмас имкони фано.

Ўйлаким зотингға собитдур қадам,
Айласанг андоқ вужудимни адам.

Ким анга йўл топмағай ранги вужуд,
Қолмағай васл ичра жуз коми шуҳуд».

Истаган фоний вужудимдин асар,
Топқой ул боқий вужудинда хабар.

Менлику сенлик аромиздин кетиб,
Қолғосен сен-ўқ, ародин мен кетиб.

Сен мен итлоқи маҳол ўлғоч маҳол,
Топсам ул ҳолатда сендин мен висол.

CLXXXIX

Бу китоб назмида ўз муносабатининг тақриби

Ёдима мундоқ келур бу можаро,
Ким туфулият чоғи мактаб аро.

Ким чекар атфол марҳуми забун,
Ҳар тарафдин бир сабақ забтиға ун.

Эмгонурлар чун сабақ озоридин,
Ё «Каломуллоҳ»нинг такроридин.

Истабон ташхиси хотир устод,
Назм ўқутурким равон бўлсун савод.

Насрдин баъзи ўқур ҳам достон,
Бу «Гулистон» янглиғу ул «Бўстон».

Манга ул ҳолатда табъи булҳавас,
«Мантиқут-тайр» айлаб эрди мултамас.

Топти сокин-сокин ул такрордин,
Сода кўнглум баҳра ул гуфтордин.

Табъ ул сўзларга бўлғоч ошно,
Қилмади майл ўзга сўзларга яно.

Одат эттим ул ҳикоятлар била,
Қуш мақолидин киноятлар била,

Чун бирар сўздин топиб табъим кушод,
Топсам эрдиким, недур ондин мурод.

Завқ кўп хушҳол этар эрди мени,
Шарҳи онинг лол этар эрди мени.

Чун бу аҳволимға бўлди имтидод,
Бўлди ул дафтарға ғолиб эътиқод.

Ўйлаким элдин узулди улфатим,
Ул китоб эрди аниси хилватим.

Халқ расми сўзларидин қилу қол,
Ўтса табъимға етар эрди малол.

Оқибат ишқ айлади шайдо мени,
Ўйла машъуф этти бу савдо мени.

Ким дедим узлат эшигин очқомен,
Даҳри бемаъни элидин қочқомен.

Онглағоч атфол айлаб шўру шайи,
Истимоъ этти бу сўзни волидайн.

Ваҳми ғолиб бўлди андоқким авом,
Ким эрур сўз оташину табъ хом.

Бўлмағайким даст бергай телбалик,
Чеккулук бўлғой салоҳидин илик.

Ёшуруб дафтарни маъдум эттилар,
Шуғлидин кўнглумни маҳрум эттилар.

Манъи кулли қилдилар ул ҳолдин,
«Мантикут-тайр» узра қилу қолдин.

Чун ародин ўтти бир аҳди баъид,

Бўлдилар ул ҳолатимдин ноумид.

Лек чун ёдимда эрди ул калом,
Ёшурун такрор этар эрдим мудом.

Ондин ўзга сўзга майлим оз эди,
Қуш тили бирла кўнгул ҳамроз эди.

Турк назмида чу мен тортиб алам,
Айладим ул мамлакатни якқалам.

Тўрт девон бирла назми панж ганж,
Даст берди чекмайин андуху ранж.

Назму насрим котиби тахминшунос,
Ёзса, юзминг байт этар эрди қиёс.

Мунчаким назм ичра қилдим иштиғол,
Хотиримдин чиқмас эрди бу хаёл.

Ким бу дафтарға бериб тавфиқ ҳақ,
Таржума расми била ёзсам варақ.

Лек сўз душвор эди, мен нотавон
Бормас эрди хомаға илким равон,

Оқибат кўрдумки умр айлар шитоб,
Ўлсаму қолса дейилмай бу китоб.

Ул жаҳон сори бу армон элткум,
Бўйла ўтдин доғи ҳирмон элткум.

Неча бу ишга кўнгул машъуф эди,
Гўйёким вақтиға мавқуф эди.

Олтмишқа умр кўйғонда қадам,
Қуш тилин шарҳ этгали йўндум қалам.

Шайхнинг руҳидин истимдод этиб,
Кўргач истимдод, ул имдод этиб.

Эрди ёрим кеча ашғолим чоғи,
Табъ бу маъниға машғул ўлмоғи.

Хома рафторин неча сурсам неча,
Қирқ-эллик байт ҳар ярим кеча.

Сафҳаға ёзмай қарорим йўқ эди,
Бу рақамда ихтиёрим йўқ эди.

Шайх руҳидин етиб кўп эҳтимом,
Қилдим оз фурсатда арқомин тамом.

Сўз дақиқ эрдию маъни онда гум,
Гарчи қилдим ўз-ўзумға уштулум.

Шайх руҳидин вале етти кушод,
Ким муродин топти ушбу номурод.

Гарчи ғаввоси чекиб ранжу ано,
Ўзни бу дарёға айлаб ошно.

Дурға гарчи топмаса ҳам дастрас,
Йиғса дарё мавжидин хошоку хас.

Ҳам қурутсау они қилса ўтун,
Ёруғон вайронаси бўлмай тутун.

Мен бу дарё ичра дурри покни,
Топмайин, йиғдим эса хошокни.

Найлайн бу эрди маҳдурум менинг,
Қонеъ ўлди табъи маҳжурум менинг.

Сочти эрса нозими олий макон,
Олам аҳли узра нақди баҳру кон.

Мундин ортуғроқ ҳад эрмастур манга,
Жудини васф айласам басдур манга.

Будур уммидимки, ҳар ким солса кўз,
Ким ҳарорат солса кўнглиға бу сўз,

Шайх анфосиға они ҳамл этиб,
Файз топқой комиға, яъни етиб.

Бизни доғи онда кўргай бир туфайл,
Қилмағай кўнгли икилик сори майл.

СХС

Тамсил

Толиби кўнглида ошуби талаб,
Шаҳр аро борур эди тортиб тааб,

Кўрди девори йиқилғон кўй аро,
Жамъ бўлғон эл узотиб можаро.

Ким бу шориъдин эди элга убур,
Эмди, ё раб, қай сари тушкан мурур.

Ким иморат айлағай, оё, муни!

Ёсарға айлагай парво муни!

Муддати боғланди элга йўл тамом,
Бўлди ожиз йўл ўтардин хосу ом.

Эл аро бу изтиробу изтирор,
Ким етишти толиби уммидвор.

Кўргач ул ҳолат тушуб кўнглига жўш,
Важду ҳол этти аён айлаб хурўш.

Эл таажжуб қилдиларким, бу фақир,
Бежихат қилди аён важду сарир,

Кайфият сўрдилар ул бечорадин,
Кому мақсад даштида оворадин.

Деди: — «Мен бу халқнинг жамъиятин,
Кўрдум, аммо билмадим кайфиятин.

Лек солиб бу тараф рафторни,
Айласам наззора бу деворни.

Майлини доим кўрур эрдим буён,
Ким йиқилмоқ айламиш ҳоло аён.

Чун жамоди зоҳир этса бу сифат,
Майл қилғон ён йиқилмоқ оқибат.

Менки бор эрдим ўзумдин ноумид,
Майл қилғон комдин беҳад баъид.

Айлагач девор бу рамз ошкор,
Бўлди бу навмид ҳам уммидвор.

Ким қаёнким майл этти ҳақ мени,
Ул тараф-ўқ бошлағай мутлақ мени.

Чун манга фақру фано келди мурод,
Ул тарафдин ҳақ насиб этти кушод.

Майл бергон сойи айлаб бахтиёр,
Солғай ул жониб мени беихтиёр».

СХСИ

Бу китобда таҳаллус тағйирининг узри

Чун кичик ёштин манга бўлди насиб,
Назм адосида хаёлоти ғариб.

Шеър ҳар синфинки қилдим ибтидо,
Турк алфози била топти адо.

Ўйлаким ҳар кимса неким қилғуси,
Баъзи ишта бор онинг бир белғуси.

Ким-ўзи таҳсисиға имлодур ул,
Муҳри ё тавқиъ ё тамғодур ул.

Сафҳа дебосию назм иншосидур,
Ким таҳаллус нозими тамғосидур.

Бу нишони бирла топти имтиёз,
Не варақким назм қилди аҳли роз.

Ким бу Саъдий¹, ё Низомийнинг² дурур,
Ё бу Хисравнинг³, бу Жомийнинг⁴ дурур.

Менки турк алфозиға айлаб шуруъ,
Назм топти табъу килкимдин вуқуъ.

Чун саҳоби табъим ўлди дурфишон,
Назмима эрди Навоийдин нишон.

Даҳр боғида бўлуб комим раво,
Комронлар топти назмимдин наво.

Форсий назм ичра чун сурдум қалам,
Назмнинг ҳар синфини қилдим рақам.

Файз еткоч ул маонийдин манго,
Топти белгу назми Фонийдин⁵ манго.

Чун «Лисонут-тайр» оғоз айладим,
Турфа қушлар бирла парвоз айладим.

Мунда ансаб эрдиким тузғоч наво,
Бўлса назмимға Навоийдин адо.

Ким наво қушлар тили алҳонидур,
Дилкаш афғони ҳазин достонидур.

Туркий услуб эрди ҳам бу достон,
Топқудек эрди Навоийдин нишон.

Бу рақамда Фоний айларга лақаб,
Мустамеъ бўлгонға айтурмен сабаб.

Ким бу дафтар назмидин кулли мурод,
Чунки маржиъ майли эрдию маод.

Мунда Фоний бўлмай иш ўлмас тамом,

Фоний ондин топти назмим ихтимом.

Ҳам бу дафтар ичра Шайхи маънавий,
Ким демиш қушлар тилидин маснавий.

Сайр ул қушларғаким фан айламиш,
Етти водий чун муайян айламиш.

Чектуруб қушларға кўп ранжу ано,
Сўнгғи манзил бўлди водийи фано.

Гарчи бу икки таносиб ёр эди,
Назмима ҳам бу тахаллус бор эди.

Гар тахаллус мунда Фоний айладим,
Бу таносиблардин они айладим.

Гар сабаб истаб биров қилса хитоб,
Шарҳ, қилғон сўз анга басдур жавоб.

Кимга бўлса мундоқ ишлар нияти,
Бўлмас ул бўлмай замон амнияти.

Бу замон амниятин қилма гумон,
Собит ўлмай адли Доройи замон.

СХСII

Подшоҳи ислом дуоси ва узрхоҳлик адоси

Улки амният вужудидиндурур,
Халқ шокир базлу жудидиндурур.

Аббадат эҳсонаҳу Султон Ҳусайн¹,
Шоҳ Абулғози моло-зулхофақайн.

Мен не айта олгомен авсофини,
Хулқу лутфу адл ила инсофини.

Ким агар юз минг менингдек назмкеш,
Қилса минг йил сафҳа руҳсорини реш.

Васфининг мингдин бири айтилмоғой,
Балки юз мингдин бири ёзилмоғой.

Бас қилиб ҳамду дуосин ибтидо,
Айлайин қушлар тили бирла адо.

Токи даврон боғида давлат қуши,
Ким саодат бўлғай ул қушнинг туши.

Салтанат авжида сайр айлаб аён,
Айлагай бир чатр бошин ошён.

Бўлсун онинг чатру иззу давлати,
Боши узра соябони ҳашмати.

Адли бўстонида юз хайли туюр,
Кўрмасунлар зулм тошидин футур.

Ҳукми нофиз то абад даврон аро,
Инқиёди амри инсу жон аро.

Давлатининг душмани хайлу мутеъ,
Барча афву халқини айлаб шафеъ.

СХСIII

Бу назм тарихи гуфтори ва ўзининг истеъфо ва истиғфори

Менки, хилват ичра йўндум хомани,

www.ziyouz.com kutubxonasi

Нақш айларга бу дилкаш номани.

Анбиё сархайли Батҳо соридин,
Айлаган Ясрибқа¹ майл изҳоридин.

Йил тўқиз юз ўтмиш эрди доғи тўрт,
Ким улуснинг кўнглига солди бу ўрт.

Ҳам бу тарих ичраким қилдим шуруъ,
Ихтитомига доғи бўлди вуқуъ.

Бир-икки ой ўйлаким дедим дуруст,
Юқорироқ шарҳини қилдим нухуст.

Кечаким ҳар шуғлдин маъзул эдим,
Бир-икки соат мунга машғул эдим.

Чун бу янглиғ эҳтимом эттим тамом,
Ибтидосиға етишти ихтитом.

Ё раб, ушбу турфа шўхи дилфириб,
Ким онинг васлин манга қилдинг насиб.

Эл кўзига доғи маҳбуб айлагил,
Барча хотирларға марғуб айлагил.

Гарчи мақсудиға мубҳамдур баён,
Қуш тилин эл кўнглига қилғил аён.

Кимга ондин ҳосил ўлса муддао,
Лутф этиб Фонийни ҳам қилса дуо.

Айла онинг ҳам дуосин мустажоб,
Иккимизни оллидин олғил ҳижоб.

Табъима тушса хато бирла зулал,
Килкима саҳв ўлди эрса ё халал.

Лутф ила, ё рабки, борин афв қил,
Номаи аъмолдин ҳам маҳв қил.

Ҳар паришон сўзки ёздим, ё карим,
Барчадин астағфириллоҳ, ал-азим.

ШАРҲ ВА ИЗОҲЛАР

СХСIV

III

1. Ҳавво — Ислом ривоятларига кўра, Одамотонинг умр йўлдоши, биринчи аёл ҳамда инсон зотининг онаси.

2. Шис — Пайғамбарлардан бўлиб, ҳазрат Одамнинг учинчи фарзанди. Нуҳ пайғамбар ҳам Шис наслидан бўлган. Нуҳ пайғамбар бутун дунё тўфонидан омон қолган, шунинг учун иккинчи Абулбашир деб ҳам аталади. Шис пайғамбар Макка шаҳри атрофида яшаган. Ҳаж зиёратларини мукаммал бажарган. Макка шаҳридаги Каъба биносини тош ва лойдан биринчи маротаба қурганлардан. Макка шаҳри яқинидаги Абу Кубас ғориға Шис пайғамбар дафн этилган.

3. Абдуллоҳ — Абдуллоҳ ибни Муталлиб Муҳаммад пайғамбарнинг отаси. Қурайш қабиласидан, Ҳошимийлар хонадонига мансуб. Абдуллоҳ Муҳаммад пайғамбар туғилмасдан вафот этиб кетган.

IV

1. Анқо — Қоф тоғида яшаган афсонавий қушнинг номи. Бу тоғ ҳам афсонавий бўлиб, ривоятларга кўра, ер юзини ўраб олган. Анқо тамомила йўқолиб кетган эмас, лекин жуда кам қолган деган гаплар ҳам бор. Ислом ақидаларича, Анқо афсонавий Симуруғ билан айнанлаштирилади.

2. Буроқ — Ривоятларга кўра тез юрадиган, тез чопадиган ва тез учадиган афсонавий отнинг номи. Шу от билан Муҳаммад пайғамбар Макка шаҳридан Қуддус шаҳрига ва ундан Меърожга кўтарилган.

3. Меърож — Ислом тушунчасига кўра, Муҳаммад пайғамбарнинг Оллоҳ олдига парвози, Қуддуси Шарифдан Жабраил фаришта билан бирга содир бўлган эди. Меърож

шунчалик тез ўтганки, ётилган ўрин қайтганда ҳали совимаган бўлган.

V

1. Абу Бакр — (572—634) Чорёр халифаларидан биринчиси (632— 634). Муҳаммад пайғамбарнинг сафдошларидан, унинг қайнотаси Ойшанинг отаси, йирик савдогар, Қурайш қабиласидан. Абу Бакр Муҳаммад пайғамбар билан бирга Макка шаҳридан Мадина шаҳрига кўчиб ўтган (622). Кўп жангларда шахсан қатнашган. Муҳаммад пайғамбар вафотидан сўнг халифаликка кўтарилган. Арабистонда Ислом динини мустаҳкамлашда унинг ҳиссаси катта.

2. Хизр — Ривоятларга кўра, «оби ҳайвон» тириклик сувини излаб топган ва ундан ичиб доимий тирик юрадиган бир пайғамбарнинг исми. У кишиларга йўлдошлиги, ҳамроҳлиги билан ном қозонган.

VI

1. Мустафо — Бу сўз араб тилида танланган, сараланган маъноларда ишлатилса ҳам бу ўринда Мустафо Муҳаммад пайғамбарнинг иккинчи исмларидан.

2. Набий — Мавжуд динларда набийлар Худонинг фармойишларини кўпчиликка — одамларга етказиб берувчи воситачи шахс деб тасаввур этилиб, уларга эътиқод қилиш вожибдур. Муҳаммад пайғамбар набий деб ҳам аталади. У набийларнинг энг охиргиси.

VII

1. Умар форуқ—(644 йилда ўлдирилган, чорёрлардан, 634—644). Абу Бакр ҳукмронлик йиллари Умар унинг яқин сафдошларидан ҳисобланган. Умар халифалиги даврида Сурия, Фаластин, Миср, Ироқ ва Эроннинг катта қисм ерлари босиб

олинган ва араб халифалигига қўшилган. Ўз даврида у давлат ишларини кучайтирган. Халифалик давлат хазинаси бойиган. Умарнинг ҳукмронлик даври исломнинг «олтин даври» деб ҳисобланган.

2. Ажам — Араблар истилоси даврида босиб олинган ва араб халифаларига бўнсундирилган. Яқин ва Ўрта Шарқ ҳамда Ўрта Осиё халқларини шундай ном билан атаганлар. Кейинчалик Эрон, Афғонистон ва Ўрта Осиё ерлари Ажам деб юритилган. Бунда «мулки Ажам» Эрон мамлакати — давлати назарда тутилган.

IX

1. Мадина — Саудия Арабистонининг шимоли-ғарбий қисмида жойлашган катта шаҳарлардан бири. Ҳижоз вилоятида, Макка шаҳридан 400 км шимолда. Қадимий Ясриб (Ятриб) илк Ўрта асрлардан бошлаб Мадина деб аталган. VII асрдан бошлаб Мадина шаҳри мусулмонларнинг Макка шаҳридан кейинги энг катта зиёратгоҳ шаҳарларидан ҳисобланади. Шаҳарда Муҳаммад пайғамбарнинг уйи ва мақбараси бор. Мақбара устига катта масжид қурилган (656).

2. Қуръон — Ислом оламида муқаддас деб танилган китоб. Унда ислом дини ақидалари, эътиқод талаблари, ҳуқуқий ва ахлоқий нормалари, чеклаш ва тақиқлари ўз ифодасини топган. Ислом анъанасида Қуръон Оллоҳ томонидан Муҳаммад пайғамбарга йигирма икки йил давомида фаришта Жабраил орқали ваҳй қилинган деб тасаввур этилади. Йиллар давомида текстлар тўпланиб, 632 йилда биринчи марта Қуръон тексти юзага келган. 651 йилда айрим тўлдиришлар билан «Усмон Масҳафи» вужудга келган.

3. Усмон бин Аффон—(656 йилда ўлдирилган). Чорёрлардан учинчи халифа (644—656). Унинг даврида халифалик территорияси кенгайди. Қуръон матнлари тўпланади. У маккалик Уммавийларга ҳомийлик қилиб, ўзининг қариндош ва яқинларига давлат мансабларини ва катта-катта ерларни, хазина

маблағларини бўлиб берган. Саҳобалар ҳамда қўшин бошлиқлари ўртасида унинг олиб бораётган сиёсатига қарши норозиликлар кучайиб, биринчи халифа Абу Бакрнинг ўғли Абдуллоҳ ибн Бакр раҳбарлигида ўлдирилган.

XI

1. Али — Чорёрлардан тўртинчиси. Қурайш қабиласининг Ҳошимийлар хонадонидан Муҳаммад пайғамбарнинг амакиваччаси ва куёви, 656 йилда халифалик ўрнини эгаллайди. Али Куфа шаҳрида (661) ўлдирилади. Али тарафдорлари «шиа» оқимини ташкил этадилар. У суннийлар ўртасида ҳам обрўли шахс ҳисобланади.

2. Ҳубал — Саудия Арабистони Макка шаҳридаги Қурайш қабиласининг худоси. У одам сифатида тасвир этилган бўлиб, унинг ўнг қўли олтиндан ясалган, қолган аъзолари тошдан иборат бўлиб, ҳайкал сифатида ифода этилган. Исломдан кейин Ҳубал аста-секин тамом унутилган.

3. Зулфиқор — Ривоятларга кўра, Муҳаммад пайғамбарнинг жангда ўлжа олган афсонавий қиличининг номи. Кейинчалик бу қилич халифаларга ўтган. Зулфиқор сеҳрли кучга эга бўлган қурол сифатида тасвирланади.

XIII

1. Шайх Фаридиддин Аттор — Эроннинг машҳур мутасаввуф шоирларидан ҳамда шайхларидан. Исми Муҳаммад ибн Иброҳим. Отасининг изидан бориб, атторлик ва табобат билан шуғулланади. Мўғуллар ҳужуми даврида 1220 йилда Нишобурда вафот этган. У сўфий адабиётнинг йирик вакили бўлиб, асарларида ўз аксини топгандир. «Тазкиратул-авлиё», «Илоҳнома», «Мусибатнома», «Уштурнома», «Мантиқут-тайр», «Лужжаи-хилож», «Асрорнома», «Мухторнома», «Панднома» ғазаллар ва бошқа асарлар ёзган.

2. «Мантиқут-тайр» — Бу Фаридиддин Атторнинг шу

номдаги асари бўлиб, 1175 йилда ёзилган. Асарни ёзишда у Ғаззолийнинг қушлар ҳақидаги асаридан руҳлангани ҳолда ёзган. Бу ўз даврида сўфийликнинг энг пешқадам асарларидан ҳисобланган. Фаридиддин Атторнинг поэмаси ҳам адиб ва шоирлар орасида катта қизиқиш уйғотди. Алишер Навоий ўзининг «Лисонут-тайр» асарини, яна турк шоирларидан Гулшаҳри «Қуш тили» асарини ёзган.

3. Сулаймон — Баний Исроилнинг ҳукмдорларидан, отасининг ис-ми Дауд. Милоддан аввал 965—928 йилларда яшаган. У ўз даврида диний ибодатни марказлаштирган тадбирли шоҳлардан бўлиб, илм-фан ривожига ўзининг маълум ҳиссасини қўшган. Унинг даврида шаҳарлар қуришда яхши натижаларга эришилган. Табиат ва жамиятнинг кўп сир-асрорларидан хабардор бўлиб, ривоятларга кўра, ҳайвон, қуш тилларини билган. Шамол, инс, жинс, жинлар унга қарам бўлган.

XVI

1. Жабраил — Ислом динидаги тўртта фариштадан бири. Диний ақидаларга кўра, хабар берувчи фаришта Жабраил пайғам-барларга мураббийлик қилган. Муҳаммад пайғамбарга ҳам Қуръон мазмунларини етказиб берган. Қуръонда Жабраил «Муқаддас руҳ» номи билан тилга олинади.

2. Билқис—Сулаймон пайғамбарнинг энг суйган қуши Худхуд Сабо мамлакатининг подшоҳи хотин киши эканлигидан ха-бар келтиради. Мамлакат аҳли ўтга, қуёшга, ойга ва бошқа нарсаларга ибодат қилишини ҳам маълум қилади. Сулаймон пайғамбар Худхуд орқали Билқисга нома юбориб, мамлакат Сулаймон пайғамбарга тобе бўлиши кераклигини айтади. Билқис Сулаймон пайғамбарнинг олдига ўзи келиб, бутун шартларни қабул қилади. Ривоятларга кўра, пайғамбар Билқисни ўз никоҳига олади. Яна бошқа ривоятда пайғамбар Балқисни Яман подшоҳига эрга бериб юборади.

XIX

1. Моний ибн Фатак — (216—277) Монийлик таълимоти асосчиси, Наққош ва рассом. Моний «Шабурақон» «Канзил-аҳъеъ», «Авангэльон», «Қефалея», «Бунгаҳик» (Бунгаҳинг) номли асарлар ёзган. Ривоятларга кўра, Монийнинг ўз даврида истеъдодли наққош, рассом сифатида танилгани ҳикоя қилинади. Шунга кўра, ҳам шарқ дostonчилигида кўп тилга олинади.

XXVI

1. Фарҳодвор — «Фарҳод ва Ширин» Шарқ халқлари оғзаки ижодиёти ва ёзма адабиётида кенг тарқалган дoston. Эронда ҳукмронлик қилган Хисрав II Парвез (591—628), унинг хотини Ширин ва тоштарош Фарҳод ҳақида тарқалган ривоятлар асосида шундай дostonлар юзага келган. Фирдавсийнинг «Шоҳнома»сида Хисрав билан Ширин муҳаббати ва ҳалокати ҳикоя қилинади. Илк мустақил «Хисрав ва Ширин» (1181) Озарбайжон шоири Низомий Ганжавий дostonидир. Алишер Навоий ўзининг «Фарҳод ва Ширин» дostonида Фарҳодни энг мукаммал ва идеал шахс сифатида тасвирлаб асарнинг марказий образи қилиб олди.

LXV

1. Қорун — Беқиёс бойликка эга афсонавий шахс. Яна у ўзининг хасислиги билан ҳам машҳур. Бадий адабиётда давлат-мандлик ва хасислик рамзи сифатида юради, ўзи яхудий қавмларидан.

LXXVII

1. Искандар—Искандар Зулқарнайн Шарқ халқлари адабиётида кенг тарқалган образ. Бу Александр Македонский фаолияти билан бевосита боғлиқ. Биринчи мартаба Фирдавсийнинг «Шоҳнома»сида тарихий фактлардан бирмунча тўғрироқ фойдаланишга ҳаракат қилинган. Низомий

Ганжавийнинг «Искандарнома», Амир Хисрав Деҳлавийнинг «Ойинаи Ис-кандарий», Жомийнинг «Хирадноман Искандарий» дostonларида Искандар образи мохир лашкарбоши, олим файласуф тарзида кўрсатилади. Алишер Навоий «Тарихи Мулуки Ажам» асарида Искандарнинг Равшанакка уйланганлигини қайд этган бўлса, «Садди Искандарий» дostonида (1483—1485) бош ижобий қахрамон идеал шоҳ деб талқин этилган.

2. Суруш — Жабраил фариштанing иккинчи номи. Бу фариштанing асосий хизматларидан бири, Муҳаммад пайғамбарга осмондан хабар келтириш бўлган.

LXXVIII

1. Мусҳаф — Қадимги Қуръон қўлёзма нусхаларинing номи, 651 йилда халифа Усмон буйруғи билан йиғилиб таҳрир қилинган нусхаси ҳам Мусҳаф деб аталган. Кейинчалик мусулмон халқлар орасида Қуръоннинг ҳар қандай қадимий қўлёзмасини Мусҳаф деб аташ одат тусига кирган. Ўрта Осиё ва Қозоғистон мусулмонлари диний бошқармаси Тошкент шаҳрида сақланаётган Қуръоннинг қадимий қўлёзмаси (VIII асрда кўчирилган) ҳам Мусҳаф нусхаларидан бири ҳисобланади.

LXXIX

1. «Шайх Санъон» — Шарқ мамлакатлари халқлари орасида «Шайх Санъон» ҳақидаги севги қиссаси ҳам кўп замонлардан бери маълум. Бу қисса биринчи маротаба шайх Фаридиддин Атторнинг 1175 йилда ёзган «Мантикут-тайр» номли машҳур асари таркибида учрайди. Шайх Санъон афсонавий шахс бўлиб қолмасдан, XI—XII асрларда яшаган тарихий бир шахс деб ҳам тахмин этилади. Бу ҳикоя Алишер Навоийнинг «Лисонут-тайр» асарида ҳам берилган.

2. Каъба — (арабча куб мазмунида) Ислom дунёсинing энг муқаддас ибодатхонаси, Саудия Арабистонинing Макка шаҳрида 10x12x15 ўлчамдаги кулранг тошдан иборат иншоот. Ислom

таълимотида Байтуллоҳ (Оллоҳнинг уйи), Байтун ҳарам (Муқаддас уй), Қуръонда бўлса Алмасжидул ҳарам (Муқаддас масжид) деб аталгандир. Ҳовли саҳнида Оби замзам булоғи мавжуд. Ҳозир барча ислом мамлакатларидан мусулмонлар Маккага ҳаж этиш учун келадилар. Каъба бутун мусулмонларга «Қибла» бўлиб хизмат қилади. Ўша томонга қараб намоз ўқиб, ибодат қиладилар.

3. Жунайд — Жунайд Бағдодий машҳур шайхлардан бўлиб, Бағдод шаҳрида туғулган. Исми Абулқосим, отаси шиша асбоблари билан савдо-сотик ишлари олиб борган. Имом Шофийнинг шогирдларидан. Суфён Сурийнинг мазҳабида. 910—911 йилларда вафот этган. Бутун умри давомида 30 марта ҳаж қилган.

4. Боязид — Боязид Бистомий, асли исми Тайфур бинни Исо бинни Одам бўлиб, машҳур шайхлардан Баязид Бистомий номи билан танилган. Олим ва шоир Тайфурия тариқатининг асосчиларидан. 961 йилда вафот этган.

5. Ваҳй — Диний ақидаларга кўра, Оллоҳ томонидан Муҳаммад пайғамбарга Жабраил фаришта воситаси билан юборилиб турилган нома ва хабарлар. Бу нома ва хабарларни одамларга ҳар хил мўъжизавий йўллар билан билдирилишига ваҳй деб айтилади.

6. Рум — Кичик Осиё. Рим давлати ва унинг халқига берилган нисбатдир. Бир вақтлар Византия Рим империясига қўшиб олингач, Византия ҳам Рум деб атала бошланган. Шунга кўра, Қора денгиз ҳам Шарқ тарихий адабиётларида Рум денгизи номи билан юритилган. Турклар Византияни урушиб олгандан кейин бу ном туркларга ҳам ўтади.

7. Юсуфи Канъон — Шарқ адабиётида кенг тарқалган афсоналарнинг қаҳрамонидир. Яъқуб пайғамбарнинг ниҳоятда кўхлик ўғли. «Юсуф ва Зулайҳо» ишқий саргузашти шу номга асос-ланади.

8. «Лоҳавл» — «Лоҳавла вало қуввата илло биллоҳил

алиюл азим» — «Буюк ва олий Оллоҳдан бошқа куч ва қудрат йўқ».

Бу қўрққанда, ҳаяжонга тушганда ва жаҳл чиққанда ўқиладиган дуо.

9. Батҳо — Саудия Арабистонидаги Макка шаҳрининг иккинчи номи. Сиёсий иқтисодий маъмурий маркази, мусулмонларнинг зиёратгоҳи.

10. Ҳошимий — VII асрда Арабистоннинг Макка шаҳрида яшаган Қурайш қабиласига мансуб хонадонлардан бирининг номи. Муҳаммад пайғамбар ана шу хонадон аъзоларидан бирида туғилган. Ҳошим пайғамбарнинг катта бобоси бўлган.

11. «Лайли ва Мажнун» — Яқин ва Ўрта Шарқ халқлари орасида кенг тарқалган самимий севги ҳақидаги дoston. Унинг сюжети дастлаб араблар орасида вужудга келган. «Лайли ва Мажнун» Алишер Навоий «Ҳамса»сининг учинчи достони (1484).

12. Сухо — Осмондаги 540 та хулқар тўпламидаги юлдузларнинг энг хираси.

LXXXVI

1. Шайх Нажмиддин Кубро — Тўлиқ исми Аҳмад ибн Умар Абулжанноб Нажмиддин (1145—1221). Сўфийликнинг Ўрта Осиёдаги йирик вакилларида. Кубравийлик тариқотининг асосчиларида. Сўфийликка оид асарлари бор. Унинг таълимоти Ўрта Осиё ва Эронда тарқалган. Уларча, овоз чиқармасдан зикр қилиш амалда бўлган. Шайх Нажмиддин Кубро мўғул истилоси даврида вафот этган.

2. Азхоби Қаҳф — Юнон мамлакатининг бутпараст подшоҳи Доқёнус ннҳоятда жоҳил, золим бўлган. Шоҳнинг мулозимлари орасида мусулмонлари ҳам бўлиб, улар ҳамиша яширин ибодат қилганлар. Доқёнус бундан хабар топиб, мулозимларни ушлаб қатл қилмоқчи бўлганда улар қочадилар. Йўлда бир қўйчивон ҳам ўзининг ити билан қочқиндиларга қўшилади. Кўп юрганларидан сўнг бир ғорга кириб беркинадилар ва у ерда ётиб ухлайдилар. Бу уйқу 309 йил давом этади. Уйғонганларида золим

подшоҳ тахтдан кетганлиги, улар ўзларининг ғор дўстлиги туфайли золим шоҳ зулмидан қутилиб қолганликлари маълум бўлади.

LXXXIX

1. Шайх Абу Саид Абул Хайр — Машҳур шайхлардан, исми Фазлиллоҳдир. Ўз даврида барча машойихлар уни ўзига устоз қилиб олганлар. Абу Саид Абул Хайрнинг устози Абул Фозил Ҳасан Сарахсийдир. Ўзи Хуросондан, 1048 йилда вафот этган.

CI

1. Хирқоний—Абулҳасан Хирқоний машҳур шайхлардан. Асли исми Али бинни Жаъфар, лақаби Абулҳасан. Эроннинг Хирқон деган жойида туғилганлиги туфайли Хирқоний деб юритилган. 1023 йилда вафот этган.

CIV

1. Басра — Арабча Бассара —Ироқнинг жанубидаги шаҳар, Басра вилоятининг маъмурий иқтисодий маркази. Ироқнинг энг катта порт шаҳарларидан. 637 йилда халифа Умар (634— 644) қурдирган шаҳар. VIII—IX асрларда халифаликнинг маданий ва иқтисодий маркази бўлган.

2. Ҳотам — Тўлиқ исми ва лақаби Абу Аддий бинни Абдуллоҳ бинни Саъд бўлиб, арабларнинг атоқли қабила бошлиқларидан ҳисобланган. Ҳотам ўзининг сахийлиги билан шуҳрат топган. У шоир ҳам бўлган.

CVII

1. Жамшид — Жам шаклида ҳам учрайди. Эроннинг қадимги тарихига кўра, Пешдодийлар сулоласининг тўртинчи

ҳукмдорларидан. Афсонага кўра, Наврўз кунининг сана боши деб байрам қилиниши Жамшид номи билан боғлиқ.

СХ

1. Арасту — Юнон файласуфларидан Аристотель исмининг арабча шакли (Милоддан аввал 384—322). Қадимги юнон фалсафа фани тараққиётида янги давр яратган буюк мутафаккир. Милоддан аввал 343 йилдан Македония тахтининг вориси, Александр Македонскийнинг тарбиячиси вазифасида хизмат қилган.

2. Афлотун — (милоддан аввал 428 ёки 427—Афина 348—347) қадимги Юнон файласуфи, антик философиядаги объектив идеалистик оқимнинг асосчиси. Тахминан 407 йилда Сократ билан танишиб, унинг энг яқин шогирдларидан бири бўлиб қолган.

СХІІ

1. Азроил — Исломда эътиқод қилинадиган тўрт фаришталардан бири. Улар Жабраил, Микоил, Азроил ва Исрофилдир.

СХІХ

1. Азозил — Шайтоннинг асли исми.

СХХІІ

1. Ибн Адҳам Шоҳ Иброҳим — Иброҳим Адҳам Балх шаҳрида туғилган. Лақаби Абу Исҳоқ, исми ва нисбаси Иброҳим Адҳам бинни Сулаймон бинни Мансур Балхий. У Фузайл Аёз Абу Юсуф Ғайбуллийлардан таълим олади ва катта каромат ва мақомат аҳлидан бўлиб етишади. 777 йилда Шом шаҳрида вафот этади.

2. Балх — Шимолий Афғонистонда ҳозирги Мозори

Шарифнинг ғарбидаги кўҳна шаҳар. Милоддан аввал еттинчи асрдан бошлаб маълум. Балх тарихда Уммул-билод (шаҳарлар онаси) номи билан ҳам машҳурдир. Юнонлар уни Бактра деб ҳам атаганлар.

3. Нишобур — Ҳозирги Эроннинг шимоли-шарқидаги қадимий шаҳар. Хуросон остонида. У энг қадимги маданият марказларидан ҳисобланади. Шаҳарда Умар Ҳайём ва Фаридиддин Аттор яшаб ижод этган ва шу ерга дафн этилган.

CXXVIII

1. Порсо — Хожа Муҳаммад Порсо — машҳур бухоролик шайхлардан бири бўлиб, исми Муҳаммад бинни Маҳмуд Ҳофии Бухорийдир. Порсо номини Шайх Баҳроуддин Нақшбанд берган. 70 ёшида 1419 йилда вафот этган.

2. Абу Наср — Хожа Абу Наср Порсо — машҳур шайхлардан бўлиб, унинг лақаби иккита: Бурҳониддин ҳамда Ҳофизиддиндир. Хожа Муҳаммад Порсонинг муриди. 1460 йилда вафот этган.

CXXXVII

1. Абу Бакр Нишобурий—Абдуллоҳ бин Муҳаммад машҳур фақиҳ ва ҳадис билимдонларидан бўлиб, зоҳид ва тақводор киши бўлган. Боғдод шаҳрида яшаган, 852 да туғилиб, 935 да вафот этган.

2. Шиблий—Машҳур шайхлардан, исми Абу Бакр Муҳаммад Жаъфар бинни Юнус 945 йилда вафот этган.

3. Нурий — Абулҳасан Нурий — машҳур шайхлардан бўлиб, исми Аҳмад ибн Муҳаммаддир. 907 йилда вафот этган.

CXL

1. Абдуллоҳ Ансорий — Машҳур мутасаввуф шайхлардан,

1005 йилда Ҳирот шахрида туғилган. 1093 йилда вафот этган. Мақбараси Ҳирот шахрида.

СХСVIII

1. Етти водий — Тасаввуф таълимотича, шахс руҳий такомиллашиш йўлида босиб ўтиши лозим бўлган етти босқич, даража, поғона, улар қуйидагилардан иборат. Талаб водийси, Ишқ водийси, Маърифат водийси, Истиғно водийси, Ҳайрат водийси, Тавҳид водийси, Фақру фано водийси.

СЛИ

1. Ҳижоз — Саудия Арабистонининг ғарби-шимолий қисми, яъни Макка ва Мадина шаҳарлари жойлашган водий Ҳижоз деб юритилади.

СЛИИ

1. Мусий — Исломда ҳам исми қайд этиладиган пайғамбарлардан. Яҳудийликка эътиқод этувчилар орасида иудизм асосчиси деб эътироф этилган. Қадимий яҳудий манбаларда Моше, Христиан манбаларида Моисей номи билан маълум. У Сино тоғида яҳудийларнинг муқаддас китоби “Таврот”ни қабул қилиб олган.

2. Фиръавн—Қадимги Миср подшоҳларининг номи. 18 сулоладан бошлаб подшоҳ Фиръавн деб аталган. Мисрда қурилган йирик пирамида ва ибодатхоналар фиръавнлар номини муқаддаслаштирган ва улуғлаган.

3. Маҳдий — Ислом ривоятларига кўра, ўн икки имомнинг охиргиси бўлиб, қиёмат яқинлашганда қайтиб келиб Дажжолга қарши курашади, дейилади.

4. Дажжол — Ислом ақидаларига кўра, қиёмат куни олдидан диндорларни тўғри йўлдан оздирадиган афсонавий шахс.

Дажжол кўпгина ривоятларда тилга олинади.

5. Масих — Масихо — Исо пайғамбарнинг лақаби. Диний ривоятларга кўра, Исо пайғамбарнинг нафаси ўлган одамларни тирилтириш, унга жон ато этиш қудратига эга бўлган деб юритилади. Шеърларга шу хислат билан сингиб кетган.

6. Бу жаҳл — Асли исми Амир ибн Ҳошим. Макка шаҳрининг зодагонларидан бири. Муҳаммад пайғамбар тарғиботига қарши тургани ва унга душманлиги учун қувғинга учраган. Шу боис унга ислом тариқотида Абу Жаҳл лақаби берилган. Абу Жаҳл Бадр жангида (624) ҳалок бўлган.

CLV

1. Марям — Машхур ва маълум «Минг бир кеча» ҳикояларининг қаҳрамонларидан бири, моҳир ва эпчил каштачи аёл.

2. Намруд— Иброҳим Ҳалилуллоҳни ўлдиришга буйруқ берган золим шоҳ. Ривоятларга кўра, қадимги Арабистонда ўтган подшоҳлардан бири. Уни пашшалар талаб ўлдирган.

3. Халил — Иброҳим пайғамбарнинг лақаби. Золим шоҳлардан Намруд пайғамбарни ўтга ташлаб ўлдирмоқчи бўлганда худонинг амри билан ўлмасдан қолган. Катта гулхан — ўт, гулзорга айланган.

4. Калимуллоҳ — Оллоҳ билан сўзлашган Мусо пайғамбарнинг лақаби.

5. Муҳаммад—Муҳаммад ибн Абдуллоҳ (570—632). Арабистонда ислом динини биринчи бўлиб тарғиб этган. Оллоҳнинг элчиси, пайғамбар деб танилган шахс. Қирқ ёшида Макка шаҳрида Худодан ваҳй олаётганлигини эълон қилади.

6. Заҳҳок — Эроннинг қадимги тарихига кўра, Жамшид қатлидан сўнг тахтга Заҳҳок ўлтиради. У золим сифати билан ном таратади. Шунга кўра, Заҳҳокка қарши темирчи Кова кўзғолон кўтаради. Кўзғолонга пешдодий шоҳларидан Фаридун ҳам қўшилиб

Заҳҳокни енгадилар.

7. Нуширвон ёки Ануширвон — Шарқда адолат тимсоли бўлиб, афсоналарга қоришган шахс. Милоддан олдин ўтган Эрон шоҳларидан бири.

CLVIII

1. Мансур — Мансур Халлож, тўлиқ исми Хусайн ибн Мансур (858—922). Машҳур мутасаввуфлардан «Мен ҳақ (худо)-ман», (Анал ҳақ)—Менинг ўзлигим худонинг ўзлигидир, деган фикрни илгари сурганлиги учун жоҳил руҳонийлар томонидан ўлдирилган.

CLX

1. Узро — «Вомиқ ва Узро» қиссаси. Шарқ халқлари адабиётида кенг ўрин олган эпик асарлардан. Унинг ижобий қаҳрамонлари халқ оғзаки ижодида ҳамда ёзма адабиётда кенг томир отгандир. Қиссанинг ўзбек тилида ҳам бир нечта вариантлари мавжуд.

CLXII

1. Шайх Абдулаббос қассоб — Исми Аҳмад ибни Муҳаммад ибни Абул Карим. Табаристонда ва Омилда имомлик қилган. Муҳаммад ибни Абдуллоҳ Табарийнинг шоғирдларидан.

CLXIII

1. Хожа Боҳоуддин Нақшбанд — Исми Саид Муҳаммад ибн Жамолиддин. Бухоронинг энг машҳур шайхларидан (1318—1389). Нақшбандийлик тариқатининг асосчиларидан. Металга нақш бериш касби билан шуғулланган. Шунинг учун «Нақшбанд» тахаллуси берилган. У ўз тариқотида ҳар бир сўфий ўз меҳнати билан яшашини ёқлайди. Бу таълимот Эрон, Арабистон, Ўрта

Осиёда кенг тарқалган.

CLXV

1. Шайх Суфён Сурий — машҳур мутасаввуф шайхлардан, исми Абу Абдулло бинни Саид, 783 йилда вафот этган.

CLXXIII

1. Осаф — Сулаймон пайғамбар яшаган даврда ўтган шахс, пайғамбар яқинларидан ҳисобланган. У Сулаймон пайғамбар каби ваҳший ҳайвонлар ва қуш тилларини яхши билган бўлса ҳам билимини ҳеч кимга ўргатмаган ва билиш ҳақида ўзидан кейинги авлодга ҳеч нарса қолдирмаган.

2. Қақнус — «Лисонут-тайр» асарида берилган қушлардан бирининг номи. Бу қушнинг тумшуғида кўп (суқба) тешиклари бўлиб, улар орқали ҳар хил ёқимли куй ва оҳангларни чиқарган. Қақнусни жуфти бўлмас экан, умри бўйи чўп, ўтин йиғиб умрининг сўнгида жуда чиройли ва узоқ куйлар экан, унинг жозибали сайрашидан олдин ўзига кейин йиғилган хашак ўтинга ўт кетиб, қуш ҳам, ўтин ҳам куйиб кул бўлар экан. Ўт кули уюми орасидан янги «Қақнусбача», яъни унинг боласи чиқиб, боласи ҳам ўз йўлида отаси қилган ишларни давом эттирар экан.

CLXXIV

1. Фисоғурс — Пифагор, қадимги юнон файласуфи, эрамиздан олдин 571—497 йилларда яшаган. Пифагор тарафдорлари эрамиздан олдин IV асргача илм-фанга, айниқса, математика, астрономия фанлари тараққиётига ўз ҳиссаларини қўшганлар. Ривоятларга кўра, Фисоғурс ўрмон яқинидан ўтиб кетаётганда қақнус номли қушнинг куйлаётганини эшитган. Бу

уни музика куйларини, музика асбобларини кашф этишга олиб келган.

2. Самандар — Доимо ўт, олов ичида яшайдиган ҳайвон, катта-кичиклиги каламушча. Афсонага кўра, у гўё ўт ичида пайдо бўлиб, ўт ичида яшар ва ҳалок бўлар экан.

CLXXVI

1. Бистом — Эронда, Хуросоннинг жануби-шарқида. Кирмон билан Кўхистон орасидаги бир шаҳар. Атрофини тоғлар ўраган. Унинг олмоси қадимдан машҳур.

CLXXVIII

1. Қайс Омир— Алишер Навоий «Лайли ва Мажнун» асарининг бош қаҳрамонларидан. Омир Мажнуннинг отаси бошқарган қабиланинг номи. Қайс Мажнуннинг асли исми.

CLXXXVI

1. Маҳмудшоҳ— Маҳмуд ибн Сабуктагин (туғилган йили номаълум —1030). 999 йили Маҳмудшоҳ бутун Хуросонни эгаллаб, ўзини султон деб эълон қилади. Ҳукмдорлик даврида, Ғазна шаҳрида жуда катта нодир китобларни тўплаган, ўзи паҳлавий ва араб тилларини яхши билган, шеър ҳам ёзган.

2. Аёз — Султон Маҳмудшоҳнинг (1030) хос шахсий маҳрами ва қулидир. Исми Абу Нажим. 1057 йилда вафот этган.

CXCI

1. Саъдий — Муслиҳиддин Абу Муҳаммад ибн Мушрифиддин. Шайх Саъдий номи билан машҳур (1203, 1210—1292). Форс-тожик шоири, мутафаккир, файласуф ва олим. Унинг «Бўстон» (1257) ва «Гулистон» (1258) асарлари шарқ халқлари маънавий ахлоқий ҳаётининг ўзига хос қомусидир.

2. Низомий — Низомий Ганжавий, асли исми Муҳаммад Илёс ибн Юсуф (1141—1209). Буюк Озарбайжон шоири. Шарқда биринчи «Хамса»навис сифатида машҳурдир. Унинг «Хамса»си «Маҳзанул-асрор» (1170), «Хисрав ва Ширин» (1181), «Лайли ва Мажнун» (1188), «Ҳафт пайкар» (1196), «Искандарнома» (1199—1200) дostonларидан иборатдир.

3. Хисрав — Амир Хисрав Деҳлавий (1253—1325). Ҳинд ва форстожик шоири, музикашуноси, форс, урду ва ҳинд тилларида асарлар ёзган. Хисрав Деҳлавийнинг лирикаси беш девондан иборат бўлиб, Низомийга жавобан «Хамса» ҳам яратган (1298—1301).

4. Жомий — Абдурахмон Жомий (1414—1492). Йирик олим, файласуф, шоир. Алишер Навоий ўзининг «Хамсатул-мутахаййирин» китобида Жомийнинг ўттиз саккизта асарини санаб ўтган. Унинг асарлари фалсафа, тасаввуф, тилшунослик, адабиётшунослик ва санъат соҳаларига оид бўлиб, назм ва насрнинг ҳар хил жанрларида ёзилган.

5. Фоний — Алишер Навоий ўзининг форс-тожик тилида ёзган асарларида Фоний тахаллусини қўллайди. 1496 йилда «Девони Фоний» девонини тузган. «Лисонут тайр» (1498—99) асарига ҳам «Фоний» тахаллусини қўллаган.

СХСИ

1. Султон Ҳусайн — Асли исми Ҳусайн Мирзо Мансур бинни Мирза Бойқаро (1438—1506). Хуросон ҳукмдори (1470—1506). Ўзбек шоири. Ғазал жанрида қалам тебратиб девон тузган, «Рисолаи Ҳусайн Бойқаро» (1485) номли насрий асари ҳам бор.

СХСИИ

1. Ясриб — Саудия Арабистонидаги Мадина шаҳрининг қадимги номи.